

Paolo Uccello: Boj jezdecev. (Firenze; Uffizi.)

F. S. FINŽGAR: PROROKOVANA.

PRED OBČINSKO DESKO.

Občinski sluga Petrin je prinesel lestvico in jo prislonil na zid, kjer je visela črna razglasna deska. Široko se je razkoračil, da je dosegel stopnico; zakaj prvega klina ni bilo v lestvi. V roki mu je vihral velik plakat, iz žepa mu je gledal ročaj kladiva, z zobmi je držal žeblje.

»Kam lezeš gor do strehe?« se je oglasil Mlinarjev, najstarejši fant v vasi.

»Ali bomo hodili brat na lestvo?« mu je pomagal drugi.

Petrin je stiskal z zobmi žeblje, razgrinjal plakat po zidu, segel po kladivo in začel.

Prvi žebelj mu je izpodletel in padel na tla.

»Poberi!« je zarežal na dečka, ki je stal ob lestvi. Ob tem so mu zdrknili vsi žebli izmed redkih zob.

Petrin se je razjezil, se okrenil na lestvi in srdito gledal med ljudi, ki so se smejali.

»Sedaj se vi smejete, jutri se bom smejal jaz; gotovo, da se bom, kakor je žalostna ta reč.«

»Zabavljaj ne boš,« je iztegnil kovač težko, črno roko, ki je tudi nedelja ni mogla do dobra umiti.

»Le žugaj, kovač ti vedno žugaš. In vsi žugate in se upirate zoper vsak razglas, ki vam ga pribijem na desko. Ampak ta-le vam zaveže jezike.

Le pogledjte!«

Petrin je povzdignil plakat in kazal s kladivom na podpis: »To ni župan, tudi okrajni glavar ni, to je — s sklanim glasom je kakor zapel — to je c. in kr. Apostolsko Veličanstvo. Kovač, modrijan, ali veš, kdo je ta?«

»Bolje ko ti!«

»No, torej...«

Petrin se je spet iztegnil na zid, jemal žebelj za žebljem iz rok dečku in pribijal. Ko je dovršil, je zlezel molče z lestve, jo zadel na rame in odšel.

»Preberi!« je zaklical za njim Mlinarjev.

»Če ne znaš brati, se zapiši v šolo!« mu je odvrnil užaljeni Petrin ter zavil na dvorišče, kjer si je izposodil lestvo.

Gruča je pristopila bliže k zidu. Kolenov Jaka, bivši četovodja in načelnik gasilcev, je začel brati naglas.

»Pet zborov je vpoklicanih,« je razlagal. »Med njimi tretji, to je naš zbor.«

»Pa do katerega leta?« je rinil kovač v ospredje.

»Vsi do dvainštiridesetega!«

»Beri še enkrat,« je prosil siv mož iz ozadja. Glas se mu je tresel.

»No, poslušaj: Vse dvainštiridesetletne in mlajše črni vojski zavezane osebe. — Ali si razumel?«

»Bog se usmili,« je polslišno zaječal sivi kmet iz ozadja.

»Huda bo,« je omenil kovač čisto ponižno. Zobe je naglo stisnil in po bledem licu so mu utripale mišice.

»Sedaj se gre pa zares, ko so nas zgrabili vse naenkrat.«

»Prorokovana, prorokovana, prijatelji!«

Vsi so se ozrli za hripavim glasom, ki je zaklical od zadaj. Tamkaj je stal na palico uprt starček Snoj. »Prišla so leta sv. Šembilje, le verjemite, da so prišla.«

»Pojdite no, oče, Vi in Vaša Šembilja,« se mu je porogal Mlinarjev in se zasmel sam, ko se drugi niso.

»Le smejaj se! Sv. Šembilja je bila Salomonova sestra in svetnica, ti si pa galjot! In Bog ji je razodel: Po Kristusu tisoč, pa nič več tisoč, potlej pa še in še. In taka bo stiska takrat, da še svojim šolnom ne privošči, da bi bili na svetu. Potem bi pa še sama rada od mrtvih vstala, tako bo dobro.«

»Pa — pa — pa!« je oponašal Mlinarjev Snoja in si svalkal cigareto.

»Sitnež,« je sunil sosed s komolcem Mlinarjevega. Starček se je obrnil in počasi odšel.

Med gručo je utihnil vsak dovtip. Začelo je rosi. Nekateri so razpeli dežnike.

»Kaj hočemo,« je izpregovoril kovač. »Kar je, to je.« Poskušal je, da bi se nasmehnil. Ali bila je bridka žalost v tem smehu. Vsi so ga pogledali, kakor bi iskali pri njem, večnem uporniku, poguma. Toda strah so videli na njegovem licu. In ko niso vedeli ničesar govoriti, so začeli:

»Ti si pri sedemnajstem, kaj ne?«

»Pri sedemindvajsetem, pri domobrancih.«

»Jaz pa še sam ne vem, kam spadam. Nikoli nisem pogledal knjižice.«

»Saj vi ne pojdete v ogenj! Železnice boste stražili, starci!«

»Jaz pa pojdem v ogenj. O, kako bomo gonili sovražnika!«

»Ti ga boš gonil, seveda. Frakeljne na mizi!«

Pijanček se je razsrdil in tiščal v fanta, ki ga je osramotil.

»Pojdimo!« se je oglasilo več mož. Nekdo je zaklical:

»Živio domovina!« Fantje so se oprijeli za ramena in zapeli skoz vas: Le ta soldaški boben . . . Može so odhajali v gručah, ki so se ob vsakem razpotju delile in manjšale, dokler niso šli po trije, po dva vsak proti svoji vasi. Oni sivi kmet, Jančar s Kozjega hriba je bil, je šel kar sam navkreber. Roke so mu visele trudne in zdelane ob truplu, ki se je nagnilo v strmini daleč naprej. Res je bil siv, v rodovini je bilo to, da so vsi zgodaj osiveli, toda je bil še trden in druge krati je hodil v hrib tako hitro, da je mladina pešala za njim. Danes so mu bile noge težke. Kakor lene stope jih je prestavljal in se spotikal ob vsaki korenini. Misli so mu vrvele po glavi: Žena, šest otrok, nekaj dolga . . . Pred sedmimi leti je pogorel, drugo leto po poroki. Sedaj je vse novo, vse prezidano in prekrito. — Sin je že za toli, da mu vodi in vrdeva. Je mislil: Sedaj bo konec križev — in ti pride najtežje. Videl je samo krogle, bajonete in kri. Na čelu ga je ščemelo, da se je popraskal. »To-le nekaj pomeni! Semkaj me bo pičil sovražnik. Je že vun. Prav gotovo padem. Če koga prizadene, mene gotovo. Če je ogenj, je pri meni; če je toča, ji ne uidem; če crkajo prasci, k meni pride konjederec. Toda to se popravi. To se pa ne bo. Bog ve, zakaj se dajejo cesarji med sabo. Nam kmetom mapa pokaže, kje je meja, in mir besedi. Ti pa z vojsko drug nad drugega. — Kakor je božja volja,« se je odkril trhlemu 'bogcu', ki je slonel na bukvi vrh hriba. Tamkaj je postal in se ozrl v dolino. Slišal je petje fantov.

»Mara se njim, ki so sami. Da jih imam jaz sedaj štiriindvajset in ne žene in ne otrok, no —«

Jančar se je ozrl po bregu, kjer se je svetila izza drevja streha njegove hiše. Dobro je razločil na dvorišču ženo, ko je posipala kokošim. Ob njej sta stala dva samosrajčnika. Sam ni vedel, kaj ga je pograbilo ta hip. Ali je bil napuh, ali žalost, ali nagajivost — pogum ni bil, to je sam dobro vedel. Zamahnil je s klobukom in zavriskal, da se je razleglo po leseh. Žena na dvorišču se je ozrla proti vrhu, otroka sta se oprijela njenega krila in kazala proti 'bogcu'. Jančar je zavriskal še enkrat. Tedaj ni žena več segla v pehar z roko, vsega je poveznila pred kokoši, se hitro zasukala in potegnila s seboj otroka v hišo.

Jančar je videl in je vse razumel. »Še enkrat, nalašč!« In je spet zavriskal.

Potem se je spustil po klancu. Noge niso bile več trudne. Tudi misli so se mu naenkrat zvedrile in sredi čela ni več občutil ščemenja.

»Dobro jutro,« je pozdravil na pragu, ko je žena devala zajtrk v skledo.

»Sram te bodi,« je rekla žena in se ni niti ozrla. Jančar se je zasmel. Zakaj natanko to je pričakoval.

»Zakaj me bo sram?« je vprašal nagajivo in dvignil oba otroka, ki sta pritekla k njemu, v naročje.

»Tak sivec in vriskaš navsezgodaj. Prav treba ti je piti; pomisli vendar!«

»Ti pomisli, ti! Zame misli cesar, ki me je poklical na vojsko!« Jančar je pritisnil tako tesno otročiča na prsi, da sta zaječala.

Žena se je obrnila proti možu. Nemo mu je zrla v oči.

»Moj Bog, ali se ti blede?«

»Zares, Franca, vojska je in vsi gremo, koj jutri.« Glas moža se je nenadoma izpremenil. Spustil je otroka na tla, stopil k ženi, jo prijel za roko, potem jo objel, kakor že davno ne. »Vidiš, Franca, tudi to smo še čakali. Morda ti sežem jutri zadnjikrat v roko.«

Žena mu je gledala topo v lice. Njene plahe oči so prosile: Reci, da lažeš; lepo te prosim, reci tako in ne muči me do smrti. On pa ni rekel besedice več. Globoko je vzdihnil, stisnil ženo za roko in odšel v hišo.

Franca je obstala na mestu. Roka je pričela iskati klopi, počasi se je sesedla nanjo in krčevito zajokala. Otroka sta pribežala k njej in jokala z materjo.

In nič drugače ni bilo po drugih družinah. Vsak mož, vsak fant je skrival žalost in nepoznano nervoznost, ki se je nenadoma vzbudila. Matere, ki so bile pri prvi maši in so slišale vojno oznanilo, so pričakovale vse vznemirjene mož, da se vrnejo. Krog Mane, žene tovarniškega delavca, se je zgrinjala kopa otrok, ki so ob njenem prihodu iz cerkve zlezli izza peči in iz postelje, ki je bila ena edina za tri najmanjše, kjer so ležali počez, ne podolgem. Vsi neumiti, nepočesani so čakali zajtrka. Mana je podkurila trikrat, pa ji je vselej ugasnilo. Roke so se ji tresle in vsa gluha je bila za prošnje otrok. Celo dojenčka v zibki je pozabila in ga ni dvignila iz mokrih pleníc. Prestavljala je lončke, hodila na praž, zadirčno se branila otrok, šla v hišo, odložila ruto, se vrnila spet v vežo in spet šla v hišo iskat predpasnika.

Ko je zaslišala na cesti glas moža: »Z Bogom, Andrej! Torej jutri z desetim vlakom,« je stopila na praž.

»Dolgo si se zamudil?« je rekla z velikim premagovanjem mirno, z navadnim glasom.

»Že spet me karaš.«

»Saj ni res!« V glasu je že trepetal jok. Umaknila se je v vežo pred možem.

»Sedaj se ti bo povračevalo. Vsako urico, ki sem jo presedel s prijatelji, si mi oponesla. Sedaj pa imaš!«

Mož je šel naglo mimo žene v hišo in se sesedel na stol, tako truden, kakor tistikrat, ko je delal akordno delo in se zaradi otrok mučil na smrt. Žena je šla za njim. Otroci so se oprijeli njegovih kolen, lezli na klop, Jernejček mu je snel klobuk in si ga del na kuštravo glavico. Mož jih je gledal, pokladal na njih ramena roke, jih božal in molčal.

»Moj Bog, ali je res?« je rekla Mana in iskala rob predpasnika, da ga dvigne k očem.

Mož je še vedno gledal otročiče in je molčal.

»Res je, že vem. V očeh ti berem! O ti moj Kristus!«

Stisnila se je na klop k peči in si zakrila lice s predpasnikom. —

Tudi oče s plešo, oče štirih vojakov, se je potuhnil, ko je prišel domov. Dva sina sta vrdevala, dva sta se še potežovala pri peči.

»Sedaj se boste učili pokorščine. Moja beseda ni bila nič. Nauči pa vas cesarska.«

»Prava reč, če je vojska,« je godrnjal zaspani Viktór.

»Zate je vse prava reč,« je ponovil oče navidez malomarno, ko bi bil najrajši zajokal. —

Za popoldne je bila oznanjena evharistična procesija. Nenavadno zgodaj so se začeli ljudje zbirati. Pred cerkvijo se je trlo moških. V gručah so stali in se glasno pogovarjali. Včasih je udarila ta in ta gruča v vesel smeh. Nekateri fantje so si nataknili krivce za klobuk.

Župnik je gledal pri oknu prihajajoče množice.

»Kot ob Vstajenju ali sv. Telesu, toliko jih je. Moj Bog, vse čuti. — Torej to je črna vojska. — Kdo je slutil, kaj je črnovojnik. — Ko mi pridemo na vrsto, takrat bo že itak vsega konec. Tako so vsi mislili. Jaz tudi. Na, pa ti eno in isto uro pometejo vse. — Viž jih, kako se šalijo! To so naši ljudje. Prvi hip se sključi, ko ga udariš. Potem se ti pa takoj spravi kvišku in je za komolec večji kot prej.«

Zazvonilo je. Sprevod se je uredil. Dolga vrsta. Solnce je sijalo izza raztrganih oblakov, ki so leteli od juga proti severu. Bele rute so se svetile v solncu. Sredi vrste se je zibalo rdeče nebo, ob njem sta vihrala banderčka. Oblački kadila so širili slovesen vonj.

Župnik je molil. Z vso dušo je klical Odrešenika. Z rokami je molil, ko se je tesno oklepal monštrance.

»Prosim te zanje! Varuj jih! Vrni otrokom očete, materam sinove! Miserere — prizanesi svojemu ljudstvu!«

Mlada otava je dišala ob cesti. Redki cveti so gledali sprevid. Iz požetih in razoranih njiv se je kadila sopara.

Zvonovi so zvonili. Iz odprtih lin so se belili rokavi fantov, ki so gonili zvonove, da je trepetal križ na slemenu strehe. In vendar je rekel sosed sosedu šepetaje:

»Kaj, da tako žalostno zvonijo?«

»Kakor k pogrebu,« mu je pritrdil nagovorjeni in začel spet glasno moliti.

Po opravi je bil župnik v pisarni. Hodil je gorindol. Sedel k pisalni mizi, odprl knjigo, jo spet zaprl in šel k oknu. Iz dveh vaških gostilen je prihajal hrup.

Gledal je na polje, po katerem je bilo vsako nedeljo toliko samotnih izprehajalcev. Danes ni bilo nikogar. Celo polje je kakor otrpnilo, molčalo in strmelo.

Potrkalo je na vrata.

Vstopila sta dva gospodarja.

»Z Bogom, gospod župnik!«

»Ni mogoče! Ali nista že čez dvainštirideset?«

»Samo eno leto manj.«

»Zares sem sodil, da sta starejša.«

»Kaj hočemo.«

Sicer zgovorna moža nista vedela kaj govoriti. In še te besede so zaostajale nekje v prsih. »Z Bogom,« sta ponovila in segla župniku v roke.

Ko sta odšla, so začeli prihajati drugi. In nihče ni imel ničesar povedati kakor ta »Z Bogom«, izgovorjen od vsakega z ustnicami, ki so rahlo trepetale, z glasom, ki je bil čisto tuj in je izražal grozo in strah: »Otroci, žena, kaj vse drugo.«

Začeli so prihajati tudi fantje. Nekateri so bili že nekoliko vinski. Viržinke so kadili.

»Jaz se kar nič ne bojim,« je govoril pogumno Kodranov Jaka.

»Kaj bi se bal,« mu je pomagal tovariš. »Poskusili bodo, kakšni smo pri sedemnajstem. Z Bogom!«

Hrupno so odšli po stopnicah in si pred župniščem takoj spet zapalili viržinke, ki so jim v sobi ugasnile. In krenili so nazaj v gostilno.

Župnik je gledal za njimi in jih je bil vesel in jih je bil žalosten.

V krčmah je pa ginil strah. Razlegalo se je petje. Po cestah so se oglasili vriski. Možje so se pomladili in sedli med fante. Razvil se je dovtip, kakor strelice so letele zabavljice od mize do mize. Toda danes niso ranile. S smehom so jih sprejemali in vračali.

Posebno dolg fant se je motovili sredi sobe in si vihal rokave ter kazal, kako se bodo borili. Nekdo je razbijal po mizi in klel srbskega študenta, ki je naredil vojsko.

»Zato ne bo mojih otrok nihče študiral,« je pribijal ob mizo.

»Najslabši človek je takle potegonski študent. Odero naj ga, živega!«

»Saj jih bomo drli,« se je oglasil motovilež sredi sobe.

»Ti jim ne boš delal škode, burklež!«

»Več kot ti, ki si zanič in boš sedel doma pri ženski in otrocih. Mi gremo pa na vojsko! Živio vojska!«

»Živio vojska, seveda, ki nimaš ničesar izgubiti. Kaj pa mi? Oba konja sta potrjena, voli zapisani in vozovi. Pa bo prišlo: Daj konja, daj vola, daj žita. Kaj to ni vojska? Boš govoril!« In je udaril ob mizo, da so odskočili kozarci.

»Zapojmo, zapojmo!« so silili drugi, ko so zapazili, da se prepirača razvnamata — — —

V pozno noč so odmevali glasovi, se razlegali vriski.

Župnik ni mogel zaspati.

»Kako bi mogli drugače?« je razmišljal in se ni srdil nanje.

Bal se je samo jutra.

»Če jih ne bo, kakor sem jih povabil? Če se opiyejo?«

— — — — —
Odzvonilo je dan. Župnik se je truden oblačil. Oči so ga ščemele. Ko ni bilo spanca, je začel brati in bral po sili skoro vso noč.

Počasi se je naravnal v cerkev. Ko je prestopil prag, je zagledal trumo senc, ki so čakale.

»Deo gratias, deo gratias,« je ponavljal, ko si je oblačil roket. Ob velikem oltarju je za hip pokleknil. In njegova molitev je bila, na dnu srca porojena, samo vzdih:

»O Bog, o Kriste, pogledj, kako so tvoji!«

In je šel spovedovat.

(Dalje.)

IVAN GRAFENAUER: O NAŠIH NAJMLAJŠIH.

II.

Morda najbolj samosvoj in dozorel med našimi mladimi je menda Stanko Majcen. Iz njegovih spisov govori mladenič, ki ima odprto oko, da opazuje ljudi in njih okolico, ki ima poseben dar, da presoja človeške značaje, in posebno razvit moralni čut, ki vzbuja v njem oster odpor proti nizkotnosti vsake vrste, posebno pa proti skriti filistrski sebičnosti, ki jo srečavamo tolikrat v vsakdanjem življenju, in proti krivičnosti, s katero ravno ti vase zaljubljeni filistri obsojajo ljudi, ki ne spadajo v njihovo okrožje. Značilen za njegovo mišljenje je močan naгон, da gleda in vidi in presoja vse drugače kot povprečni ljudje in da to tudi zavedno hoče. Posebno kaže to lastnost njegovo pismo o vojski na koncu 1. štev. letošnjega Dom in Svetovega letnika. V bistvu bi bil Majcen po vsem tem rojen satirik, ko bi bilo v njem manj sočutne ljubezni do trpečih in manj globokega spoštovanja do ljudi, katerih življenja ne uravnava zgolj sebični razum, ampak tudi čuteče srce. Vsemu temu se pridružuje dobra literarna izobrazba in izrazit umetniški čut, ki ne pusti, da bi prestopil meja svojih darov in svojega življenjskega obzorja.

Majcen je priobčil dozdej nekaj pesmi v Zori (1912, 1913) in Dom in Svetu (1914), zanimiv odlomek (drugo dejanje) romantične petdejske drame »Alenčica, kraljica ogrska« v Zori (1912) in daljšo vrsto novelic v Dom in Svetu (1913 in 1914).

Maloštevilne njegove pesmi se odlikujejo po originalnih mislih in motivih — posebno bi opozoril na »Apoteozo« v Zori (1913, 31) in na pesem »Po deželi« v Dom in Svetu (1914, 15) — in po fini diskretni obliki tudi tam, kjer na svoj način izraža stara spoznanja (Nočna melodija, Zvezda, Dom in Svet 1914, 15). — V »Alenčici« pa se je lotil, ne da bi jo dovršil, težavne naloge, da bi na nov, našemu čuvstvu odgovarjajoč način, psihološko poglobljeno predelal starodavni motiv, ki ga je srednjeveško naivno uporabila naša narodna pesem o kralju Matjažu in Alenčici in še jasneje stara nemška epska pesnitev o Gudruni. Turški carjevič Selim, ki ugrabi Alenčico, Matjaževo nevesto, jo ljubi, a njegova snubitev je bila odklonjena — enako tudi v staronemškem epu od-

O p o m b a: Na str. 7., v drugem stolpcu naj se bere v prvem citatu prvi verz: Welcher Unsterblichen (ne Unsterblicher).

klonjeni snubec Hartmuot s silo odpelje Gudruno, nevesto Herwigovo, a ta ostane (kakor Alenčica) do rešitve zvesta svojemu ženinu. Problem, ki je Majcna mikal, je notranji boj v Alenčici med ljubeznijo do ženina, odporom proti nasilnemu ugrabitelju in med spoštovanjem do Selimovih vrlin, boj, ki ga srednjeveški pesnitvi nič ne poznata. Majcen problema ni rešil v svojo zadovoljnost, zato je »Alenčica« ostala še odlomek. Problem sam je velezanimiv, a ne lahek: prijala bi mu pa, mislim, bolj pripovedna nego dramatična oblika.

Večje pozornosti pa zaslužijo Majcnove povestice v Dom in Svetu, ker v njih je ustvaril Majcen v malem nekaj prvovrstnih umetnin. Za bolj hladno, umsko naravo Majcnovo je značilno, da snovi za svoje »povestice« ne zajema iz svojih lastnih duševnih bojev in iz svojega lastnega življenja, ki bi ga projiciral na osebe svojih spisov, ampak da mu nastajajo umotvori iz opazovanja in spoznavanja ljudi, ki jih gleda in presoja. Pri tem stopajo etični momenti v ospredje že pri izbiranju snovi, pa tudi v načinu umetniškega izražanja. Posebno se vidi to tedaj, ko slika pisatelj tisto naivno, takorekoč samoposebi umevno sebičnost »solidnih« filistrov, ki jo pa le v izrednih slučajih vidimo in obsodimo, medtem ko jo v vsakdanjem življenju ponavadi prezremo, saj je imamo bolj alimanj vsak sam na svoji vesti. Tu govori Majcen kot presojevalec ljudi in značajev, takorekoč kot kritik življenja, in nam kaže z lahno satiro, časih tudi nekoliko patetično, tipe filistrov, sebičnikov in podležev. Tu je dvorni svetnik pl. Ščaginski, umetnik udobnega življenja — kako značilno: ko zazre, sedeč v gorki restavracijski sobi, prvi sneg na obleki bosega beračka, je njegovo prvo čuvstvo strah, kako bo prišel domov v lahki jesenski zvrhnji suknji, drugo nevolja, da mu je ušel prijeten užitek, ker je njegov čisto novi kožuh zamudil prvi sneg; ko nato zagleda osinele bose noge beračkove, je prvo — očitaneje: »Tu ne gre, da bi bos človek hodil pozimi — po boljših lokalih,« in šele potem se polagoma in sramežljivo pojavi nekaj kot sočutje — saj ubožca menda zebe v noge! In zdaj mu po dolgi, ostri pridigi podari krono s strogim poveljem, da si mora kupiti zanjo — čevlje. (»Rdeče noge«, Dom in Svet 1914, štev. 1—2.) Tu je brezimni tvorniški delavec, ki ima dober zaslužek in zakurjeno sobo, a jemlje posojila od stradajoče, prezebajoče študentke, ki

ga ljubi, a on nje ne, ter jo nazadnje, oropano vseh sredstev, takorekoč požene v samomor. Kako značilna so za tega robustnega sebičneža njegova filistrsko-dosledna načelca, da mora v tednu enkrat vreči srebra po mizi, da ne vrne posojila, če ga nihče ne terja, da ne pozdravlja, kadar gre zjutraj na delo. (»Dulce est pro eo mori«, ravnostam.) Tu je, dasi v precejšnji razdalji, Vladimir v »Rdeči svetilki«, ki v obilici uradnih poslov pozabi na dolžnosti, ki jih ima do svoje rodbine, in ne čuti potrebe, da bi po delu, ob večerih vsaj, poiskal dušo svoje žene in ji dal svojo; rdečo svetilko, simbol te družinske harmonije, odkloni v čisto mrzlem tonu, da načelno sicer nič nima proti njej, a da je ne rabi. Šele bolezen žene ga pouči o boljšem (Dom in Svet 1914, šte. 3—4). In tako še cela vrsta drugih od podlega prejemnika pisem (»Pisma«, Dom in Svet 1914, šte. 1—2) in pasažirja »V vlak« (Dom in Svet 1914, šte. 7) do kavarnarice in njene hčere Neli (»Ignara mali«, Dom in Svet 1914, šte. 3—4) in do gospe solicatorice v »Službi« (Dom in Svet 1914, šte. 12).

Ker je imel pri tem prvo besedo etični kritik, ki vidi pred seboj ljudi z njihovimi napakami in vrlinami, je seveda značaj v središču pisateljeve pozornosti in iz živo spoznanega značaja mu je vzrasla povestica.

Značaj je zanimal Majcna v prvi vrsti tudi tam, kjer je imel ob postanku povestice prvo besedo literarni kritik. Tako se mi zdi o viničarju Janezu Markušu v »Novih ljudeh« (Dom in Svet 1913, str. 11), da je v nekem posebnem razmerju do Cankarjevega hlapca Jerneja. Izhodišče je skupna situacija: pri novem gospodarju stari služabnik ne uživa več tistega spoštovanja kot prej; zato gre (prostovoljno, oziroma prisiljeno) iz dozdane službe. Pri Cankarju peljejo hlapca Jerneja socialistične fiksne ideje, ko na svetu nikjer ni našel pravice, v zločin in smrt. Majcen pa si je dejal, da so naši ljudje vse prerealni, da bi si hlapec radi dolgoletnega dela na isti grudi prisvajal lastninsko pravico do nje; postavil je mesto hlapca Jerneja svojega realnega viničarja Markuša iz štajerskih vinogradov v podoben položaj in temu značaju primerno se razvije iz istega konflikta mesto tragedije — tragikomedija: Dorasli viničarjev sin, ki ima že nevesto izbrano, prevzame ž njo vred očetovo mesto; očetu, ko se vrne pozno zvečer pijan v koč, ni treba iti drugi dan po svetu, vendar pa toži v pijanosti, globoko užaljen vsled svoje nepotrebnosti: »Komaj sem prestopil prag, pa so že novi ljudje v hiši — novi ljudje.«

Podobno se mi zdi s povestico »Resnični dogodek« (Dom in Svet 1914, št. 3—4). Zdi se mi,

morda se motim, da je nastala kot neke vrste kritika E. Ertlove novele »Der Handschuh« iz zbirke »Gesprengte Ketten« (1909). Snov te novele je v bistvu »znani trikot«: moderno, umsko visoko izobrazeno, a v srcu mrzlo dekle (Asta) med dvema moškima, elegantnim in drznim hribolazcem, za flirt razpoloženim doktorjem Hartungom, ki se ji zdi zanimivejši, ter filistrsko nerodnim, a dušno bogatim učenjakom Pfitzmaierjem, ki si jo želi za ženo, a ga ona zaničuje. Višek je drzna plezalna pot preko navpične stene na vrh gore Weichselbachhorn, preko katere pleza Pfitzmaier na Astino željo po rokavico, ki jo je pozabila na vrhu. Nevarnosti na poti streznijo učenjaka, da spozna brezsrčnost Aste, ki ne bi bila prava žena zanj, in on jo pusti z lahkim srcem. — Ob profesorju Pfitzmaierju, ki je slikan povse verjetno, dasi nekoliko pretirano, je potreboval Ertl, da izrazi misel Schillerjeve balade »Der Handschuh«, kar je bil njegov namen, brezsrčno žensko in zato je to plat Astinega značaja pretiral tako, da tu značaj ni več verjeten. Katera ženska bi mogla pri misli, da se je skoro gotovo ubil človek po njeni krivdi, še frivolno ironično reči, da bi bila ta smrt zanj — prelepa? — Ta neverjetnost skonstruiranega značaja je izzval, če se ne motim, Majcnovo kritiko. Zato je postavil žensko, po značaju Asti podobno, a živo, ne zgolj skonstruirano, v podoben položaj in je prišel (to je za Majcna problem) na podlagi tega značaja do čisto drugačnih, a verjetnejših sklepov. Res pa je nastala vsled tega vrzel v dejanju, ker tisto predrzno dejanje, Protazijevo ponočno plavanje po lokvanj sredi jezera, zdaj ni dovolj motivirano.

Vendar pa duh kritike, ki smo ga spoznali za močen motiv pri Majcnu, ni še vsa njegova osebnost. Še ljubši in prijetnejši nam je tedaj, ko ustvarja ljudi, ki so nasprotje tistim filistrom, oziroma sebičnikom, ki izzivajo njegovo kritiko — zanimivo je, da so to v novejših njegovih novelicah skoro izključno ženski značaji — ali pa ko ustvarja take značaje ne glede na kontrast iz samega veselja do dobrih, krepkih, harmoničnih ljudi (»Iskre«, 1914, »Voznik Marko«, 1913). Vse te je narisal z gorko ljubeznijo in brez sentimentalnosti tudi tam, kjer je njihova usoda tragična.

Umetnost karakteriziranja je sploh Majcnova dobra stran. Njegovi ljudje so sicer v glavnem tipi splošne veljave, vendar pa je pisatelj vsaj glavnim osebam vdihnil tudi pravega osebnega življenja. Dvornega svetnika n.pr., tipičnega dobroživca, je individualiziral s celo vrsto drobnih osebnih potez od njegovih štifletov, da torej ne potrebuje beračkovih trakov, in njegovih naoč-

nikov do važne poze, s katero deli miloščino, in do zadovoljstva, s katerim misli na gorško zakurjeno sobo doma, na oblazinjeni stol in na — pomirljive povesti starih avtorjev. Pa tudi tam, kjer so ostale posebno stranske osebe zgolj tipi, jih je s kako potezo zdiferenciral, le primerjaj veliko damo Nadeždo v »Resničnem dogodku« z gospodično Jelico.

Dejanje v Majcnovih povesticah ni posebno bogato. Čisto v zmyslu moderne novelistične tehnike je postavil pisatelj glavno osebo v določeno napeto situacijo in razrešitev te situacije tvori dejanje povestice. Vnanjega dogodka časih skoro nič ni, ker zanima pisatelja v prvi vrsti duša, značaj. Najbolj jasno se vidi to v povestici »V vlaku«. Mlada jahalka iz cirkusa se pelje v vlaku, mlad gospod z naočniki si upa od nje kosček zabave in začne siliti vanjo z vprašanji, za katerimi se lokavo skriva prikrita nečista misel. Dejanje, ki se razvije iz te situacije, je zgolj notranje: kako iskra in veselopogumna narava deklice polagoma začuti tisto skrito misel in jo z odločno kretnjo in s trdno besedo odbije od sebe, enako kot preмага tudi strah pred nevarnostmi svojega poklica. Notranjo moč dobiva, kot vsak človek, iz veselja do svojega poklica in iz srečne harmonije v svoji duši.

To notranje dejanje je v nekaterih povesticah izvedeno s posebno finostjo, najbolj morda v tistih kratkih osmerih pismih, ki obsegajo tragedijo ljubeče, zapeljane in zapuščene deklice (»Pisma«). Posebno izrazit je slog teh pisem, tisti kratki vzkliki, tisti boječi napol izgovorjeni stavki, v katerih deklica obžaluje, kar je bilo, česar se sramuje in kesa (»Odpusti, da nisem bila močnejša. Močna biti je poslej moj vzor«), in v katerih se zaveda, da je bila oropana in ogoljufana in v katerih hoče nazadnje še zaman zbuditi v zapeljivcu zavest dolžnosti do nerojenega življenja, ki je v njej. — Prav na svoj poseben način lepa je tudi »Rdeča svetilka« s svojim pomembnim simbolizmom. Žena pogreša ob možu, ki živi hladno samo za svoje uradne posle, rodbinske harmonije in ljubezni, »rdeče svetilke«, in mož se zave vrednosti globoke ženine vdanosti šele, ko je stala že smrt ob njeni postelji, in zdaj šele bo za oba zagorela »rdeča svetilka«. To je neizgovorjeni konec te črtice, ki se odlikuje po posebno fino individualiziranem dialogu.

Podobno je tudi v ostalih črticah; dejanje zraste nujno iz značajev, ki jih je postavil pisatelj v zanje posebno karakterističen položaj. Razrešitev tega položaja pa se vrši zelo različno. Posebno priljubljen je Majcnu tisti način, ki ga

je ljubil tudi F. v. Saar, da uvede v pripovedovanje pri dejanju neudeleženo ali pa le malo udeleženo pričo, pred katero se vrši ali celo dejanje (»Resnični dogodek«) ali pa samo katastrofa (»Pisma«, »Dulce est . . .«). V vtiskih, ki jih doživi ob dejanju ta priča, je izražena potem tudi pisateljeva sodba in obsodba, čestokrat čisto lakonično kratko. Primerjaj konec »Pisem« in »Dulce est pro eo mori«.

Manj posrečeno se mi zdi dejanje v »Resničnem dogodku«, morda zato, ker v tej povestici ni bil dan vprvo značaj, ampak dogodek, ki se mi zdi, da je premalo naravno zrasel iz značajev, da je premalo motiviran. Manj zrelo je tudi »Služba«, ker to, kar se dekli Marti pripeti, samo po sebi še ni posebna nesreča, glavno, kar je v spisu sicer označeno, a premalo določno izraženo, je mišljenje, iz katerega izhaja obnašanje solicatorice do deklice, to je, da deklica za službo-dajalko ni bližnjik - človek, ampak zgolj stroj, delavna moč.

Slog pa kaže tudi v teh dveh novelicah na značilne poteze Majcnovega ustvarjanja. Preprost, skoroda brez retoričnega nakitja, vendar pa premišljen in opiljen do malenkosti. Kjer Majcen riše realne predmete, osebe, prizorišče, stori to kakor dober risar z maloštevilnimi značilnimi črtami; pisatelj ima oko za značilnost poteze in kretnje, za individualne znake v govoru in obleki, za pomenljive trenutke v naravnih pojavih, za bistvene znake pokrajine. Posebno priljubljeni so mu svetlobni pojavi v mraku, ne bo zamudil opozoriti nas na svetlobni četverkot, ki ga vrže luč iz sobe na cesto, ogenj iz kamina na sobna tla, na svetlobni efekt v pokrajini. A pri teh vnanjostih se pomudi le za trenotek, nikoli ni taka beseda sama sebi namen, zmeraj je v tesni zvezi s človekom, kajti človek in njegov značaj so Majcnu zmeraj glavna stvar.

Svet, ki ga nam kaže Majcen v svojih povestih, je še nekoliko omejen. Viničar in voznik iz mariborske okolice, dijak, uradnik, delavec, kavarniška in salonska družba, vse to v velikomestnem miljeju, to je svet, ki ga je dozdej spoznal in risal. A v tem, da je slikal le to, kar je doobra spoznal tudi v življenju, edina izjema je morda »Resnični dogodek«, v tem tiči kal razvoja. Kakor se bo razširilo njegovo življenjsko obzorje in poglobilo njegovo življenjsko naziranje, posebno v naših časih velikih in težkih dogodkov, in ko bo stopil iz ožjega dijaškega kroga v neposredni stik z bogatim življenjem, tako se bo širilo tudi polje za njegovo pisateljsko delo, če se njegova umetniška discipliniranost ne

zmanjša, marveč še poveča. V svoji kritiki Achleitnerjeve povesti iz Pohorja »Der Waldkönig« je izrekel Majcen med drugim, da je imel ob čitanju te povesti občutek, »da spi v nas toliko oblikovite snovi, toliko življenja, da bi ga ne zmogli slovenski umetniki, če bi jih bilo trikrat toliko, kot jih je. In pri nas se toži, da nimamo domačih povesti, da ljudstvo gine ob tuje-slovenski in inozemski literaturi. Fantje, Bartsch ni bil prvi in Achleitner ne zadnji, ki nam je z neveščo roko odkril bogastvo slovenske zemlje. Prišla jih še bo nedogledna vrsta in vsak bo imel

uspeh in vsak bo imel srečo. Braniti jim ne moremo, saj zemlja je božja in vsakega izmed nas in lepota se ne skriva pred nikomer. A to se mi zdi vredno povedati na tem mestu, da nismo popolnoma varni pred tistim, ki bo prišel in očital, da je slovenska zemlja zadihala prej iz nemške knjige kot iz slovenske.« (Zora 1912/13, št. 1, na platnicah.) — Kmalu potem je prinesel Dom in Svet (1913, št. 1) njegove »Nove ljudi«. — Ali so bile tiste besede nekaka tiha napoved Majcnovega literarnega programa, bo pokazala bodočnost. (Konec.)

METEŽ.

Megla meglí mi obzorje, megla kot morje;
sneg sneži in zapada obrvi
in celo telo . . . Mraz do kosti, kot bi glodali črvi . . .
In sklenke visijo od ruš nad potjo
in od hiš, kot obrazov strmečih . . . V drevesih
ječi bolnó . . .
Splasene ptice beg . . .

Sneg . . . sneg . . . sneg . . .

France Bevk.

IZ POLNOČNE URE.

Na okno trka dež kakor prezebla ptička
in ž njim dvanajst težkih, težkih udarcev.
V mojo temno samoto zablešči
plamen krvi,
oči se razprejo in poslušajo epopejo:

— Sto poti grem nocoj,
prijatelj moj,
da izročim zadnji pozdrav
iz okrvavljenih daljav —
Rodna zemlja kliče
mrličé — — —

Dvanajst težkih udarcev je odzvenelo.
V srcu je zapelo:
Domovina, nad teboj je blagoslov tvojih sinov!

Joža Lovrenčič.

SMRT V POLJU.

- I. Rdeče, mati, je tvoje oko.
Rdeče, mati, je upanje biló
na najino svidenje.

Daljna, ne morem ti rdeče pošte poslati,
daljna, moram si rdečo postelj postlati,
rdeča, rdeča je smrt.

Hitro, ker solnce rdeče za gore že gre,
hitro, ker kaplja rdeča še v srcu žge,
ki mora izteči.

- II. Že je smrtni padel mraz
na zelene senožeti,
zlat, v okvirju klasnem, tvoj obraz
hoče name zreti.

Srebrn, sredi zvezdnih cest,
hoče name zreti,
svetel, bled in zvest,
ko jaz moram umreti.

- III. S sencami svojih žarkov ne morem spati.
Z vej se krhoma lomi smrt.
Ali je blizu?

Tukaj sled srne — rahlo življenje je vtisnjeno v sneg.
Tamkaj let ptice — v zraku trepeče, ne more v beg.
Ali je daleč?

Ptica in srna . . . in misli sled?
Zbrisano v celi . . . celi svet.
Spati, blizu in daleč.

- IV. In kadar spet njive vzcveto,
in kadar spet škrjančki zapojo,
bodo iz mene peli.

In kadar spet bukve zagore,
in kadar spet gabri zažare,
bodo iz mene žareli.

Zar, šum in hlad — vse iz mene,
pesem, cvet livad — vse iz mene,
vse iz mene mrtvega.

Stanko Majcen.

VOJNA: MOLITEV.

Molitev milijonskih prsi;
višja kot najvišja gora,
globlja kot najgloblje morje,
širja kot je zvezdni krog,
bolj silna kot pogin sveta,
za čas in prostor nepojmljiva,
rastoča kot vihar pustinje:
Usmiljeni Bog!
Usmiljeni Bog!

V BOLNIŠNICI.

Ptička je na okno priletela
in prinesla cvet —
pogledal sem skoz šipe in se čudil,
da ves bel je svet . . .

In pod oknom deklet joče,
bere pismo to:
»Draga, jaz te ljubim vroče —
pa mi — ni hudo . . .«

Deklet joče, jaz umiram . . .
Ptiček s cvetom je zapel.
Solnce sije, travnik cvete —
in še jaz sem ga vesel — — —

MAKOV CVET.

V poletju čez polje, zeleno, rumeno.
V solncu se sveti svet.
Žena je utrgala makov cvet:
Varljivo deklé
je iz cveta pogledalo v mé
iz Nekdaj! . . .

Jaz: »Vrzi na tla! Ne igraj!«

Rdeči lističi so se sesuli na tla . . .
Po poti sva šla, zamišljena, kakor po krvi bi šla — —

France Bevk

PESEM.

Veja govori zimo, gora jo govori
in solnce. —
Pride podvečer, iz ravnine planejo zadnji žarki.
Z okni govorijo, pozdravljajo jih parki
in gore so bogate
lepote zlate:
oči se zazrejo — srce vzdrhti, drhti — —
— Ti! —

Klic po pomladi je padel v mraz —
iz teme je vzcvetel tvoj obraz — — —

Joža Lovrenčič.

STANKO MAJČEN: NEVERNIK.

Da, da, tako je,« je potrdil Luka misel, ki je ni nikomur razodel, in je s čevljem porinil bukovo poleno na žerjavico. Molčali smo kakor zajeti od nekake oblasti, ki nam je ukazala, naj smo tukaj, naj sedimo na mokri zemlji in si iz vlažnega lesa netimo ogenj, kakor zgneteni v temen prostor, iz katerega ni izhoda in v katerem je za vsakega posamič in za vse skupaj najbolje, da molčimo in čakamo, kaj se zgodi.

»Da, tako je,« je kimal Luka in nadaljeval eno svojih zamolčanih miselnih cest, ne da bi se le količkaj brigal za nje pričetek in konec:

»Človek mora imeti nekaj, in najsi je še tako malenkostno in brezpomembno pred vesoljnim človeštvom, pred obličjem velikih stvari, ki se dogajajo med nami, nekaj, česar se krčevito poprime kakor sveče, ko gre v smrt. Saj ni prazno, če rečem, da je zavest. Zavest ima človek, a človek je pred smrtjo žival. Zato bi bilo težko, da bi imel zavest pred smrtjo razen te, da še živi, da rad živi in da po smrti ne bo več živel. In vendar je nekaj, kar potihoma zleze v srce, kar napolni vse žile in žilice možganov, nekaj, s čimer se kakor z opojno pijačo opije, preden leže negotovosti v naročje. Saj ležeš, kakor sem rekel, neki zelo mili in dobri prikazni v mehko naročje, tisti posmrtni negotovosti namreč, a čeprav se glupo in bolj iz strahu kakor iz prepričanja tolažiš, da je mila in dobra, te strese mraz od pete do temena pred tistim naročjem. Skrčijo se ti mišice, tok krvi plane po telesu navzgor in bi brizgnil visoko nad glavo, da ni vse tako lepo zapaženo. Zato pravim: skleniti moraš zvezo z nekom, ko se napravljaš na zadnjo pot, z nekom, ki te ne zapusti, ki ti stoji na strani, brezmejno zvest in vdan ter dober, da ne osamiš v tistem najhujšem, najsamotnejšem trenutku, v katerem bogme nisi len in brezbrizen, temuč na vso moč, celo čez vse svoje dosedanje sile živ, čuječ in delaven. Moraš imeti nekaj, in najsi je senca svetle misli, ukradena življenju in njegovemu spoznanju tu ali tam, prej ali slej. Saj je vseeno za poslednji boj, kaj imaš za orožje. A ker te izzove vsega tista strašna negotovost s svojo nedvomno premočjo, s tistim svojim obrazom, ki pravi, da ni uteka, s tistim celim svojim prej nikdar okušenim bistvom, ki je tako samozavestno v svoji gotovosti, tako neizprosno v svojem po-

klicu, tako hladno in prezirljivo v svoji določenosti, ker te pokliče takorekoč na poslednje preizkušanje moči, moraš imeti nekaj, majhen in slab, kakršen si, ob kar se opreš. Menda me razumete. Ruski vojaki imajo podobe, obešene okoli vratu, to je za nas premalo. Gotovo je nekaj in popolnoma zadostuje — v sili vseh sil. Stiska je taka, samota tako vesoljna, da trdi, podolgovati okvir na prsih zadostuje popolnoma. A kje je zavest, kje je občutek ob trdem podolgovatem okvirju?«

Potlačil je žerjavico in naložil novih drv. Vzlic ognju je bila tema krog nas taka, da nismo razločili, ali so drevesa, ki z okroglimi temnimi debli stoje za nami, ali tihi, poslušajoči ljudje. In Luka je nadaljeval, poudarjajoč vsako besedo kakor resnico, v najkrutejših trenutkih življenja preizkušeno, kakor nauk, v najtežavnejših okoliščinah življenja spoznan in potrjen:

»Treba o pravem času poskrbeti za tako sredstvo. Zakaj zgodi se lahko danes ali jutri, že to uro, to kratko minuto, ko se cvre ta mokri les in se ta smrdeči, gorki dimek zibajoč spušča v zrak, da si odrezan od vsega, kar je bilo, da stojiš, preden se zaveš, daleč od vseh, ki si jih poznal, na katere si upal, s katerimi si po bratsko delil vse, dobro in hudo, stojiš sam in se zaman oziraš po pomoči. Človek si sam sploh šele takrat, kadar si te samote več izpremeniti ne moreš. Težko je, če tega nisi vedel poprej, če se nisi s tistim sredstvom pripravil nanjo. Bog, kako smo sami v tem gozdu; kako daleč so naši prijatelji, na nas misleči, o nas se pomenkujoči; kako strašno in neusmiljeno daleč je vse to. In vendar . . . da, da, nekaj mora imeti vsakdo, zakaj pridejo daljave, še čisto druge, samota še enkrat tišja, še enkrat glušja kot je ta. Zdaj se mi zdi, da bi mogel v zadnjem boju s palcem in kazalcem sneti podobo z vratu tistemu drugemu, ki leži ob meni, in jo položiti nase. Kaj držim sam v družbi mrličev? Držim jo, držim in sem na vse pripravljen.«

Mladi Vazil je jel jokati. Stisnil si je dlani na oči, skrčil se v dve gubi in zaihtel z visokim otroškim glasom.

»Kaj te je zgrabilo, Vazil, da jokaš? Ti si otrok. Smrt ti prizanese, ker imaš tako lep, bled obraz in še čisto svetle, plave lase. Tak obraz ni, da bi veter bril čezenj in ga umival dež pod

milim nebom. Take lase gladijo matere. Vazil, ali se jokaš zavoljo samote? Glej, pet nas je na straži, mnogo preveč za jok in samoto. Da je le eden, pol ga v pismu ali črki, ki samo misli nate, zvesti in verni, iz daljnega kraja, dovolj bi bilo. Ni težave, dokler še kdo misli nate in te z mislimi pozdravlja. Ali se bojiš smrti? Ali nimaš ničesar pripravljenega? To je ničvredna in plaha otroška domišljija, vajena, da jo mati vodi in polni z vedno novo snovjo. Ti si otrok, bogat in dobro vzgojen. Stavim kaj, da imaš, če se hočeš le malo spomniti, zlatih naukov poln tornister. Ali ni tako? Ko si odhajal, ali nisi sprejel vsega dobrega na pot v obilici in še enkrat v obilici za rezervo? Tako dobrih in srcu prijetnih naukov, kakor tvoja mati, ne zna dajati nihče; stavim tole črno roko. Mati takemu sinu, kakršen si ti, ves od zlata, rožne krvi in iskrenega žlahtnega ognja, pa bi ne imela dragocene dediščine zanj? Oj, kako si zbežan, Vazil, kako nisi svojega bogastva kar čisto nič vreden . . . Ljuba majka, da je meni na tisto uro dal kdo le zrnce, le drobec naukovega zrnca na pot, kako bi bil veren vase in ponosen na svojo osebo vsak čas. Jaz še po slovo nisem šel k nikomur, za srečo nisem šel prosit nikogar in nisem od daleč tako sočuten s seboj kakor ti. Kdo bi mi bil kaj dal? Veš, mi smo stari, nimamo več mater, ne očetov, na lastnih nogah stojimo, kakor pravijo, in takim so nauki dragi. Tako dragi in čisto nič poceni, da jih tisti, ki jih na srečo ima, hrani sam zase in mu na misel ne prihaja, ne ob obilem in ne ob revnem času, da bi jih dajal zastonj odhajajočim in popotnim ljudem. Ni zastonj tak nauk. Težkih ur ostane precejšnje število, pol življenja, bi rekel. Tisti, ki so jim zastonj, ne vedo, kaj imajo. Da, ne vedo, kaj imajo . . .«

Luka je tolažil z mirnim, enako visokim glasom, ki se ni prav nič zibal in prav nič padal iz ravnotežja. Mladi Vazil se je kakor na ukaz umiril, otrl si je solze in si glasno uredil nos. V žaru bukovega tlečega polena se je zdelo, da je njegov obraz zal in okrogel in da se smeje iz oči, iz ust, iz polne gole bradice.

Luka je tiho in globoko vzdihnil.

»Kadar sem tako-le potolažil jokajoče dete, kadar se mi je posrečilo in resnično obneslo — posreči in obnese se mi vsekdar — se sam in brez poslušalcev vprašam: Zakaj zase nimaš sredstev, tako čudežno močnih, tako od srca preprostih, da bi se potolažil, kadar se ti nacmeri obraz in se ti stisne srce v dve gubi? Kje so besede, nauk noseče, ki jih s tako lahkoto, skoro igraje siplješ na te male? Kje je zaupanje, s ka-

terim jim prigovarjaš in ki ti vsekdar zagotovi uspeh? Ni ga, vsega tega ni, kadar ostanem sam, zadnji bolnik, in se zdravila potreben obrnem nase. Tu izpodleti vsak poizkus. Saj se ne poznam, saj ne vem, kako bi se obrnil in na katero plat, da bi si bolje videl do dna. Tako zakrknjenega, v samega sebe zavozlanega bitja še nisem srečal, kakor je Luka! Ne z vljudnostjo, ne z grobostjo, ne zlepa, ne zgrda mu ne moreš do živega. Stisne se v klopko kakor pohojen črv in izživi sam svojo bolečino . . . Tiho, po prstih prihaja slutnja, ali je že blizu, ali je še daleč, ne pove, naznani le, da je tu. Ne časa, ne ure ne pove, naznani le, da je tu in da se ji ni moči ogniti! Ali so naše puške nabite? — Sanjam, kaj ne? Proč otroška misel, drhteča ko obstreljen ptič. Mož smo, kar nas je v tej raztrgani obleki, od razmočenih, s cunjami prevezanih čevljev do razcefranih ram, do čisto zarasle, pradivje brade, mož smo in ne smemo si majati tal pod nogami. Tja, vprašal sem, ali so puške nabite. Ali ni to smešno?«

Luka je strmел v skupni ogenj, kot da je sam, po čelu in po licih so mu rile globoke in temne brazde kakor sledovi, misli še temnejših, še globljih. Oko mu je strmelo mirno, od ognja oblito, daljna, samotna iskra je lesketala v njem kakor zadnja zvezda, zaostala na širnem nočnem oboku.

»To stoji, pripravljen moram biti, kakor sem star in možat in bi bil lahko oče vsem vam od najstarejšega do najmlajšega. In še to stoji, da mi ne bo nihče pomagal pri tem opravku, ker takorekoč nikogar nič ne briga, kako si posteljem zadnje ležišče. Ali so puške nabite? — tega neumnega vprašanja ne ponovim več. Kajpak so, vsak vojak ima kroglo v cevi, če je na straži. Moram se preskrbeti, to je, kar me vznemirja, kar sem vedno odlagal na jutri, da bi ne bilo treba že danes . . . Trdno se moram okleniti nečesa, da me ne izpusti na tisto poslednjo uro . . .«

Stisnil je pest, a jo takoj zopet izpustil. Brez moči je mahnil v zrak, roka mu je padla na tla. Kakor po daljni temni gošči, od ognja neobžarjeni, se je priplazilo, oprezno in lokavo kakor zver, lomastilo je z mehкими, težkimi tacami med drevjem in grmičevjem, močno sapo puhajoč predse, z neznansko višino svojega zverskega telesa pripogibajoč vrhove drevesom, lomeč pod nogami starodavne kamenite hraste karpatskih gora kakor šibice, temne zastore senc svojega telesa spuščajoč v itak že neprodirno in grčasto temo noči. — Luka je zajokal. Zajokal je s tako velikim in mogočnim jokom, da so ostrmeli vsi okoli ognja, da so se stisnili v najtišje gubice svojih duš, v skrbi, da se tudi njim naredi tako in zaplačejo

še oni, vsak s svojim majhnim, brezpomembnim jokom, pridruživši se njegovemu velikemu.

»Tam leži mrtev Rus, pred dvema urama je legel. Opazoval sem ga natanko, tudi on je vedel, da ga gledam. Čakal sem, da me pokliče na zadnji trenutek, tik še pred koncem, a oba sva vedela, da me ne potrebuje. Umiral je tako samozavestno in prepričano, da se je med svojim opraskom še utegnil ozreti name in se mi smehljati. Za zgled je umrl, da bi ga videli in se učili od njega, ne za pokoro svojim grehom. To so nesramniki, nesramnejši od največjih. Pripravil si je bil to zadnjo uro tako natanko in skrbno, da ga ni presenetila niti z zadnjo največjo skrivnostjo. Zdaj leži tam, v svoj plašč zavit, neizmerno ponosen na vse, kar se je dogodilo. Zakaj, dogodilo se je tako, kakor je pričakoval in se pripravil. Odpni mu plašč; videl sem, da si je v zadnjem trenutku z roko segel na prsi, kot da si hoče nekaj ugotoviti.«

Luka je vstal sam in šel sam pogledat. Odpe je Rusu plašč, odstranil sukno in mu segel pod srajco.

»Nič, vendarle nič; mislil sem, da ima gotovo nekaj. Zastonj se ni smejal, vrag. Zvit, kakršen je, je skrtil skrivnost vse bolj, kakor je kazal, da bi se kdo še opekel pri njem poslednjo uro. Ne pisanega, ne tiskanega nima nič; misel, zgolj misel je imel tako...«

Luka je sedel na zemljo in počasi iztegnil noge v žerjavico. Bil je docela poražen. Iz prepadlega obraza so se tenko in blede svetile oči; med prsti rok, v naročju sklenjenih, je gnetel kos umazanega praznega papirja. Ne da bi se le napol ozrl na katerega izmed nas, ki smo težko čakali pojasnila, je sam sebi govoril sodbo:

»Živeti treba, umreti treba za domovino, a jaz ne morem ne živeti, ne umreti... za domovino...«

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

Prevel in razložil J. D.

(Dalje.)

DRUGI DEL: VICE.

II. spev.

Jutro četrtega dne. — Skrivnostni čoln in angel-veslač. — Novodošle duše. — Casella, pevec.

V spevih I, II, III smo še, kakor smo že zadnjič omenili, v Pred-viceh (Antipurgatorio) in na obrežju, pod goró očiščevanja (ki si jo misli pesnik — da ne pozabimo! — na drugi, južni poluti naše zemlje, protinožno prav pod Jeruzalemom). Jutro je, približno o 1/27. uri. (To je četrti dan skrivnostnega potovanja, katero je pesnik nastopil na veliki petek, dne 25. marca leta 1300, ob času prvega svetega leta, kakor smo povedali v uvodu, »Dom in Svet« 1910.) Zarja bled in solnce vzhaja. V. 1—9. — Medtem ko se naša pesnika v vidni zadregi ne vesta kam deti na obali, zagledata v daljavi neki skrivnosten svit, ki se jima bliskoma bliža in v katerem kmalu spoznata angela v belem oblačilu; v skrivnostni ladjici je pripeljal — brez vésel in jader — trumo srečnih duš, nad sto, ki pojdejo v goro očiščevanja. Na obrežju izstopijo; angel jih blagoslovi, potem pa po bliskovo zopet izgine (gotovo, da gre po druge, zlasti zdaj, v svetem letu!). V. 10—51. — Tudi duše ne vedo, kam; rade bi vedele, kod gre pot v goro. Vergilij jim odgovori, da sta tudi onadva ravnokar prišla — iz pekla. Medtem duhovi zapazijo, da je Dante živ človek in se silno čudijo. V. 52—75. — V tem se eden izmed duhov približa Danteju, hoteč ga objeti; ko mu ta hoče vrniti objem, prestrašen uvidi, da ima pred seboj le duhá, senco. Vendar pa takoj spozná poteze rajnikove. Casella je, sloveč pevec iz Florence, prijatelj Dantejev. Sledi kratek raz-

govor med obema, v katerem Dante točno, kakor vedno, razodene, zakaj tod potuje (v. 92!), Casella pa, zakaj je šele zdaj dospel, dasi je umrl že pred tremi meseci. V. 76—105. — Nato pa ga Dante prosi, naj zapoje katero izmed njegovih (Dantejevih) pesmi, kakor jih je pel v Florenci. Casella poje; vsa truma svetih duš strmé posluša. V. 106—117. — Kar se zopet pojavi strogi Katon Utičan, ki ostro pogrja duhove ter jim veli nadaljevati — pot pokore. Duše se razprše proti gori, in pesnika gresta za njimi. V. 118—134.

Baš solnce vzhajalo je kraju temu,
kjer zdaj sem stal — (pol dneva preje
zašlò biló je gor Jeruzalemu),

- 4 iz Gangesa pa vstajala je Noč, da speje
za solncem, v roci tehtnice skodélo,
(brez nje, kadàr začnó ji rasti meje),
- 7 in lice Zarji zali rdeče in belo
pred solnca žarki je v bližini dneva
vse bolj in bolj že rumenélo.
- 10 Midva medtem še zmerom se ne veva
na bregu déti kam: tàk sredi poti
gre človek s srcem v dálj, z nogó okleva.
- 13 Kar glej! Kot Mars, ki jutro ga zaloti
tam na zapadu, nad morjá cestámi,
skoz gostí vzduh rdí, takó nasproti
- 16 nek svit — o da ga še kdaj vidim! — zamigljá mi,
drvéc prek morja tàk, da tekmovalo
zastonj bi jato ptíc ž njim nad vodámi.

- 19 In ko pogledal proč sem bil le malo,
pričakujoč od mojstra pojasnilo,
je tisto tam še bolj mi zasijalo.
- 22 Potém se z desne, leve zgor javilo
je nekaj belega; in belo progo
okó tud spod je kmalu zapazilo.
- 25 Doslej je mojster moj bil molčal strogo;
spoznavši pa v belini zgoraj — krili
in tudi, kdo igra krmarja vlogo,
- 28 mi vzklikne in: »Poklekni brž!« me sili.
»Glej, angel božji je! Brž roke sklêni!
Še drugi bodo temu-le sledili.«
- 31 Kar ustvaril glej! je človek premetêni,
prezira on: brez vêsel, jader — pelje
na krilih zgolj k obali se megleni.
- 34 Kakó jih proti nebu glej! razpel je!
Kâk zrak mu večne režejo peroti!
Nesmrtne so, noben jih čas ne zmelje.«
- 37 In čim je nama bliže plul nasproti
ta božji ptič, tem bolj se lesketâl je.
Kakó bi moglo zreti vanj okó ti?
- 40 Povesil sem pogled; a on pristâl je
s tâk brzim, lahkim čolnom, da se zdélo,
da nad vodó, ne v vodi, pridrčâl je.
- 43 Na krmi stal krmar je božji smelo
in blaženost v očéh se mu je brala;
duhóv nad sto je v ladjici sedélo.
- 46 »*In exitu Israel*« — en glas zagnala
je truma vsa ter psalm začela peti
in ga do konca je nadaljevala.
- 49 Potem nad njimi križ je storil sveti —
in zdajci vsi planili so k obali;
nazaj sem videl njega odbrzêti.
- 52 A ti, ki so na bregu tâk ostali,
čudeč so se ozirali v okrogu,
ko da pred čudi novimi bi stali.
- 55 Že lok brnél zdaj solnčnemu je bogu
in žgoče so in vešče mu strelice
že ugasle luč sred néba Kozoroгу;
- 58 tedaj so prišleci prot nama lice
povzdignili, rekoč: »Če znano vama,
povejta nam, ni-li v ta hrib stezice?«
- 61 Vergilij dé: »Vi mislite, da nama
bolj dano je le-té poznati kraje;
toda — enako vam — sva tujca sama.
- 64 Dospela sva le malo prej, stopaje
po drugi poti, tâk grdi in hudi,
da tod pojde navzgor, se zdi, igraje.«
- 67 Duhovi v tem opazijo, da grudi
mi dihajo, da kri še v meni pluje;
v velikem ostrmeli vsi so čudi.
- 70 In kakor sla, ki z oljko gre, obsuje
vsa množica in nič ji mar ni gneče,
da le novic iz ust njegovih čuje:
- 73 tâk v mé oči so uprli koprneče
duhovi oni vsi, blagoslovljêni,
zabivši skoro v tem potí čistêče.
- 76 Kar eden njih se utrga proti mêni
in roki širi, me objemajoči.
Kâk rad objem sem vrnil ponujêni!
- 79 Pa prazne sence vé, samó za óči!
Trikrát prot njemu roke sem razširil,
trikrát objem moj prazen bil je vroči.
- 82 Strahu sem prebledél in se vznemiril;
s smehljajem se mi senca je umaknila,
jaz pa za njo sem koj korak nameril.
- 85 Obstanem naj, ljubo se je oglasila;
spoznal sem jo! Takoj sem jo zasnuvil,
za par besed naj bi se pomudila.
- 88 A senca: »Kot v življenju sem te ljubil,
te ljubim zdaj, ko sem teló ostavil;
zató stojim. — Kâk ti si sèm se zgubil?«
- 91 »Ker rad, Casella moj —« sem jaz izjavil,
»še enkrat šel bi preko kraja tega;
pa kje si ti takó se dolgo bavil?«
- 94 »»Če večkrat od tega odbil me brega
je on, ki za prevoz svobodno izbira
duhove, mêni s tem ni storil zlega;
- 97 vse, kar stori, iz pravičnosti izvira.
Tri mesece je v vožnji neprestani;
sprejet je vsak, kdor vstopi v znamenju mira.
- 100 Dospel ko sem na breg, kjer vodi slani
priteka Tibera, sem na njegove
sprejet bil ladje krov i jaz v pristani,
- 103 v kateri zdaj nazaj na krilih plove.
Kar ne pogoltne jih peklâ globina,
vse oni zbira pristan tam duhove.««
- 106 »Če novi svet ni vzal ti« — dem — »spomina,
ne grla pevskega, ki razvedrila
me tolikrat njegova je milina,
- 109 še zdaj naj uteši pesem tvoja mila
mi dušo, pod bremenom ki telesa
na poti se je toli utrudila!«
- 112 »Ljubezen, ki vso dušo mi pretresa —«
s takó začel je sladkim glasom peti,
da petja še čujó sladkost ušesa.
- 115 A mojstru, meni in duhov vsej četi
takó prijetno se ob tem je zdelo,
da drugih brig ni bilo kdaj imeti.
- 118 Bilò nas petje čisto je prevzelo . . .
Kar spet prikaže stavec se čestiti
in: »He, lenuhi vi!« je zagrmélo.
- 121 »Kdo ukazal vam je, tukaj se muditi?
Hajd v góro, umit se peg, da duši vaši
očiščeni se more Bog javiti!«
- 124 Kadar golobje pri kokolja paši
ali ovsa so, noben se ne šopiri
in mirno zobljejo; a če preplaši

127 znenada jih pri tem pojav kateri,
pa tisti hip ostavijo zobjanje,
ker do življenja v večji jim je meri:

130 tãk se duhov razpršil trop plašán je,
bežeč tja nekam, kjer je stala gora,
a ne vedóč, kam ide potovanje.

133 Odšla sva tudi midva brez odmora.

Opombe. V. 2. Pol dneva preje . . . Po izvirniku bi bilo: gora očiščevanja se nahaja pod istim poldnevnikom (meridianom), kakor Jeruzalem, toda na drugi (južni) poluti; zato ima čas ravno za 12 ur različen. Z drugimi besedami bi tudi lahko rekli: ta dva kraja sta protinožca (antipoda). — V. 6. Znamenje tehtnice se vidi na nočnem nebu od zimskega solnčnega obrata do kresa, torej ves čas, dokler se meje noči manjšajo; od kresa do božiča pa Nôči rastó meje in takrat ni videti na nebu »tehtnice s skodelama«. — V. 46. To je začetek 113. psalma: »Ko je šel Izrael iz Egipta . . .« Prim. Zgodbe sv. pisma st. zav. (izd. Družba sv. Mohorja) str. 590. — V. 55 nsl. Ozvezdje Kozoroga hodi za 90° pred ozvezdjem Ovna, od vzhoda proti zapadu; ker je Oven stal na obzorju, je bil Kozorog že na poldnevem nebu, neviden.

— V. 100 nsl. Kar pride torej duš v vice, se zberó pod Rimom, pri izlivu Tibere, in angel jih neprestano vozi »preko boljših vod« k obrežju gore očiščevanja; vse drugo je s pogubljenimi, ki so takoj pahnjeni na kraj svojih muk. — V. 112. Prva vrstica prelepe kancone Dantejeve izza mladih njegovih let; zložil jo je bil kmalu po smrti Beatričini (Vita nuova pogl. 35). V izvirniku se glasi verz: »Amor, che nella mente mi ragiona . . .« Morda jo je bil Casella uglasbil.

Metafore (podobe) in druge pesniške lepote II. speva. Veličastna je celotna zgradba Divine Comedie; prekrasni so pa tudi posamezni deli, mali in tudi najmanjši. V delavnico pesnikovo zreti nam ni mogoče; ali ob gotovih prilikah nam pa le nekoliko odgrne začinjalno vanjo: kadar nam naslika kako podobo (metaforo). Zato se mi zdi prav, da čitatelje posebe opozorim nanje. Pri v. 7 nsl. pazi na natančno opazovanje v prelivanju barv; v. 11 nsl. je metafora vzeta od dvomečega človeka; v. 13 nsl. od zvezd (rdeči Mars!) za slikanje obraza angelovega; v. 18 rabi to primero za izraz brzine angelove; v. 55 nsl. se solnčni žarki primerjajo puščicam solnčnega boga Apolona; v. 70 nsl. je posebno lepa metafora za izraz hrepenenja človekovega (odpre nam tudi pogled v starodavne čase); ljubezniva prisposoda v. 124 nsl. — vzeta iz ptičjega življenja — čudovito lepo izraža hitro pokorščino blaženih duš.

IVAN CANKAR: OČIŠČENJE.

Nekako pred tremi leti sem se bil namenil, da napišem dramo, v kateri bi »vse« povedal. Vse povedati, naravnost in namah, to je sila, ki goni človeka neprestano k novemu delu, mu ukazuje, da išče brez miru novih oblik in novih izrazov. Ni mu čisto jasno, kaj da je tisto »vse«. Občuti edinole, da bi se zadušil, če bi ne govoril naglas. Kraigher mi je rekel nekoč, da stori umetnik operacijo na svoji duši, kadar ustvari umotvor. Kar se je bilo nabralo trpljenja in radosti, izkustva in spoznanja ter se izčistilo in utrdilo v njem, mora izluščiti, čeprav nasiloma in v bolečinah, da ne umrje od tesnobe.

Ko je delo dovršeno, ko se je polehla vročica, trudno se vdala napetost duhá, zadremlje srce potolaženo in ozdravljeno. Za hip, komaj za uro. Ni se še posušila tinta na debeli črti pod zadnjim stavkom, zagloje dvom. »Saj morda nisem povedal natanko tistega . . . kaj sem pač pozabil?« In dvom je strah. »Milost božja, ne le da natanko tistega nisem povedal — prav ničesar nisem povedal! Vse sem pustil ob strani, vse zamolčal, mimo sem besedoval; kakor tisti nesrečnež, ki je nameraval razodeti ljubezen, pa je govoril o vremenu.« In poleg strahu je bo-

lesten sram. »Tako nisem ravnal le vsled svoje nemoči, temveč tudi vsled svoje strahopetnosti, vsled obzira do ljudi in do ogledala. Komaj sem napisal prvo besedo, sem spačil svoj obraz, hotel sem ga napraviti drugačnega, lepšega kakor je v resnici; spačil svoje misli, hotel sem jih povišati; spačil svoje srce, to pegasto, hotel sem ga obžariti s čisto glorijo. Prvo in poglavitno je človeku odkritosrčnost; še nisem bil prav izpregovoril, pa se mi je prevalila v hinavščino!«

Iz dvoma, strahu in sramu, iz potrtosti in samospoznanja se izvije pogum, v bolesti pomlajen se vzdigne visoko. »Dalje — še enkrat, še enkrat!« —

V tisti drami sem nameraval pokazati veličastno žalost stáranja. Nisem mislil na vse mnogotere in raznolične podobe stáranja, kolikor jih poznam; posebno nisem mislil na tisto čmerikavo, pljuvajoče, pokašljujoče in vzdihujoče umiranje, ki sedí v kožuh zavito za pečjo in drži dolgo šibo v roki; tudi nisem mislil na ono stáranje, ki se reži nastožaj z brezzobimi čeljustmi, prevrača suha bedra na očitnem plesu ter je v posmeh in pohujšanje mladosti sami; niti ne na ono mirno večerno zarjo, ki ugaša smehljaje, mlada in lepa še ob smrtni uri in vsa polna sve-

čane vdanosti. Mnogo barv in oblik ima jesen; še vsaka bilka se nagne drugače.

V mislih mi je bil človek, ki ga je iznenada, takorekoč ob belem dnevu, pod svetlim opoldanskim solncem obsenčil spomin na starost in smrt. Malenkosten dogodek, ena beseda, en pogled — in zastala mu je sapa ob strahoti spoznanja. Bil pa je človek, oblagodarjen z vsemi dobrotami in lepotami tega sveta. Kamor je pogledal, se mu je odsmehnil smehljaj. Užival je z vrhano mero mladost, ljubezen, srečo; in delil je drugim z obema rokama od svoje preobilice. Ni

Masaccio: Glava Kristusa (s slike Sv. Peter plačuje davek).

se zavedal tega svojega bogastva, bilo mu je kakor voda in zrak; zato ni bil hvaležen nikomur, ne Bogu, ne ljudem. Njegovo srce je bilo polno ljubezni; ljubil je vse stvari in vsaka stvar mu je vračala ljubezen. To vse je bilo kakor ob sebi razumljivo; bil je božji dar, neprošen in nezahvaljen. Tako je živel v solncu in vse bridkosti življenja so šle mimo njega.

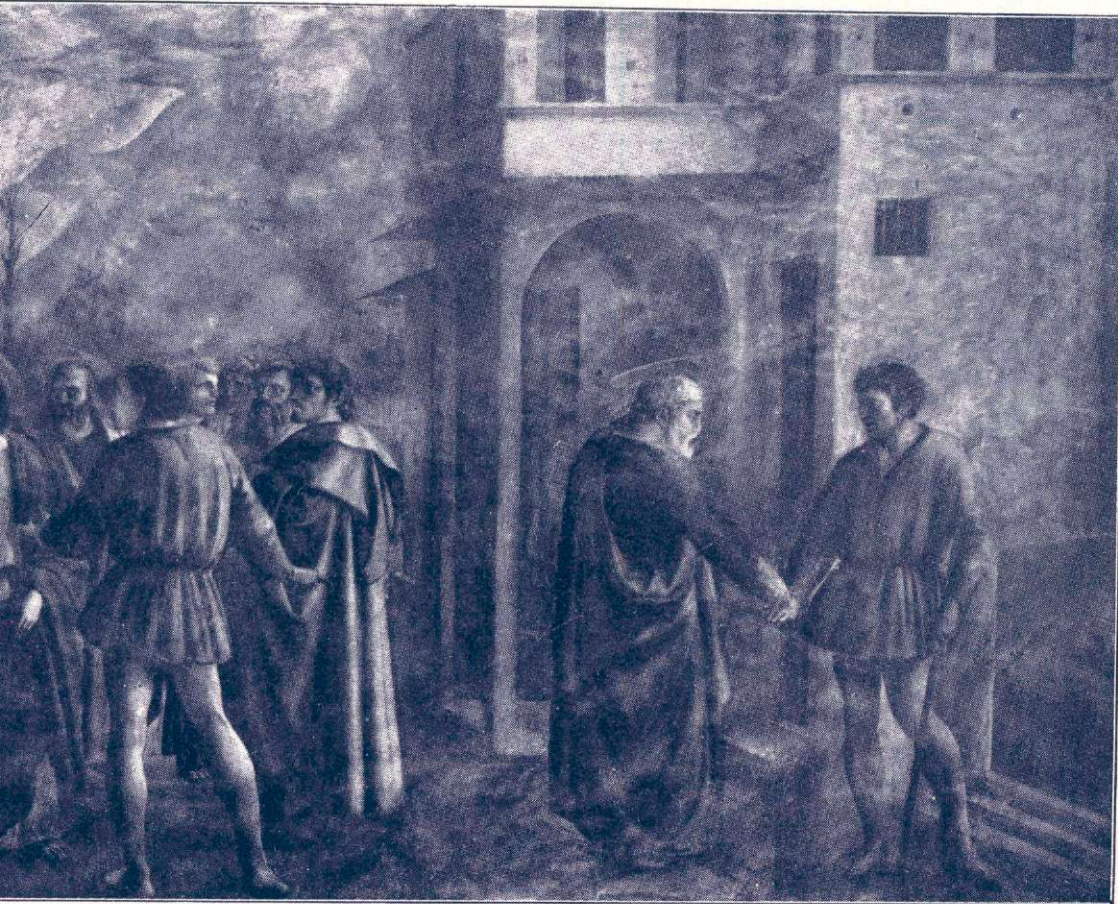
Iz tolike sreče pa se je rodila nečimernost. Prav ponevedoma in ponedolžnem je bil zamaknjen váse, v svojo lepo brado, v svoj zvonki glas, v svoje sloko moško teló, v svoje obsežno poznanje življenja, v svojo duhovitost in zgovornost. Čisto naravno se mu je zdelo, da se mu

priklanjajo, da ga ljubijo, da poslušajo verno, kadar govori naglas, da stopijo v stran ter umolknijo smehljaje in pričakovaje, kadar se približa. In nikoli se mu ni zazdelo, da za svojo razsipno ljubezen in dobrotljivost ne zahteva le vrhane mere vdanosti, temveč tudi vrhano mero suženjstva.

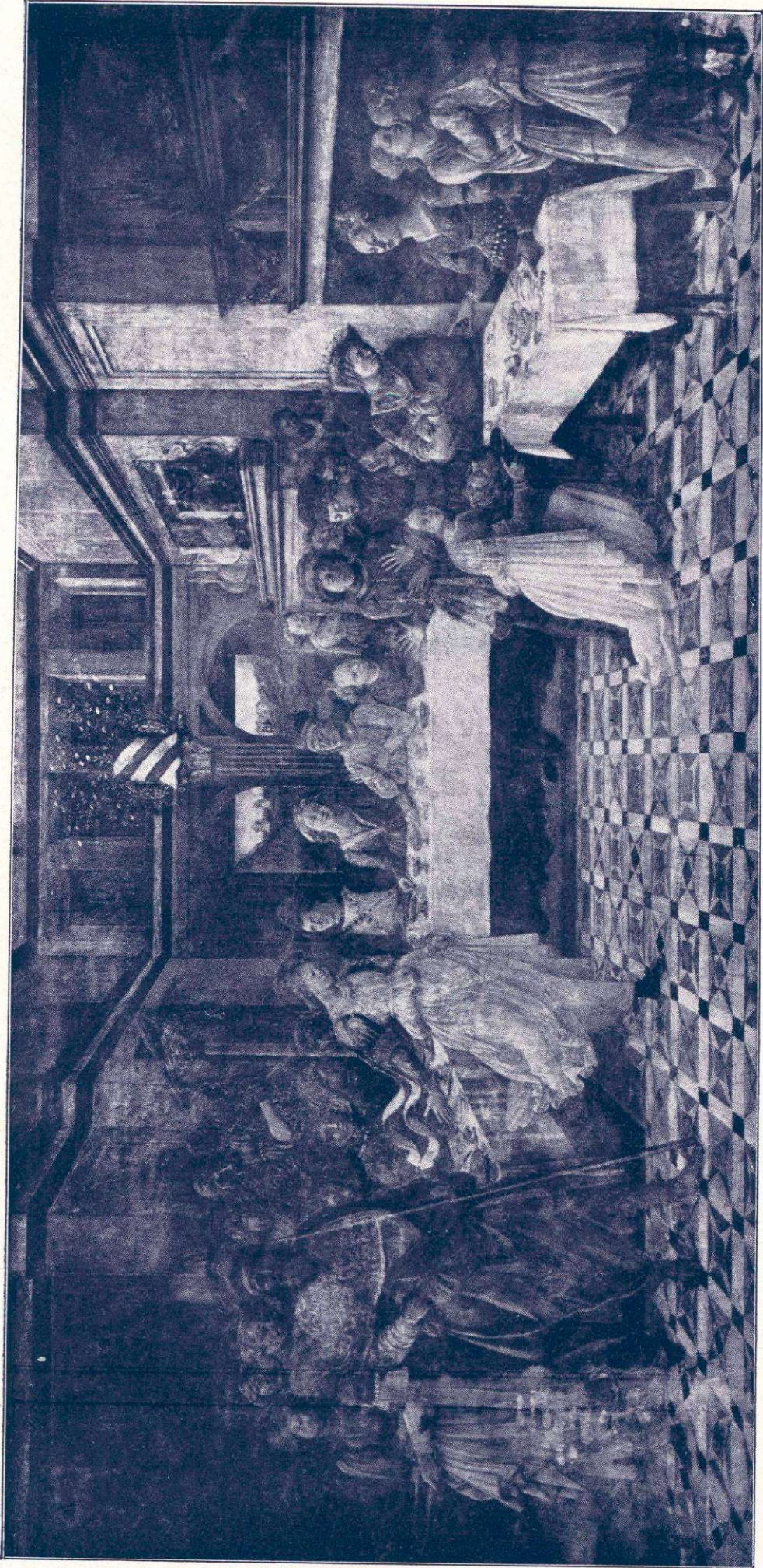
Mimogredé, po naključju, brez hude misli so mu nedolžna usta zalučila v lice besedo: »Starec!« Najprej jo je komaj napol razumel, bila mu je tuja, skoraj smešna v svoji odurnosti. Ali zasadila se mu je naravnost v srce in ni je mogel več izdreti. Rana je bila zastrupljena, prečudno hitro se je širila in gnojila. Kolikor bolj je odriival misel, toliko silneje se je zaganjala vanj: »Staraš se, siviš; le malo časa še in poribile se ti bodo žile!« Nečimernost je bila razgaljena in osmešena, samozaupanje se je omajalo, srce je spoznalo grenko sramoto bojazljivosti, neodločnosti, lokave opreznosti, hinavščine. Zdelo se mu je, da stoji neprestano pred sodnikom; neviden je ta sodnik, ali strog je in vseveden. Pred njim se je bal za vsako besedo, strah ga je bilo vsake kretnje; in kolikor bolj je tehtal besedo in meril kretnjo, toliko bolj je bilo oboje nerodno, prisiljeno, neresnično. V ogledalu svojega strahu je ugledal samega sebe in je ostrmel, kakor da se je srečal prvokrat s tem neznanim obrazom; ogledaval se je brez nehanja, ogledalo je zagospodarilo nad njim, ukanilo ga je za svobodo.

Čez noč, kakor iz močvirja, so vzklike nizkotne strasti, ki jim pod svetlim opoldanskim solncem ni bilo ne prostora, ne življenja. Človeško govorico je hotel slišati, ljudi je hotel videti, poleg sebe jih je hotel imeti, mnogo in tako blizu, da je čutil sapo njih ust; zakaj ljudje so mu bili ogledalo, v katero je strmel, v katerem je razodeval vso lokavost, hudobnost in hinavščino svojega novega bitja. Njegove oči so se čudežno izbistrile; grbo, ki je prej ni opazil, je ugledal zdaj že zdaleč na sami senci; smešnost je zalotil pod najspodobnejšo obleko, greh je zasačil za oltarjem. Noben pogled mu ni bil skrit in vsak mu je bil sumljiv. V bolesti, ki ga je bičala z jermeni, je pljuval nevoščljivost, natolcevanje in sovraštvo v obraze svojih najbližjih. Ker ni bilo mirú, ni bilo več mere v njem; brez mere je ljubil in koj nato brez mere sovražil, brez mere zaupal, brez mere sumil; preošabno, čeznaravno je mahoma planila kvišku samozavest, planila moč ter še tisto uro treščila v brezno trepetajoče malodušnosti. Darove, ki so mu bili dodeljeni, je delil poprej z obema rokama, delil je od svoje izobilice radost in ljubezen; tudi zdaj

Masaccio: Sv. Peter plačuje davek. (Firenze; cerkev del Carmine, kapela Brancacci.)

Fra Filippo Lippi: Ples Herodijadine hčere. (Prato: katedrala.)

je delil z obema rokama, vsakomur in na vse strani; škropil je strup, ki mu je brizgal v lice nazaj.

Poglavitno pa je bilo, da je hotel videti; videti, kaj da je mladost in kako se razkazuje, kaj da je staranje in starost, kaj pomlájanje in prenavljanje, kaj da je maščevanje in smrt. Ogle-daval je ljudi s predirljivim pogledom strahú, zavisti in nemeža, na dnu koprnečega upanja; preizkušal jih je, zapeljal, da bi izvabil iz njih skrivnost; kakšno skrivnost, sam ni vedel. Ali človek mu je bil premalo; vsaka stvar in stvarca je hranila, skrivala in razodevala skrivnost rojstva, mladosti, umiranja in smrti; videl je prašek na cesti in solnce na nebu, videl družbo krog sebe, narode, ki so bili in bodo, zemljo in vesoljnost, videl je, kako se pnè življenje in pada neprestano v silnem toku. V vsem in vsakem pa je videl sam sebe in svojo brezkončno bridkost.

Kajti nad vsem, kar je delal, mislil in čutil, nad strahom, obupom in upanjem, nad zlobo in zavistjo, nad vsem samomučenjem, iskanjem in razgledavanjem je bila razprostrta noč, težka žalost, nepremična, nebo od kamna. Videl sem ga takega, ko je bil čisto sam pod tem strašnim nebom; le trenotek je bil, ali kar sem takrat videl in slišal, me je presunilo do dna srca.

Kakor so šle misli svojo trdo in mračno pot, tako je šlo z njimi telo, priklenjeno nanje. Koj v prvem trenotku, ob prvem dvomu, pod senco prvega strahú so se mišice zganile, so bolešno vztrepetale, omahnile. Vsaka huda misel je bila kakor siv las na glavi in v bradi, kakor guba na licu. Vsak korak do spoznanja in odrešenja je bil tako velik in težaven, da so se kolena prav kmalu tresla in šibila; in pod bremenom bridkosti se je hrbet naglo krivil. Bil je zdaleč kakor tisti bolnik, ki je toliko časa sanjal, da je Alfonso, kralj španjolski, dokler mu ni bil zares popolnoma podoben v obličje in govorico. Starost mu je bila nasiloma segla v pamet, segla mu je v dušo, pogledala mu je iz motnih oči, dihnila mu je nenadoma z lic, že je pohrkavala iz ust; v veži je zbijala krsto. —

Nekako pred tremi leti sem bil zasnoval to dramo. Marsikaj se je pripetilo v tem času, mnogokaj sem doživel; stavec pa mi ni dal mirú, prikazal se je iznenada in me spomnil náse. Napravil sem dvakrat ali trikrat trden načrt; vselej sem ga razrušil. Nekatere prizore sem videl pred seboj bolj jasno, kakor da bi jih gledal na odru, obžarjenem od električnih luči. Noben obraz mi ni bil več tuj; vsaka usta so mi sama narekovala, treba je bilo poslušati in zapisati. Branilo

mi je nekaj, česar prej še nisem prav razumel, kar pa zdaj razumem natanko. Bal sem se človeka, ki sem ga bil sam ustvaril. Preveč globoko, prežareče mi je gledal v lice, tako da sem povešal oči pred njim. Vedel je več od mene; njegove izkušnje so bile mnogoštevilnejše in bolj bogate spoznanja od mojih. Občutil pa sem po pravici, da je treba junaka premagati; da ga ne utelesim prej, dokler si ga ne zaslužim.

Ob tistem času pa se mi je tóle primerilo: Zamaknil sem se bil v mlad, še napol otroški obraz; ni bila ljubezen, ki prevzame in pretvori vse bitje človeka; bil je pač le tisti rahli vztrepet, ki pride in mine kakor jutranja zarja, brez sunkov, mehko in mirno in brez sledú. Srce zavzdihne, nato je veselejše in svobodnejše, čistejše kot poprej.

Sklonil sem se nad ta mladi obraz; ali da bi ga poljubil, ali da bi občutil njega toploto, ali da bi se mu samo od blizu nasmehnil. V polhipu, čisto gotovo nehoté in nezavedno, se je njena levica zganila, komaj vidno, ali vendar toliko, da je bila kretnja razločna. Rahel dih, bežen kakor spomin, je šinil preko njenih lic in ustnic. Mimo okna je bil prišel mlad fant, lep kakor sanje; izpod črnih trepalnic se je tiho ozrl nanjo. Takrat sem ugledal sebe v punčicah njenih oči. Nad obrvmi so se v trikratnem loku bočile tenke, plitvo zarezane gube ter se spuščale globoko v podóčje. Drugi dvakratni lok je rezal lice pcdólž ter zatopil v kotu pod ustnicami. To sem videl, kakor da sem stal celo uro pred ogledalom. Vse pa se je vršilo, kakor da bi trenil, in brez besed.

Rekel sem, da ni bilo ljubezni, tiste vse-mogočne, ki jo poznam; zato ni bilo ne srda, ne bolečine, ljubosumnosti še celó ne. Le čudno utrujen, zanič in potrť sem bil mahoma, kakor da sem daleč in strmo hodil. Nerazločen, teman občutek je bil v meni, občutek smešnosti, osramočenja, nepotrebnosti, občutek človeka, ki stoji nenadoma in ponevedoma v družbi, v katero ne sodi.

»Saj tako se je začelo, saj tako se je zgodilo z njim! Samo še tiste besede, tiste strašne, bi bilo treba!«

Spreletelo me je vsega sladko in nadvse bolešno obenem. Nekaj se je težko zvrnilo od mene, bil sem kakor osvobojen in očiščen. V enem samem hipu sem lahkotno prestopil silen jarek; z jasnim očesom, brez žalosti, z mirno ljubeznijo sem se ozrl nazaj. Moj junak je bil pod menoj, je bil premagan; pogledal sem mu iz lica v lice, spoznal in občutil sem ga do dna in se ga nisem več bal. —

Mislím, da bom tisto dramo zares napisal.

NARTE VELIKONJA: NA MORJU.

II.

Med ozkim prelivom, ki sta ga tvorila dva školja, so pluskala vesla. Zadaj na čolnu je stal Žino in metal mrežo v vodo, Selda pa je počasi veslala in gledala, kako tone mreža popolnica v morje.

»Prepozno je že!« je rekel Žino in se ozrl na nebo. »Glej, tri zvezde so že zunaj.«

»Ali morajo biti ravno tri?« je vprašala Selda in prenehala. Njeni beli rokavi so blesteli, čelo ji je bilo od veslanja potno.

Kapitan Ferjan je bil sklenil počakati ugodnejšega vetra in prenočiti v prelivu. Izkrcał je Seldo in Žina z mrežo, ker je bil fant dober in spreten ribič, druge štiri pa je rabil pri jadrih. »Okó morske zvezde« je počasi zavilo okoli školjev in se že skrilo za skalnatimi grebeni, ko sta Selda in Žino našla primeren kraj za mrežo.

»In če je ena sama, bo prepozno. Bomo videli jutri!«

Sklonil se je niže in gledal, kako pada zadnji konec v vodo. Njegovo ostro oko je razločevalo obrise na pesku. Žarenje na zahodu je počasi pojemale.

»Dobro!« je rekel in sedel, da bi prevzel vesla. »Ti res dobro goniš, Selda!« je menil in cmakal z jezikom. »Slane vode sem dobil v usta. Brr, kako je grenka! Ali je hočeš požirek?« Sicer ni imel vode v ustih, a hotel je začeti pogovor. Selda se je zasmejala njegovemu trpkemu izrazu in beli zobje so ji zablesteli.

»Zadušil se boš! Daj, da te potolčem po hrbtu!« je rekla smeje in mu razposajeno vrgla veslo v naročje.

Nad školji je vreščala jata galebóv in obkroževala jadrnico, ki jih je zmotila pod večer. Selda se je naslonila na komolce, skrila brado v dlani in strmela za njimi. Ta trenutek se je razlegel izza školjev z jadrnice strel in galeb je omahnil v velikem loku daleč od čolna v morje.

»Padel je!« je rekla Selda. »Ubogi ptič! Ali ga vidiš?«

»Ne!« je dejal Žino.

»Pojdiva ponj!«

»Saj ga ne vidim; pa pojdiva vseeno!«

Zaveslal je nazaj. Iskala sta in gledala pozorno na valove, a zaman. Galeba ni bilo videti.

»Zakaj ni padel rajši v čoln? Ozdravila bi ga.«

»Če pa je ubit!«

»Samo ranjen je bil; letel je še. Imela bi ga rada živega.«

»Kaj bi ž njim?«

»Imela bi ga!« je odgovorila in žalostno povsila pogled.

»Presneto dekle, kakšno je!« si je mislil Žino in zrl vanjo.

»Kaj bi!« je rekel naglas. »Meni je že priletel živ. Spal sem na barki, pa zaslišim prhutanje. Poizkušam se zbuditi, prevalim se na desno, preobrnem na levo in nisem mogel priti k sebi. Hudič, sem rekel . . .«

»Ne kolni!« mu je segla v besedo.

»Pa ne bom!« je menil. — »Če bi zdajle prišel, bi ga nekaj vprašal . . . Ugani!«

»Ne vem.«

»No, le pusti, škoda tvojih rok za veslanje. Tako lepih rok že davno nisem videl,« je dejal, ko je Selda segla po veslu. »Vidiš, bi rekel, galeb, galebče moj, kje je lepša, kot je Selda? — Zakaj gledaš tako jezno?«

Selda je čutila, da ji je ob tej pohvali udarila kri v obraz.

»Če bi ti ne prišlo nič bolj pametnega . . .«

»Vseeno bi ga vprašal! — Ali si končala že povest o glušču, ki je imel greh v očeh in nič milosti v srcu in ljubico Bogdanko židano? Kaj jo je poročil? Jaz mislim, da ne.«

»Ušel ji je!« je rekla.

»Že ni bila tako lepa kot ti. Jokala si, ko si brala. In vprašal bi galeba: Galebče moj, ali bere še kje katera in se joče? In galeb bi rekel: Selda je lepa in je ni lepše, še njene solze so lepe! Potem bi ga zadušil!«

»Zakaj?« je plaho uprla pogled vanj.

»Zato, da bi nikomur tega ne povedal!«

Njegov mačje pretkani pogled je počival na njej. Prenehal je veslati. Seldo je njegovo vedenje vznemirjalo. Videla je, da se ji približuje, čutila je, da vse to nekam meri; vse njegove besede so bile priliznjene, tako priliznjene, da je razbrala iz njih skrit namen. Smehljal se ji je in njegove mačje oči so žarele iz polmraka, kakor bi hotel skočiti.

»Norčuješ se. Glej, ravno . . . Nič, ne smeš se norčevati, ne smeš, ker ne veš. — Spet vrešče galebi!« je poslušnila.

»Večeri se. — In zato si se jokala, ker jo je pustil. Raditega ni treba solz. Oj Selda, Selda

deklica, saj bo tudi tebe tvoj zapustil, kar tako. Boš videla, da se zgodi. Ti boš jokala in vse bo jokalo s teboj.«

In na tihem je govoril Žino: »Premotiti te moram. Trikrat moram. In jim povem, da bodo zijali. Da si nobeden ne upa! Kaj je v tem dekletu? Bere povesti, se smeje, poje in se spet skrije in je ni na spregled.«

Selda je odgovorila:

»Če boste vsi jokali, jaz ne bom. Za kom, če nikogar ne maram?«

Njen otroški glas je zvenel razposajeno. Lasje so ji silili na čelo, z roko je brodira po vodi; pa se ji je spet zazdelo, da jo pozorno gleda. »Kaj mi hoče?« se je vprašala in se nehote stisnila h krmilu, ki je ležalo v čolnu.

»Ali res ne?« je popravil.

Še vedno je držal vesla na kolenih; ko je izrekel zadnje besede, je vsevedno pomežiknil.

»Že vem, kako je. Če ga le omenim, pa nimaš besed. Zato, ker si jezna nanj, ker ga ne maraš, ker ne maraš nikogar. Saj vemo!«

»Nič ne veš, nič ne izveš!« je rekla, ko je le kimal z glavo. Pri tem se je njegov obraz vedno bližal; dvoje mačjih oči ji je žarelo naproti. Polastil se je je nemir.

»Ali te zebe?«

Morje je ležalo mirno med školji, vsepovsod samota in tišina, še galebov ni bilo slišati.

Selda je menila, da je ne zebe.

»Zakaj pa šklepečeš z zobmi? Nà veslo, da se ugreješ!«

Ko je segla in se dotaknila njegove roke, jo je Žino potegnil nase. »Kako mrzle roke imaš, vsa se treseš.« Primaknil se je bliže in spustil veslo. Ko se je pripognila, jo je objel čez pas.

»Žino!« je vzkliknila. »Pusti!« Obšla jo je čudna groza.

»Zakaj se tako treseš?« je šepetal Žino. Seldi se je zvrtilo v glavi in je planila pokoncu; začutila je poljub na ustnah, ki jo je navdal s studom.

»Jezus, Viko!«

Čoln se je zazibal.

»Veslaj!« je kriknila in ga udarila v lice. Z obupno silo se je odtrgala od njega in se opotekla na sedež.

»Veslaj, hitro veslaj!« je rekla ihté. Ginile so ji moči, naslonila se je s komolci na kolena in drgetala razdraženosti in strahu.

Žino je osupel stal sredi čolna in si grizel ustnice. V presenečenju je pozabil na veslo, ki je zdrknilo v morje. Potegnil si je z roko preko lica, kjer ga je pekel udarec.

»Vražja deklica!« si je mislil. »Še otrok, pa vpije kakor kapitan in ima moči za fanta. Ali moraš biti povsod izjema?«

Ulovil je veslo, ki je plavalo na morju, in veslal molče po zalivu. Vesla so pljuskala, morje se je komaj vidno gibalo; na njem božja tihota, zvezde na nebu, zvezde na morju, mir, vsepovsod tiho, prav tiho.

Selda se je boječe stiskala v kotu in pazila na vsak Žinov udarec, pripravljena, da zavpije, da ga udari s krmilom, ali da plane v morje. Strašno dolgo je trajalo, se ji je zdelo, preden sta dospela do jadrnice.

»Okoli morske zvezde« je ravno obstalo v zatišju, ko je čoln priveslal okoli rtiča. Noč je že padla na morje, ki je bilo v zalivu kot steklo; zvezde so se zrcalile na gladini, tuptatam je zapljuskalo; ribe so se poganjale na površje in so spet izginjale. Med borovci na bregu so se preletavale kresnice.

Razleglo se je par klicev; veriga je zaropotala in morje je zavrelo, zakipelo, ko se je železni maček pogreznil na dno. Valovi so polahko štrobotali, šepetali in se zaganjali v skalnato obrežje.

Selda se je oprijela vrvi in skočila na krov.

»Kaj me gledajo?!« ji je prišlo na misel. »Smejejo se!« Zdelo se ji je, da so vse oči uprte vanjo; smejali so se res, a Perinu, ki ga je ujela veriga za roko.

Selda je s povešenim pogledom izginila v barko, prižgala petrolejko in legla na kup vreč. V kotu je še ležala odprta knjiga o Rožici-božici, pa se ji ni ljubilo čitati. Zrla je nepremično v luč; nato jo je obšla bridkost, da je začela jokati. Čutila se je samo, tako neskončno samo in žalostno, kakor je bila Rožica-božica.

Čuvstvo osamelosti, občutek, da je vse naokoli sama voda, voda, voda, ta občutek jo je že nekaj časa mučil. Umikala se je družbi, ker ni vedela, kaj ti ljudje hočejo z vednim smehom. Če se je le prikazala, so se smejali in jo dražili kakor otroka. Včasih se je je polastil nemir, da bi ušla na suho, na trdi zemlji udarila z nogo ob tla in se ne bi vrnila. Želela si je oljik, želela prodaj, širokega brega, barka je bila tako ozka, tako ozka. Samo knjiga »Tisoč in ena noč« je polnila njeno domišljijo s toplimi slikami, z zelenimi tratami in dobrimi ljudmi. Ta nemir jo je prevzel tudi nocoj in pri vsem, kar je mislila, je čutila top stud, stud pred Žinom.

Zunaj so se slišala kapitanova povelja. Rok je navijal vrvi, Andrej je visel ob srednjem jadrniku in spuščal Viku jadro na krov. Perin in Žino sta lovila vrv, ki je padla v vodo. Žino je rekel

Perinu »dolgin«, ta pa je Žina imenoval »zavajenca«. Ferjan je stopil parkrat gorindol po krovu, molče pokazal Viku, da leži jadro preveč počez, in nato stresel vivček v morje. To je bilo znamenje, da je vse v redu. Fantje so se spustili v čoln in odrinili h kraju.

Kapitan je sédel na sode in poklical Seldo. Mož je imel sivo, poraslo lice, z velikimi obrvmi in majhnimi, globoko pod čelom skritimi očmi, ki so se rade smehljale, ki so se jih pa mornarji vendar bali.

Na njegov klic ni bilo odgovora. Pripognil se je niže in vnovič poklical. Hči je skočila pokoncu, kakor bi se bila iztrgala iz sanj.

»Kaj je?« je vprašala in stopila k lini. V temi ni ničesar razločila in si je mela oči.

»Ali si spala?«

Posvetil ji je v obraz in zapazil, da ima lice mokro od solz. Bila je prepadena in bleda.

»Ti si bolna!« je dejal in ji položil roko na čelo. »Kaj ti je, da se tako držiš?«

»Nič!« je rekla in povescila oči.

»Tvoj nič! — Nekaj ti je!«

Ker je takšne še ni videl, ga je njeno vedenje vznemirilo. Pomagal ji je na krov in čutil, da drgeta.

»Zdaj povej!«

»Ne maram . . . Grdo je na barki . . .«

Ustrašila se je teh besed; prišle so ji tako nepričakovano na ustne, da je zadnjo rekla komaj slišno.

»Kaj se ti je zamerilo?«

Selda je zopet iskala besed in mu ni pogledala v obraz. Bala se ga je žaliti in vendar bi mu rada vse povedala. Ko je premerila s pogledom lino, skozi katero se je svetila luč, je rekla:

»Vse je tako cigansko . . .«

»Kaj je cigansko?« je osupnil.

»Vse . . .«

»Kako prideš do tega?«

»Ker so taki . . .« Zdelo se ji je, da je nerodno povedala, a je vseeno ponovila: »Dà, ker so taki . . .«

»Kdo naj te razume!? Vse je cigansko in grdo in so taki . . . Povej tako, da se bo umelo, da bomo videli, kje je rep, kje glava. Ker so taki . . .« je ponovil.

Zdaj, ko je izrekla, se ji je zdelo vse še bolj tesno.

»Žino mi ne da miru!« je povedala. »Jaz ga ne maram in ne maram!«

Kapitanu se je strašno nerodno zdelo, ko je zakrila oči in začela ihteti. »Nisem še na jasnem!« je rekel. »Če ga ne maraš, ga ne maraš in stvar je končana. Čemu se jočeš?«

Selda je zajecjlala:

»Metala sva mrežo in . . .« Prenehala je sredi stavka in cepetnila z nogo. »Zakaj sem morala ž njim?!«

»Kako?« je zategnil kapitan. »Zakaj si morala? . . . Kaj imajo?« se je jezno ozrl na breg.

Perin se je krohotal pri ognju, da se je treslo ozračje in odmevalo v nasprotnem školju. »V vodo ž njim,« je vpil Rok. Andrej in Viko sta držala Žina in ga hotela spraviti v morje. »Norci!« se je otepal Žino in sunil Vika: »Ti, fantič, ti si še premlad!« Perin se je držal za kolena in se smejal. »Nà, pa prevrže šalo v prepir, kakor bi veter pihnil!« »Molči, dolgin!« je odgovoril Žino in Perin je umolknil.

Kapitan se je zavedel.

»Kaj praviš? — Ali z Žinom?«

»Da!«

»Raditega ti ni treba jokati. — Ali . . . ali? . . . Govori bolj jasno! Kaj je z Žinom?«

»Poljubil me je!« je dahnila komaj slišno.

»Tako!«

Vstal je in šel po krovu do kljuna. Selda ga je s strahom gledala, ko je žvižgal predse in strmel v morje.

»Delfin, delfin!« je na bregu vpil Andrej. »Adijo mreža, Žino!«

V prelivu je parkrat prhnilo iz vode, da so valovi zaklokotali v kotanjah na bregu. Delfin se je počasi prekopicaval, dokler ga niso mornarji prepodili s kamenjem.

Kapitan se je ustavil pred Seldo in vprašal:

»Kaj si naredila ti?«

»Zavpila sem. Pa je tako močan!«

Kapitan je žvižgal predse; potem je rekel:

»Le pomiri se; to reč bomo uredili.«

Kapitan je pustil Seldo na krovu in odšel na svoj pograd pri krmilu. Seldi je bilo tesno pri srcu; slonela je ob jadrniku in se zagledala po morju. Kjer se je preliv iztekal v kanal, je gorel rdeč svetilnik, za njim so se v daljavi še razločevali črni obrisi Velebita. Nered, vsa nakopičena šara vrvi, desk in vreč, ves smrad, ki je še puhtel iz barke, vse to jo je navdajalo s koprnenjem po suhi zemlji in miru. Bila je spet sama, sama in okoli nje sama voda.

Od ognja se je slišal le glas Perina in Andreja. Rok je sedel za skalo, z glavo med dlanmi in nekaj mrmral sam s seboj. Žino je bil izginil med borovce, Viko pa je gledal z brega na barko, kjer sta šepetala kapitan in Selda, in se trudil, da bi ujel njun pogovor. Odkar ga je bil Rok opozoril na Žina, se je v njem vzbudila pekoča ljubosumnost, ki mu ni dala obstanka. Videl je,

da sta šla metat mrežo — Rok ga je bil dregn timer in rekel: »Glej, kako vražje se muzal!« Žino se je res muzal in Viko je čutil, da mu je nekaj zaključevalo v srcu.

Na krovu sta govorili senci tako tiho, da ni mogel razločiti besed. Ko je kapitan odšel, je le še slišal: »To reč bomo uredili.« Kapitan se ni vrnil in Viko se je potihem splazil v čoln, odveslal, kakor bi hotel okoli rtiča, in se je vrnil okoli velike skale, ki je štrlela iz morja, nazaj k jadrnici. Na bregu ga niso zapazili, Perin in Andrej sta kuhala ovčjo glavo in se smejala.

Selda je ležala na krovu in zrla zvezdo, ki je blestela nad zalivom. Nikdar se ji ni zdela lepša; pod njo so gorele luči v mali ribiški vasici. Ko je slišala čoln, se je dvignila na kolena.

Morje je trepetalo in se zgrinjalo, majhni valovi, sled za čolnom, so se tresli na gladini.

»Kdo je?«

Fant je skočil na krov in v prvem hipu ni našel odgovora.

»Ali si ti, Viko?«

»Sem. Iščem...« Pomolčal je za trenutek. »Mislil sem, da bi šla na breg.«

»Ne pojdem!« je dejala nekoliko osuplo. »Se mi ne ljubi, nič se mi ne ljubi nocoj.«

Iskal je besed in slišal, da se čoln zadeva ob jadrnico; od ognja ga je Perin klical k večerji.

»Makarone, ljudje! Ej, fantje, makarone!«

Viko se je prihulil za sod in rekel:

»Ne grem!«

»Kam jo je ubrisal?« se je jezil Perin. »In s čolnom je šel... Hej, makarone!« Ker ni bilo odgovora, je menil: »Pa se posti, če ti drago!«

Ko se je vse pomirilo, je Selda tiho vprašala:

»Zakaj se nisi oglasil?«

»Tudi meni se ne ljubi.«

Viko je vlek za konec vrvi, ki jo je zagrabil pod seboj.

»Zdiš se mi žalostna.«

»Saj nisem,« se je nasmehnila in zopet so ji zablesteli zobje v temi. »Nekaj drugega je. Če pridem enkrat domov...« je vzkliknila polglasno in si objela kolena z rokami. »Pst, ali ni nekaj škrtnilo?« se je plašno ozrla.

»Najbrž čoln,« je menil Viko. »Morda je kdo kaj vrgel...«

»Ne, meni se zdi, da je na barki.«

Vlekla sta sapa nase in poslušnila. Povsod je bil mir, morje je narahlo štrobotalo, pri ognju se je smejal Perin.

»Saj ni nič,« je dejala Selda. »Oče je šel spat.«

»Nocoj je jezen; slišal sem, da je žvižgal.«

Selda je vprašujoče uprla vanj pogled, kakor bi hotela vedeti, ali je slišal pogovor.

»Nekaj mu ni bilo po volji,« je dejala. »Rekla sem mu, da je dolgočasno na barki. Jaz bi že bila rada doma.« Obmolnila je in se ozrla v nebo. »Poglej tisto zvezdo, tisto svetlo nad hribom. Kadar se utrne, umrem še jaz.« Naslonila se je z glavo vznak in zrla vanjo. Viko je zapazil, kako svetlo ji bleste oči pod velikimi trepalnicami. Prevezel ga je mehak občutek, ki ga je vsega zmedel. »Kdaj bomo na kraju, Viko?« se je obrnila k njemu. »Meni ni več prestat na morju. Vse je tako nemirno, jaz bi rada miru.«

»Sam ne vem, kdaj...« je rekel. »Zakaj si tako želiš z barke ravno zdaj; prej nisi...«

»Res. Veš, Viko, meni tukaj ne ugaja. Sami moški ste in... in jaz ne vem... Poslušaj! Spet!«

Zdelo se ji je, da je spet nekaj zaropotalo.

»Nič ni...«

Fant je bil v čudni zadregi. Parkrat se je lotil, da bi nekaj rekel, pa mu beseda ni tekla. Boječe je zrl zdaj v njen obraz, zdaj njene roke in belino platnenih rokavov ter je bil v velikem dvomu, kako bi se lotil.

»Selda,« je začel. »Selda, rad bi ti nekaj povedal,« je dejal, pa spet obmolnil. Da je med njenim nemiro in njenim nagnjenjem, med koprnenjem po mirnem življenju in čuvstvom, ki se je začelo vzbujati v Seldi, tiho soglasje, tega ni razumel niti sam, niti deklica. Imela je občutek, da so na jadrnici »sami moški«, ki žive »cigansko« in se ji »smejejo«, a nikdar si ni pri tej družbi predstavljala Vika.

»Selda,« je spet rekel. »Ti ne veš; jaz te imam rad in sem prišel, da ti povem.«

Segel je po njeni roki, a preden je mogla Selda sploh kaj odgovoriti, je za njima zaklel kapitan Ferjan in potegnil Vika za ramo:

»Prokleti fant, glej, da ti jaz ne povem!«

Viko je planil pokoncu in kakor brez pameti skočil v čoln; zdelo se mu je, da je treščilo vanj. Kapitan Ferjan je gledal za njim in ostro žvižgal:

»Tukaj mora biti red!«

(Dalje.)

DR. IVAN PREGELJ: TLAČANI.

Roman iz osemnajstega stoletja.

II. ZAMAKNJENA.

Ura je bila deseta zvečer. Pri Kragulju na Modrejcih je bilo v kuhinji, hiši in v izbi vse polno domačinov, ki so bili prišli kropit pokojnega Gašparja. Bilo je med ljudmi mnogo takih, ki so prišli cele ure daleč od Loga, Idrije, Slapa in Grape, od Rutov in iz Volčanskih hribov, iz Zalaškega in od Ravni. Pokojni je bil svoje čase znana oseba. Njim vsem je bila tudi znana vrsta krivic, ki jih je bil prizadel grofov oskrbnik Grandente Gašparju zadnje čase, in večalimanj so vsi bili uverjeni, da je tudi Gašparjeva smrt posledica nasilstev tolminske gospode.

Možje so sedeli v kuhinji ob ognjišču. Bilo je izrazitih lic med njimi. Tu je bil Anže Rink, krojač in rutar od Sv. Lucije, obligatni »oglednik mrličev«, droban in neznamen, toda živahen, šaljiv in zgovoren. Osem otrok da mu doma strada, je povedal že v tretje, in v četrto je dostavil, da je deveti na poti, na kar je menil Valentin Munih, krčmar na Stopcu, mož brez brk in brade, brez obrvi in beloplavih las, ki je bil brez otrok, da to še ni zlo; ampak desetnika da ni treba, če je že eden na Tolminskem, Peter Duša. Gašpar Bizalj iz Kozaršč je menil, da to gotovo ni res, da bi bil Duša desetnik; da on že ve, da ni. To je bil tisti Bizalj, ki je bil prejšnji dan plačal v Tolminu kazen petindvajsetih goldinarjev, češ, da je sekal preklje v prepovedancu na Kolo vratu, dasi se je mož priverjal, da ne bi šel v Kolovrat po preklje, in če bi jih bilo nasekanih cele kupe, in sicer zato ne, ker jih ima bliže na Bučenici.

»Molimo!« je tedaj zamrmral Simon Lužnik iz Bače. Mož je zadnje čase silno pil, in kadar ga je pijača omotila, je venomer ponavljal, da bo nabrusil nož in da pojde v Tolmin. Vsi so vedeli, zakaj pije in grozi z nožem, kajti znano jim je bilo, da mu je edino hčer, pol otroka še, pokvaril neki galjot in da zdaj dekle hira in da je še sramota za dekle in hišo.

»Molimo!« je zamrmral. Nocoj ni bil pijan in je čul, da so bile začele moliti ženske v izbi ob mrliču.

Molili so dober četrt ure. Nekam težko, trdo, nerazločno so izgovarjali besede, prvo poudarili in zadnjo zavlekli. Edini Anže je molil glasno in

razločno, najbrže bolj iz navade kot polobligatna osebnost, nego iz notranje potrebe.

Prenehali so z molitvijo in vzdihnili skoro vsi obenem. Nato so molčali. Tedaj se je oglasil nenadoma in z vsakdanjim glasom Ivan Živec iz Poljubinja ter začel pripovedovati, da je zarubil grof Kavčičevki na Ljubinju, vdovi po Gašparju, ki je ob Svečnici umrl v tolminski ječi, hišo in živino, ker sirota ne zmore globe za pokojnim.

Da je nekaj slišal in da je neki sila denarja, je menil Bizalj, na kar je Živec povedal, da dvestopetdeset cekinov, in kje da naj jih vzame sirota.

»Bolna je in otroci so majhni. Stara pomača, kar more. Pred tednom je prodala kozo, da bi mladi malo vina kupila, da bi k moči prišla. Pa je hitro ovohal vse galjot in poslal Mohorja z biričema, naj jo, revše staro, v Tolmin priženejo. Samo zinil sem eno, naj imajo usmiljenje z otroki, ki sem nekaj v žlahti po materi, pa so me klicali v Tolmin, da sem biričem branil zapreti jo.«

»Ali so jo potem zaprli?« je vprašal mrko Lužnik. Živec je vzdihnil. Bil je bolehen, pravil je, da ima kostenico.

»Saj veste, kako naredijo ž njimi, z ženami na Dvoru.«

Temen molk je legel nad može. Živec je pripomnil:

»Vsaj ženske naj bi se jim smilile in pa otroci! Glejte, Matku so fanta skoro ubili. Je žlota pobral zeleno hruško na grofovem.«

»Vrag jih vzemi!« je ušlo Anžetu, ki je ljubil svojih devet otrok, vštivši onega, ki je bil šele na poti.

Tedaj je vstopil domačin Lovrenc Kragulj. V Volčah je bil pri fajmoštru zaradi pogreba. Takoj za njim je vstopil visok mož s širokokrajnim klobukom na glavi, pod katerim se je zdelo še mlado obličje precej starejše.

Lovrenc je pozdravil može s svojim navadnim, mirnim glasom. Mladi mož pa si je potegnil klobuk šele ob mrtvaškem odru z glave. Z desnico je segel po oljično vejico, pokropil mrtvega in nato pokleknil na eno koleno. Sprva je molil z očmi, uprtimi v mrliča; nato pa je povsobil glavo, ker je opazil, da ga ženske in dekleta radovedno ogledujejo. Njegovo lice je bilo čudovito pravilno

in vendar ni bilo lepo. Nekaj kakor krutost je ležalo v ostrih črtah in krog rahlo upognjenega nosu. Samo za spoznanje je bila spodnja ustnica debelejša od zgornje. Bila je v nekakem nesoglasju z ostrostjo lica in mirno resnostjo čela, ki je bilo iznad nosa med očmi prerezano z dvema gubicama. Skoro magična sila je dihala iz tega bledega obličja, da so dekleta onemela strmela vanj, ki je klečal ob odru. Čisto tiho je bilo v izbi, komaj rahlo je prasketala dogorevajoča sveča ob odru. Tedaj je izpregovorila stara Kraguljeva teta, pol slepa Gašparjeva sestra, na peči:

»Tončka, kje si vendar?«

»Tu,« se je oglasila deklica ob peči. »Kaj bi radi, teta?«

»Glej, oči ima odprte, zatisnite mu jih vendar!«

Kraguljeva Tončka je stopila še s par tovarišicami k odru, potem pa se je vrnila k peči, prijela starko za suho, pegavo roko in dejala polglasno:

»To se Vam je le tako zdelo, teta. Zaprte ima.«

Starka jo je komaj umela, kajti zagledala se je bila nekam pod strop s široko odprtimi očmi, rahlo se tresoča in gibaje z brezzobimi ustnicami.

»Teta,« je rekla Tončka, »ali pojdete spat?«

Tedaj je starka sunkoma iztegnila desnico in kazala nekam v svojo prikazen. Vsi v izbi so bili prepričani, da kaže na mladega moža, ki je klečal ob odru.

»Glejte ga!« je začela starka skoro jokaje govoriti. »Sedeminsedemdesetkrat so ga udarili z devetindevetdesetimi jermeni, sedemkrat čez oči, sedemkrat čez lice. Ljudje božji, ali se vam ne smili? Saj je ves krvav od nog do glave, sama kri, šesttavištšeststošestdeset kapljic krvi —«

In kakor da vidi v resnici in da hoče videti še ostreje, si je starka položila levico nad oči in zastokala:

»Jaz ga ne morem gledati, meni se preveč smili. Moj Bog, koliko je to! Šesttavištšeststošestdeset.« In starka je krčevito zajokala, si zakrila obraz in drgetala, kakor bi bila mrzlična. Nekaj žensk jo je priskočilo tolažit.

Tedaj se je mladi mož dvignil. Za hip je preletel z očmi vso izbo; za hip je obvisel njegov pogled na ženi rajnega, ki je pristopila in se mu jokaje zahvaljevala, da je prišel kropit; za hip je šinilo nekaj miline čez njegovo obličje, ko se mu je domača hči Tončka zagledala vprašujoče v obraz. Potem pa je naglo stopil k peči, prijel staro teto za roko, jo pritisnil naglo na ustnice, del klobuk na glavo in izginil iz izbe.

Prav tisti hip je bilo čuti iz kuhinje Anžetov glas:

»Še gledat in poslušat jo bomo hodili, ki vidi in vé, česar mi ne vemo.«

Ob odru in v kuhinji je bilo nemo, kakor v pričakovanju. In Anže je pristavil:

»Svetnica je že na svetu, ki je toliko pretrpela.«

Tedaj je stopil oni mladi mož v kuhinjo. Anže, ki je sedel na ognjišču, mu je videl od spodaj gor pod klobuk v obraz. Plamen na ognjišču je ostro rezal v tem obrazu senco od luči. Tedaj je Anže planil kvišku in odskočil za par korakov.

»Jezus Nazarenski! Eden je od mrtvih prišel kropit!«

Čudovit je bil vtis njegovih preplašenih besed. Trudni obrazi mož so se nekako bolestno razživel, ženske v izbi so zastokale in trepetale. Bilo je, kot da v sobi šklepeče z zobmi.

Mladi mož pa je dejal z rahlo ginjenostjo:

»Anže Rink, od mrtvih se nihče ne vrača. Jaz še nisem umrl.«

»Anže je tepec,« je pripomnil Lovrenc.

Iz izbe se je na vratih zgrnila gruča žensk.

»Zdaj grem, Lovrenc,« je pristavil mladi mož mirno in skoro negotovo.

Obrnil se je proti vratom. Lovrenc je stopil za njim in ga je ustavil. Mladi mož se je okrenil in dejal:

»Nič ji ne pravite, da sem bil tu.«

»Če misliš —« je odgovoril Lovrenc. Toda mladi mož je bil že zunaj in je naglo izginil.

Tedaj se je okrenil Lovrenc in dejal polglasno:

»Umrl še ni, ne. Pa ni dobro, da bi vsi vedeli, da ni. Taka je ta reč, Anže.«

Sestra Tončka ga je potegnila za rokav:

»Kdo je bil?«

»Tvoje zlahte je in moje,« je odvrnil brat.

»Janez?«

»Gradnik,« se je oddahnil Anže.

Tisti hip so vsi vedeli, kdo je bil. Samo stara Kraguljeva teta, ona, ki ji je bil roko poljubil, ni vedela. In vendar ga je gledala neprestano in govorila o njem, kakor o Mesiji, ki pride odrešit zatirane in tlačene...

Preden so se proti polnoči razšli ljudje, ki so bili prišli kropit, je Lovrenc pogostil može in žene in dekleta z domačo medico. Sodček ukuhanega medu iz boljših časov je bil prihranil rajni Gašpar za to priliko. Žene so si šivale mrtvaške srajce cela leta pred smrtjo, moški so mislili v teh težkih časih na kropilce in pogrebce. Bilo je tudi vedro cividinca pri hiši, toda Lovrenc ga je odmenil za pogrebni dan.

Bila je lepa, skoro hladna mlajeva noč. Težka rosa je bila padla. Padla je v tolažbo na lepše vreme. Žito je bilo sicer skoro zgnilo, sadje je bilo odpadlo. Vsaj travo bo spraviti v lepem domov.

»Če nas s tlako ne bodo preveč gonili!« je vzdihnil kmet in manj optimistično je dostavil drugi:

»Le nikar se ne boj, da nas ne bodo.«

In v temen molk je vzdihnilo sredi gluhe noči. Bil je vzdih zemlje po zraku, odpočitku in svobodi. Voda v potoku se je mogla odpočiti, ptica v grmu, zajec pod skalnim robidjem, samo ljudstvo, ki je živelo ob »beli vodi«, se ni smelo, se ni moglo. Ni imelo pokoja in niti nasititi se ni moglo.

Morda je Anže Rink podobno mislil, ko je odprl doma na Mostu vrata v hišo in je zašepetalo iz treh kotov:

»Ata, ali ste prinesli kaj kruha!« In je Anže nato odgovoril:

»Ponoči se spi!«

Potem je mož odložil hleb kruha na mizo, poiskal golido, položil vanjo ježa, pokrnil posodo, stopil v prvi kot in zašepetal:

»Le spite, jutri bomo jedli meso!«

Potem je stopil Anže v drugi kot in prikimal:

»Meso!«

In ker je družina v tretjem kotu očitno doumela lepo skrivnost, je zaključil Anže:

»In zdaj bomo spali, otročiči, eno urico ali dve, do belega dne.« In sam s seboj zadovoljen se je stisnil skozi nizka vrata v sosednjo sobo, kjer mu je spala žena z dveletnim in z onim, o katerem je sodil Anže, da je na poti.

»Da le desetnik ni,« se je zahvalil Anže že v polsnu in potem je spal pokojno.

To dobro je imel Anže. Spati je mogel in pokojno.

»Jaz mislim, kako bom v grobu lepo spal. Sapo potegnem vase in se iztegnem in spim in lepo se mi zdi, da še živim.«

Anže je imel čudovito mirno vest. Blagoslov otrok!

Šele ko je udarila ena, se je odtrgala zadnja senca iz teme pri Kragulju: mlad fant, Vidučev

Tone iz Prapetnega. Bil je ženin Kraguljeve Tončke, pa niso v Tolminu nič kaj hoteli hiteti s poročnim dovoljenjem. Pač pa je Mohor Kacafura posredoval, da bi dekle prišlo služiti v Tolmin k Locatelliju, »ki je skoro tako bogat ko grof in povrh vesel gospod in prijazen.«

Tone je dejal, da če prijazni gospod hoče dekle, da mu jih lahko njegova žlahta, grofov oskrbnik Grandente odstopi pet, ki znajo gosposko kuhati in govoriti in še marsikaj.

Gospod Mohor je bil mnenja, da bi si Tončka v Tolminu bala zaslužila, pa tudi gosposka prijaznost da bi ne škodila njenim otrokom, če bi jih Tone kaj zredil.

Tone ni nato nič odgovoril. Samo ozrl se je na galjota tako čudno temno, da je Mohor utihnil in se vrnil v Tolmin, potem ko je pri sebi ugotovil, da če hoče Grandente sinic, naj jim sam nastavlja; da Mohorjeva koža ni lim, ki bi se nanjo usedali udarci tolminskih fantov. —

Čudovita besnost je obšla mladeniča sredi tihe noči, sredi modrejčanskega polja. Temna slika je rastla nekje v duši, in kadar je stopala na površje, je ježila mladeniču lase in mu gnala kri v glavo. Skoro opletaje je došel k Soči in jo prebredel, ker je bila zadnja povodenj odnesla brv. Onstran pod Prapetnom je obstal pri čudovitem viru, čigar voda ulakoti. Zajel je vode v perišče, umil si oči in obraz. In ko je tako upokojil gnev krvi, je stopil z vajeno nogo navkreber na prapetniške njive.

Obstal je in se ozrl. Z Modrejč sem se je svetlikalo od Kragulja drobno okno. Fant je razširil roke in skoro zatulil bolesti, slasti in mladosti: »Tončka!«

In zopet ga je obšlo gnevno čuvstvo, da je zaškripal z zobmi in zasikal: »Šel bi in ga zaklal, galjota, če ji ne bo dal miru.«

Tiha je bila noč in je spala.

Sredi noči je stal človek in mu ni bilo za počitek.

Krivi so bili oni v Tolminu. Ali morda klic krvi?

V spavajoči naravi glas nemirne krvi... Krvi, ki ji kratijo blagoslov miru ob otrocih. —

III. BRATA.

Nedeljskega popoldne je bilo, okrog petih, ko je sedel na Pečinah v svoji hiši ob orehovi mizi kmet Andrej Laharnar. Pred njim na mizi je ležala debela knjiga. Kmet je glasno bral, slovkoval in ponavljal slednji stavek. Tako-le je čital:

»Tedaj so se vkup sbrali vli Israelski Starilhi, inu so prilhli v' Ramat k' Samuelu, inu so rekli k' njemu: Pole, ti si star poštal, inu tvoji Synovi nehodio po tvoih potih: *Satu poštavi eniga Krajla zhes nas, de nas sodi, kakòr vfi Ajdje imajo.«

Fra Filippo Lippi: Ples Herodijadine hčere. (Detajl.)

Mož je za hip dvignil glavo in se ozrl skozi okno in se zagledal onstran preko idrijske doline in zamrmral:

»Hentaj, Občnar že zopet pestuje!«

Čudovito je bilo videti kmetov obraz. Kakor neka notranja veselost, nekako zanosno in pokojno zadovoljstvo je ležalo v njem. Samo zdajpa zdaj je zadrhtelo nad obritimi ustnicami kakor neljuba misel. Oči so bile mirne, ali nekam bodoče, visoko čelo, prehajajoče v plešo, se je nekam trudoma grbančilo. Mož se je za dober čas zagledal skozi okno, nato se je sunkoma prebudil iz toposti in nadaljeval:

»Inu Samuel je vfe Belfede GOSPODINE timu folku povedal, kateri je od njega eniga Krajla profsil: *Letu bo tiga Krajla Prauda, kateri bo zhes vas gošpodoval: Vashe Synuve bo on jemal k' svoim Kullam, inu Iesdizom, kateri pred njegovimi Kulli bodo tékali, inu h' Kapitanom, kateri bodo njegove Nyve orali, inu k' Shenzom, v' njegovo shetou, inu de bodo Arnofhe, inu kar k' njegovim Kullam Ilihi, delali. Vashe Hzhere pak bo on jemal, de bodo Apotekarice, Kuharice, inu Kruha pekine. Vashe ner bullhe Nyve inu Vinograde inu Olifke Verte, bo on jemal inu svoim Hlapzom dajal. On bo tudi od vashe Sejtve inu Vinogradov desetino jemal, inu svoim Kamrarjem inu Hlapzom dajal. Inu Vashe Hlapze inu Dekle, inu vashe ner leplhe Hlapzhizhe, inu vashe Ofle, bo on jemal, inu shnymi svoje della opraulal. Inu od vashe zhréde bo on desetino jemal, inu vy bote morali njegovi Hlapzi biti —«

Ta hip so zunaj zaškrpala vrata, težek korak se je oglasil, in že je nekdo pritisnil na kljuko. Andrej je okrenil glavo in zaprl knjigo. Izraz rahle nevolje, da ga motijo, mu je šinil čez obraz, toda le za hip. Ko je ugledal znano, skrbipolno lice svojega brata Štefana, so mu sinile oči v gorki vdanosti.

»Glej, ti si!« je rekel in prikimal z glavo, »Kaj, se ti je kobila popravila?«

Štefan Laharnar je molče sedel na drugi konec mize in dejal:

»Še vprašaj, Andrej!«

»Kaj, ti je poginila!« je vzkliknil Andrej in se obrnil s celim telesom proti bratu. Štefan ni odgovoril. Kroteč v sebi nevoljo je molčal nekaj hipov, nato pa je rahlo udaril ob mizo in dejal skoro nežno kakor otrok:

»To mi povej, ali ni to greh? Celu uro pustijo razgreto živinče na dežju! Pa zakaj? Ker galjotu po pravici poveš, da nimaš robotati. Za eno besedo, za pravico.« In nekako proseče, kot da pričakuje od brata sočutne pritrditve, je pre-

nehal in uprl oči v njegovo mirno lice. Toda brat se je bil čudno žalosten zagledal v rumenkasto usnje knjige, ki je bila vanje vtisnjena kronana podoba cesarja Maksimilijana I.

»Ti samo bukve bereš,« je nadaljeval Štefan očitajoče, »z Bandelom se še zbesediš, o galjotih v Tolminu pa ne zineš nobene. Glej no, vsaj svetuj mi, ali naj grem v Tolmin h grofu, da mi škodo povrnejo. Kaj misliš, da jo bodo?«

Tedaj je dvignil Andrej nekam sunkoma glavo in rekel trdo in nevoljno: »Ali boš z jezo konja oživil, da si tak kot mlad fant!«

»Vsi ne moremo biti kot ti,« je odvrnil Štefan. »Ti laže trpiš, sam si in brez družine. Ti gledaš svoje bukve in ti mine čas. Pa bi zdajle gledal moje bukve doma! Ona in otroci jočejo že celo popoldne. Sem rekel, nedelja gor, nedelja dol, ob mraku bom mrcino kar na vlake naložil in pod Laz zapeljal. Pa naj še mene Šentviški s prižnice vrže, da sem ajd, kakor ti.«

»Bandel je večji ajd kot jaz in ti,« je oživel Andrej. »Jaz že vem, kakšen ajd je. Tako uči, da je sedma zapoved: odrajtuj davke. Pa to ni zapisano. Zato tako uči, ker ima brata davkarja. Potep, Boga slepari in vas, ki ga poslušate.«

Obraz je možu zardel. Potrkal je z desnim palcem na knjigo in nadaljeval:

»Bukve berem, zato pa vem! Tebi je galjot konja končal, mene je pri pšenici udaril, da mi je ni ostalo niti za seme. Pravdaj se z močnim, če moreš in če misliš, da bo pomagalo. Jaz pravim, da ne bo.«

»Andrej,« je vzkliknil brat, »to mi reci, kako da nam Bog ne pomaga? Takšne krivice, pa kakor da ga ni!«

»Neumno govoriš,« je odvrnil Andrej. »Ali je Bog napravil desetino? In opravke in davke? Mari ni povedal Samuelu, kako da bo, ko so hoteli imeti ljudje kralja? Zdaj imamo kralja in desetino in smo sužnji. Sužnji pa nimajo pravice.«

»Ali so v Tolminu kralji?« je zategnil Štefan, »ali je že vsak galjot?«

Andrej je za hip pomislil in nato dejal:

»Tako je, kakor sem rekel. Naš kralj je cesar na Dunaju, tolminski pa so njegovi kamrarji in hlapci in teh hlapcev hlapci smo mi!«

»Glej, potem nas vendarle hlapci zatirajo!« je vzkliknil Štefan. Andrej se je razvnel:

»Pa bi bili prej na to mislili, da bo kralj hlapce postavil in da bodo hlapci vas zatirali.«

»Andrej,« je dejal Štefan, »lepo te prosim, tako govoriš, da bi ti otroci ubežali. Ali se kmetje s cesarjem pravdamo? Jaz že vem! Cesar je človek

kot mi in ima srce. Samo galjoti ga nimajo in pa taki potepi, kakršen je šentviškega brat. Zdaj veš!»

Andrej je odvrnil nekako vdano mirno in tožeče:

»Pa se pravdajte! Saj se že sto let. Če bo kaj pomagalo!»

Štefanu je privrela nevolja do vrhunca in je vzkliknil:

»Tebe nisem gospodar. Ti si brez srca. Seveda, če bi bil ti v Lužnikovi koži in bi gledal hčer, kako so mu jo pokvarili, da bo vse življenje sirota, in da bi ti enkrat pomislil, kako so Kavčiču na Poljubinju naredili, pa starega Kragulja po krivici ob vse pripravili, še ob življenje, pa Martina Muniha pobili, pa tistega mladega fanta iz Grape, tistega Gradnika, ki se jim skriva, pa kako nas potepi še cesarju tožijo, da se puntamo in ne opravljamo svojih pisanih opravkov, pa kako tepejo ženske in sedemletne otroke —«

Zopet je zagorel Andreju obraz in je prekinil brata:

»Vse vem!« In čudno slovesno je čez hip dejal, z desnico se dotaknivši knjige pred seboj: »En levit je bil. So mu ženo končali. Pa jo je razsekal na štiri dele in okoli poslal. Pa so vstali in so pomorili skoro ves Benjaminov rod. Za eno ženo so jih.«

»Glej,« je zavpil Štefan, »to je prav tako, kakor če bi se mi vsi vzdignili za Lužnikovo.«

»Le vzdignite se,« se je vznevoljil Andrej. »Kdo se bo vzdignil za tvoje otroke, kadar vas razženejo? Kdo se je vzdignil za Muniho ženo in Goljevega sina?»

Štefan je vstal.

»Danes ni opravka s teboj,« je dejal.

Andrej je tudi vstal. Nekako nemiren je bil. Čutil je, da je napačno omenil zgodbo o levitu. Dvignil je svoje blagohotno oko v brata in pripomnil:

»Zaradi konja, sem rekel. Brez živali ne moreš. Nekaj goldinarjev lahko utrpim. Ali veš kje za kako mrho?»

»Vedel bi že,« je dejal Štefan. »Zlataper na Idriji mi ponuja.«

»Kupi!« je odvrnil kratko Andrej. »V Tolmin pa ne hodi!«

»Vse naj človek pretrpi molče, po tvoje?« je menil že v tretje Štefan. Andrej ga je prijel za roko in potegnil nazaj k mizi ter dejal:

»Misli na otroke! Kadar bo čas, boš že videl. Enkrat bo prišlo zares. Pa vse to je v božjih rokah. In kadar pride, ne sili med prve! Zaradi otrok, glej, in žene!«

Štefan je začuden strmел bratu v oči, in ko je opazil v njih nekaj mehkega, vlažnega, je sedel za mizo. Andrej pa je postavil na mizo hleb kruha in bokal vina in brata sta se zatopila v miren pogovor o gospodarstvu, o novi, strožji prepovedi glede novine, o zadnji Andrejevi globi, ker je kljub strožji prepovedi sekal novino, dasi je iztrebil iz senožeti samo nekaj kamenja, obraslega z leskovjem in robido. Potem sta se pomenila, kako v Tolminu pobirajo letos desetino od žita v blagu; nato sta prešla na domačega župnika Bandela in njegovega brata dacarja v Gorici, kako grozi, da pride rubit vse Tolmince, ker ne plačujejo davka od mesa, in da je prosil celo za vojake, ki naj ustrahujejo deželo.

Tisti hip je dvignil Andrej glavo. Vrata so bila zaškripala. Na vratih je stal Peter Duša in je pozdravil. V čudni zadregi se je ozrl Andrej na brata. S hitro kretnjo je namignil Petru, naj ne govori takoj. Peter ga je umel in dejal:

»Glej ga no, Štefana! Tu sedi, doma pa žena in otroci v skrbeh, kam da je šel. Bi vsaj povedal, da greš na Pečine.«

»Kaj nisem povedal?« je vzkliknil Štefan in vstal.

»Morda si, pa te niso slišali,« je dejal neprijetno Peter. Štefan se je kratko poslovil. Z Zlatoperjem naj se zgovori radi konja, mu je naročil Andrej in ga odpravil. Potem je vrata skrbno zaklenil in pripomnil:

»Ne zna se krotiti. Ni treba, da bi že zdaj vse vedel.«

»Tudi zanj pride čas,« je pripomnil hladno Duša. Moža sta nekaj hipov molčala, potem sta začela govoriti tiho in tajno. —

Štefan Laharnar pa se je spustil po griču navzdol na Roče. Mračilo se je že; v mehko, hladno modrino je pokopana ležala dolina in polje ob bregih Idrijce in Soče v onem kotlu, kjer se reki stečeta v eno in rijeta potem čudovito ozko strugo do Podsel. Laharnar je lomil deloma kar po sredi gošče navzdol in je prišel na senožeti in polja ali rute nad vasjo Ročami, baš ko je zazvonilo večer na Idriji. Snel je široki klobuk. Hotel je moliti, a ni mogel. Samo kakor čudna milina je obšlo njegovo srce. Čudovito je zažarela zarja, od leve in desne je brnelo ostro petje murnov, glas zvona je valovil in odmeval preko doline, kakor da zvoní daleč in visoko onstran Idrijce v gozdovih pod pečjo, ki so pravili o njej, da je tam luknja, ki pelje v pekel.

Misel na bajno pečino je zbudila v Štefanu misel na otroke. Že stokrat so vprašali, kdo da zvoní tam gori.

»Izgubljena duša,« je odgovarjal. »In kako dolgo bo zvonila?« so hoteli vedeti. — »Še sto let,« je odgovarjal. — »Ali je sto toliko?« je dvignila mala Terezica roko s tremi prsti. Tako jo je videl Štefan ta hip in spomnil se je Lužnikove in drugih.

In namesto da bi se prekrižal, je zaklel. — Tako je rastle tiste čase v tisoč srcih iz bolesti ljubezni temna strast, jeza in strah za ljubljene in je vzkipela ob vsakem novem nasilju dvakrat močnejša in je izpreminjala po naravi plašne, pasivne in dobrohotne ljudi v srčne, drzne obupance.

Baški Lužnik, ki je pil in se pijan pridušal, da nabrusi nož in da pojde v Tolmin, ni bil edini,

ki je mislil takisto. Bili so, ki so brusili sekire, kose, krivače in rončelice, bili so, ki so zjutraj vstajali in niso vedeli, ali ne bodo zvečer legli spat s krvavimi rokami; bili so — in teh je bilo vendar še več — ki so v jutro molili, naj jim Bog prizanese, da ne bi morali ubijati tistega dne.

Toda celo ti so molili mlačno in niso verjeli v moč molitve, sluteč, da enkrat napoči tisto jutro in tisti večer . . .

Tako je mislil tudi Štefan in je bil nemiren, zadirljiv in togoten.

Ko je dospel domov, je izvedel, da niso ne žena, ne otroci povpraševali po njem . . .

(Dalje.)

FRAGMENTI IZ TRENTARSKEGA ŠTUDENTA.

MONOLOG.

Kaj je sreča? Pergamentov črke
odgovora mi ne dajo, gledajo me mrke.
Pa si sam odgovor skujem,
pa si sam odgovor izmodrujem —
vržem
se v življenje in odgovor vtržem.

Da, v življenje! Ah, pa mati
čaka, da bi videla me maševati!
Ali srce naj, ali naj njo poslušam

SERENADA.

Noč si je razpletla svoje kite črne,
v temo njenih las smeji se luna,
biser v nje: tu tam z nebá se zvezda vtrne. —
V Padovi pod temnim oknom poje struna:

Oči prečnih čar
je videl scholar
in je zaželel, da bi mu svetile,
svetile, svetile,
življenje sladile.

Vtolaži mu srce,
nemirno ne ve,
kje srečo bi svojo dobilo,

in rdeči klic krvi zatreti skušam?

Žrtev
prevelika je. Živ biti mrtev!

Pojdi, misel, pojdi v gore,
materi povej: Tvoj sin ne more
srcu dati svojemu povelja,
da bi ga vmirila tvoja želja —
poti
druge se mu živo smejejo naproti! —

dobilo, dobilo,
če je iz tvojih oči ne bo pilo.

O čuj, o čuj moj klic,
ti cvet lepotic:
scholarju se lepa prikaži,
prikaži, prikaži
in mu hrepenenje vtolaži! —

Izhrepenele so pod prsti vbrano strune,
zamrl je zadnji hrepeneči glas —
v ponosnem oknu v zlatem svitu lune
prikazal se scholarju milostno je smehljajoč
obraz — —

Joža Lovrenčič.

I. PROBLEM.

(Dalje.)

To zadoščaj španskih vzgledov! Dovolj je v njih dokumentarne vsebine za tisti problem, ki nam je tu glavna nit naše poti: za vprašanje o kvaliteti arhitektonske zarez v španski decimi; a poleg tega povsem dovolj pa tudi še za ostale formalne posebnosti njene.

A da ne izgubi tu prava pot svoje smeri: Kaj se nam v primeri z laško decimo odkrije ob teh španskih primerih, ki so vsi datirani z letnico knjige 1622, — posebnega, španski decimi v primeri z italijansko posebej svojskega? In sicer najpoprej gledé glavne arhitektonske zarez, ki je dotu vseskozi glavni moment našega zanimanja; a potem pa slednjič tudi gledé obedveh ostalih, naš glavni problem spremljajočih vprašanj: gledé rimanja in verza?

Prvič: da naglaša španska umetnost redno in dosledno, torej po principu, v decimi — premor za četrtim verzom, s posebno izrazitim izbegavanjem odmora za peto vrstico: zarez na simetrični sredi vse celote; kar dokazuje, da je v španski decimi ta peti verz takó brez vsakega presledka — zavestna in načelna tendenca, po principu nameravana kvaliteta: leta 1622. To je najprvo, česar se nam je tu, l. 1622., ob španski decimi zavedeti kar najjasneje; zató sem v tretjem vzgledu, v gorenjih Calderonovih decimih, todotični peti verz naglasil že očesu samemu z — debelejšim tiskom. Drugo pa je: ali je ta taka kvaliteta v decimi — pristno špansko svojstvo? Da ne bodi nikoli za petim verzom decime njen glavni odmor, to so nam poprej podani italijanski primeri izpričali ter potrdili kot arhitektonski princip italijanske »decime«. In zdaj nam tu l. 1622. izpričujejo tudi španske decime — isto načelo, isti arhitektonski zakon! Kje pa je kronološka prvotnost te ideje in kvalitete? V Italiji ali na Španskem? To si treba tu odgovoriti! Kakor nalašč nam nudi tu prvi primér v svoji drugi decimi izjemo: odmor za petim verzom! Je-li to gola slučajnost? Ne; ampak reminiscenca je to starejše struje: preostanek starejše španske »šege«, kakor bi rekel Prešeren.¹ Arhaizem je v španski decimi ta premor zdaj o tej dobi, in res prava pristna izjema že, da se pojavi n. pr. mej štirimi strofami gorenjega vzgleda le enkrat samkrat, a v vseh 61 (ker 16×4 in še 5) decimih našega almanaha vsega vkup komajda sedem ali osemkrat. Bil pa je ta arhitektonski premor (sedaj izjema) — nekoč splošno pravilo, obča raba v decimi španske literature: zakonito udomačena posebnost njene »stalne« oblike! Nekaj novega ter pravzaprav tujega je torej, kar zoper staro domačo »šege« obveljavlja novi rod — v sodobni decimi španski, ko se ostentativno ker s povdarkom, (oblikovaje novo kvaliteto s pretežno doslednostjo, do skrajne izoblikovanosti precizno), — borí očitvidno da načeloma zoper odmor na koncu petega, za od-

mor na sklepu že četrtega verza. Nova šola se tu bojuje zoper staro tradicijo domačo — za tuji impulz: da bi zoper njo obveljavila tuji vzgled, italijanski vzgled, — tisti arhitektonski princip, da za petim verzom ne stoj v decimi nikoli njen glavni arhitektonski premor! In s kolikim uspehom? »Iusta Poetica« na čast sv. Izidorja nam v poglavju svojih »Decim« izpričuje neutajni fakt, da o tej dobi, l. 1622., v španski decimi že odločno zmaguje »italijanski« princip, vse-skozi takó kakor dokazujejo gorenji vzgledi, ki so jim vsi ostali v almanahu dosledno podobni. Leta 1622. je »italijanski« princip v španski decimi nekaka moderna struja: nov preobrat v razvoju razmotrivane forme!

To bi bilo — prvo. A kaj še dalje?

Drugič: da arhitektonskemu principu sledi tudi stalno rimanje $| a b b a || a c || c d d c |$. Prve štiri rime obklepajo kompleks zase ter ga odrežejo od naslednjega dela; soodmevno imajo pa tudi zadnje štiri rime isto tendenco, da osamosvojé v drugem delu celote na koncu štirivrstično dejstvo kot kompleks zase; vmes mej obema štirivrstičnima kosoma z rimanjem na obklep — pa stojí dvoje rim, ki spajati oba kompleksa v organsko celoto: krepka vez obeh delov na točni simetrični sredi, kjer se strneti po ena rima iz prvega in po ena rima iz drugega štirivrstičnega kompleksa. A to táko rimanje, ki je v španski decimi l. 1622. trdna, dosledna, tipična norma, delí desetero-verzno celoto na dva kompleksa po štiri verze ($a b b a + c d d c$) z vezilom $a c$ mej obema — le, če ima decima svoj glavni arhitektonski odmor za — četrtim verzom, in ne torej za petim! Ali se nam s tem dejstvom ne odkriva tu zdaj vzrok, zakaj je moderna španska decima vsprejela arhitektonski princip »italijanski«, in sicer pravzaprav le en sam, določen tip njegov: tip z delitvijo $4 + 6$, ne da bi se le ozrla na druge tipe, ki smo jih spoznali v gorenjih italijanskih decimih, kakor n. pr. tip $3 + 4 + 3$ ter $(4 + 4) + 2$, ali nadalje tip $(3 + 3) + 4$ in posebej $6 + 4$! Namen je moderni decimi španski, da predelí s presledkom za četrtim verzom staro tradicionalno rimanje na nov, a pri tem popolnoma stalen način. Izoblikovala je namreč španska literarna umetnost gorenji tip rimanja v decimi že v starejši struji sama iz svojega. Kakor odmor za petim verzom na točni simetrični sredi vse deseterovrstične celote, — takó je tudi gorenje rimanje, kakršnega vsa italijanska decima ne pozna, v španski literarni umetnosti nekaj pristno domačega, ker na njenih tleh dozorelega iz lastnega njenega razvoja — brez tujega vpliva, brez impulza od drugod iz drugih slovstev. Toda kaj je bila posledica teh dveh domačih kvalitet, ko sta skupno nastopili v decimi? Arhitektonska zarez za petim verzom je prekrojila deseterico verzov na dva kraja: $| a b b a a || c c d d c |$, ter s tem torej decimo na dvakrat po petero verzov, na dve »kvintilji«, ki ni bilo mej njima poleg edine vsebinske nobene

¹ Krajnska Zibeliza. II. 1831, str. 28: HZHERE SVET. Romanza po španski šhegi s' a fonanzami.

in prav nikake formalne vezi, ker ne nobene rime, ki bi nastopala v obeh dveh delih ter s tem formalno spajala obadva kosa v organsko formalno celoto. Že Dante se je v Italiji umel izogniti tej taki hibi v svojih decimih, in za njim vsi domači nasledniki njegovi, ki so prav tej kvaliteti posvečali vedno izredno pozornost ter si izmišljali raznolike načine, da bi kar se le dá izkoristili ravno rime ter ž njimi prav krepko naglasili organsko skupnost vseh desetero verzov v decimi, — izoblikovali torej decimo kot organski-enotno celoto ali organizem forme, ki ga ne razbij, ne cepi nikak arhitektonski odmor na dva — neorgansko samobitna, zato neupravičeno samostojna dela brez vsake, v eno samo enoto ju spajajoče vezi! Ne takó pa — španska umetnost, ki je po svojem čutu in okusu stremila, da obveljavi v decimi tisto trpko simetrijo, ž njó tisti umerjeni hlad znane španske grandezze, ne da bi pri tem uvaževala, kakó se je s to strogo simetrijo, s premorom za petim verzom, v gorenjem tipu rimanja zakonito utrdil — rezek nedostatek forme, kakršnega se je italijanski okus že od vsega kraja zelo skrbno in zelo pozorno ogibal in branil — v svojih decimih. Zató ni le gola kapricioznost, kar obveljavlja (kakor pričajo gorenji trije španski vzgledi iz almanaha z letnico 1622), v španski decimi zoper to starejšo tradicijo in rabo — moderna struja novega. Seveda, ločiti je strogo in prav dejstvo od dejstva! Ni jej namreč namera, da bi zavrgla dosedanje, v tradicionalni praksi že ustaljeno, udomačeno rimanje $|a b b a a - c c d d c|$. Nikakor ne! Ampak ohranivši ga, izpodbija v njem ter mu drugači le stari tradicionalni odmor, ki se borí, da zoper njega obveljavi nov, tisti takozvani »italijanski« način predelitve, in sicer en sam, določen, namreč tisti tip njegov, ki je zavestnemu namenu izmej vseh najbolj pripraven: tip z glavno zarezo — na koncu četrtega verza. Le ta tip omogoča namreč, kakor nobeden drugi ne takó, — predelitev starega, v domači rabi že stalno utrjenega rimanja na dva taka arhitektonska odstavka (ali kratkoma: »stavka«), ki njima navzlic ostaja decima še vedno le — ena sama, nepreklana, organsko-enotna celota, ker naglašá skupnost obeh dveh »stavkov« ter s tem vseh desetero verzov, — zadostna formalna vez. Le ob zarezi za četrtem verzom nastopi rima *a*, ki začenja in sklepa prvi del, tudi v drugem — takraj arhitektonskega premora: krepka dovolj, da s svojim enakoglasjem k neposredno poprejšnji rimi (navzlic zarezi) spojí oba arhitektonska odstavka ($a b b a + a c, c d d c$) v en sam organizem forme! Ne neutemeljena samovoljnost torej, ampak nekaj resničnoda prav resno umetniškega ter iz globokega prevdarka dozorelega je tisti novi odmor, ki ga obveljavlja novi rod v španski decimi: globoka, temeljito potrebna korektura stare decime, zadnji korak — do popolne umetniške dozorelosti, dalekovidna finesa, ki iz dveh kosov vstvarja, kakor tréba da bodi, — eno samo organsko formo. Italijanski vpliv je tu rodil lep umetniški akt ob španski decimi: zatrl je v njej tradicionalno sicer, a vendarle globoko umetniško zablodo, ki je kalila in naravnost ubijala organičnost forme. Res da je izginil vsled te moderne izpremembe en nacionalni, izvirno španski element, izraz pristno španskega čuta in duhá — iz španske decime: tista stroga, hladno umerjena sime-

trija dveh enakolikih polovic v celoti. A res pa je prav tako, da je šele sedaj, šele vsled te predrugačbe dospéla španska decima kot »stalna« forma — v svojem razvoju do svojega umetniškega viška; da je šele sedaj dozorela v resničen, popolen, istinito enoten organizem, ko ni arhitektonska cezura več razkrajala deseteroverzne celote na dve manjši, nespojani celoti, mejsebojno si brez odnosa tuji »kvintilji«; sedaj šele, ko je novi arhitektonski odmor v tistem starem, že tradicionalno-utrjenem rimanju španske decime omogočil in obveljavil novo obliko: $|a b b a|| + a c| + c d d c$, — dve soodmevni četvorici verzov (dve »kvadrilli« ali »kvarteti«) z vezjó *a e*!

To bi bilo — drugo. In poleg tega dvojega tu še eno!

Tretjič: da ima španska decima stalno dosleden, strogo enakomeren verz, — trohejski osmerek: — *o — o — o — o*! Bodisi da z ženskim, bodisi da z možkim koncem, je bil ta verz že davno nekak nacionalni verz španske poezije, prav kakor je jambski enajsterec italijanski, ali trohejski deseterec srbski. Trohejski osmerek je stalni, zakoniti verz slavnihih španskih romanca, kakor je deseterec mera junaških narodnih pesmi srbskih. Posebnost osmerca je v španskih romancih slavna asonanca, možka ali ženska; da se pa v decimi obveljavlja namestu asonance dosledno čista rima, to je le posledica neizogibnosti, ker je le — rima edina in sama šele sredstvo zadostne dinamike, ter zató šele ona edina pripravna in celó edina zmožna, da markira in plastično izražá arhitektonske kvalitete v decimi, ki jih gola asonanca še ne more. Odtod torej v španski decimi osmerek — z rimo, ter ne z nacionalno asonanco špansko; vendar pa stopi ob tej izpremembi na mesto asonance spet nekaj značilno in pristno domačega, rekel bi nacionalnega, ker špansko svojskega: tisto tipično rimanje namreč, ki ga izven španske decime ni! Rimanje: $|a b b a a||c c d d c|$, — kot kvaliteta pristno španskega izvora. V primeri z verzom italijanske »decime« je v španski strogo dosledna, zakonito brezizjemna enakomernost verza — nova popolnost »stalne« forme. Od zgodnjega pričetka že se pojavlja sicer tudi v laških decimih kratki sedmerek, dasi po ritmu italijanskega jezika jambski, — a ne sam, ampak prežet z drugolikimi verzi. Dante ga stavi n. pr. zeló premišljeno le v 2. in 5. vrstico, z zakonito stalnostjo na sredo prve in pa druge trojke verzov ter ga obklepa z dvema enajstercema, s čimer izoblikuje kot samostojno obliko prvi in drugi, vsakokrat troverzni odstavek v arhitektoniki svoje decime. Ruggieri ga v XIII. stoletju rabi pa že kot glavni verz svoje strofe, a v 7. in 10. vrsti ga prebije z enajstercem, ki ž njim markira arhitektoniko decime: $(2+2)+3||+3$, naglašujé takó torej sklep prvega in pa sklep drugega odstavka, obenem konec strofe. In takó ga vpleta mej drugolike verze tudi Cino, in pa še drugi italijanski decimisti prvih stoletij za Dantejem. Italijanski vpliv torej to prav gotovo da ne more biti, če si španska decima voli kratki osmerek, in sicer trohejski, za svoj stalni verz; utegnil bi nasprotno v italijanski literaturi biti to že španski vpliv, da ima v XVI. stoletju Chiabrera v svojih deseteroverznih strofah — strogo dosledno en sam ter isti verz: kratki jambski sedmerek! Ne bo pač potemtakem dvojbe, da je kratki osmerek, in sicer trohejski, ter

stroga enakoličnost njegova v španski decimi, — prav kakor tisti stari odmor za petim verzom ter tisto stalno rimanje $|a\ b\ b\ a\ a — c\ c\ d\ d\ c|$, — neka pristno domača, pristno španska kvaliteta, ki se zgodovinski oslanja ob stare domače romance same.

Takó se je torej v španski poeziji razvila »decima« do »stalne«, zakonito formirane strofe. In tu, v španski umetnosti, je dobila kot samosvoj organizem tudi svoje ime: »decima«. Značilni sled in nezbrisljiv znak tega historičnega razvoja v španski literaturi ima »decima« kot stalna forma pa posebej v svojem sedanjem stalnem verzu, v trohejskem osmercu, ki ga je prejela iz španske tipično-nacionalne romance. Tej táki, v španski šoli in umetnosti izoblikovani »decimi« pa so obveljavili teoretiki pesniške umetnosti, posebej nemški, še posebno imé: decima »espinéla«. In zakaj, ter s káko upravičenostjo?

*

Vicente Espinél je bil bajé še sodobnik literatov, ki so se s prispevki soudeležili našega španskega almanaha iz leta 1622. v proslavo sv. Izidorja. Rojstno leto ni zatrdno ugotovljeno: 1544, 1545, 1550 so tu preporne letnice; rojstni kraj njegov pa je bila Ronda v Granadi. Umrli je v Madridu l. 1634. ali 1624., star devetdeset let.¹ »Noventa annos visiste, na die te dió favor, poco escribiste,« priča o njem Lope de Vega, urednik gorenjega almanaha, v svojem »Laurel de Apolo«, kjer imamo tudi tisti dokument, tisto literarno tradicijo o Espinélovi zaslugi za formo »decime«; tiste verze, ki so bili kesnejšim teoretikom in literarnim historikom glavni vir za njihove podatke o decimi »espinéli«:

Pero la Sierra, que en la verde orilla
del claro mar de España
el pie de marmol baña,
adonde yace Ronda,
querrà tambien que Apolo corresponda
à lo que debe al inventor suave
de la cuerda que fue de las Biguelas
sileneio menos grave,
y las dulces sonoras *Espinelas*,
no *Decimas del número del verso*,
que impropiamente puso
el vulgo vil y calefíco el uso,
ò los que fueron, a su fama adversos,
pues de Espinél es justo que se llamen,
y que su nombre eternamente aclamen.²

»In sladko blagoglasne Espinele, ne decime le po številu verzov.« A kaj je in katera je pravzaprav tista posebna kvaliteta, ki jo je v svoji decimi-»espinéli« obveljavil šele Espinél? Kvaliteta potemtakem, ki je do njegove dobe decima španske poezije še ni imela,

¹ Vicente Espinél (1550—1624): Gröber, l. c. II./2., pg. 452. — »Nació en Ronda en 1544, y murió en Madrid en 1634.« (Quintana M. J., Tesoro del Parnaso Español. Perpiñan 1817. Tomo II., pg. 49 pod črto.) — »Er starb, neunzig Jahre alt, und arm, zu Madrid im J. 1634.« (Bouterweck Friedr., Geschichte der Poesie und Beredsamkeit. Bd. III. Pg. 416. Göttingen 1804.) In t. d.

² Leben und Begebenheiten des Escudero Marcos Obregon. Oder Autobiographie des Spanischen Dichters Vicente Espinél. Aus dem Spanischen zum erstenmale in das

ampak jo je dobila šele iz Espinelovega čuta in okusa? Stalno število — deseterica — verzov gotovo da ne, ker priča Lope, da so bile že pred Espinelom »decime«, a le — »po številu verzov«. Ali je bil torej tista kvaliteta morda stalni »španski« verz — osmerec? Ali morda pa določeni, zakonito utrjeni odmor, — toda li za četrtim, ali za petim verzom? Ali morda posebno rimanje v decimi? Nič določenega ne povedó teoretiki in historiki v označbo tega dejstva. Gottfried Baist pripisuje Espinélu nekako »variante« decime; a kakšna je bila ta varianta, o tem nima nobene besede.¹ Bouterweck pravi, da je dal Espinél decimi »posebej njeno metrično polituro«. Tieck misli, da je izboljšal Espinél to strofo v španski literaturi z novim, posebnim rimanjem. Kaj Lope de Vega torej o Espinelu in espinelki pravzaprav méni v gorenjih svojih verzih, ter katero ali morda katere kvalitete je v decimi-espinelki obveljavil Espinél, o tem se teoretiki ne strinjajo, ter nimajo točne obrazložbe ne jasne označbe dejstva! (Dalje.)

Deutsche übertragen, und mit Anmerkungen und einer Vorrede begleitet von Ludwig Tieck. I. u. II. Bd. Breslau 1827. (Tudi to delo je imel Čop v svoji biblioteki: pod št. 1498). Gorenji citat gl. v Tieckovem predgovoru (I. zv., str. IX), kjer piše Tieck o Espinelu: »Er war — berühmt als Musiker, und war außerdem, daß er Gedichte componirte, ein Virtuos auf der Guitarre, welcher er die fünfte Saite beifügte. Was seinen Namen aber in Spanien und in neueren Zeiten auch bei uns sprichwörtlich gemacht hat, ist die Verbesserung der Decimen, in welcher er eine neue Stellung der Reime einführte. Diese Verse wurden seitdem allgemein *Espinelen* genannt. — Im J. 1591 kamen seine Gedichte heraus, und außer dem »Obregon« scheint nichts weiter von ihm gedruckt zu sein.« — Quintana M. Jos., Tesoro, l. c., leta 1817: »Introduxo en la vihuela la cuerda quinta, y fué inventor de las décimas, que se llamaron de su nombre *Espinelas*.« (Čopova knj. št. 859.) — Bouterweck Friedr. l. c., pg. 416 (leta 1804): Vicente Espinél, ein Geistlicher aus der Provinz Granada, — auch als Tonkünstler bekannt. »Er hat die spanische Guitarre durch Hinzufügung der fünften Saite vervollkommnet. Er starb, neunzig Jahr alt, und arm, zu Madrid im J. 1634. Seine Canzonen, Idyllen und Elegien haben keine Original-Züge, aber einen lebhaften und unerkünstelten Ton. Sie sind reich an vortrefflichen Bildern und Beschreibungen. Die poetische Diction Espinél's ist sehr melodisch. In der Idylle ahmte er sehr glücklich auch die lieblichen Sylbenmaße nach, die Gil Polo unter dem Namen Provenzalische Verse (*Rimas Provenzales*) in die spanische Poesie eingeführt hatte. Die Redondilien von zehn Zeilen (*Decimas*) verdanken ihm besonders ihre metrische Politur.« — Ticknor Georg, Geschichte der schönen Literatur in Spanien. II. Bd. (Leipzig 1852), pg. 137: »Vicente Espinél, der eine besondere Art von Decimen (*Espinelen*) erfand und deren Gebrauch erneuerte, —«. In: Gröber, l. c. Bd. II./2. (Strassburg 1897), pg. 452: »V. Espinél, einer der besten unter den Dichtern zweiten Ranges«. »Erfinder, wie ziemlich feststeht, der nach ihm benannten Kunstform *Espinelas*, einer Variante der *Decime*«. — Monografija: Iuan Perez de Guzman, Vicente Espinél y su obra. Barcelona 1881. Zbirka njegovih pesmi: *Rimas diversas de Vicente Espinél*. 8°. Madrid 1591. Teh dveh del pa doslej nisem mogel dobiti ter sem obupal, da bi jih odkod v doglednem času.

¹ Gröber, l. c. II./2., 452.

KNJIŽEVNOST.

Zgodovina slovenskega naroda, spisal dr. Josip Gruden. 4. zv., 1914, str. 529—688. — Leta 1910. je izdala Mohorjeva družba prvi zvezek slovenske zgodovine izpod peresa dr. Josipa Grudna, leta 1912. je izšel drugi zvezek, naslednjega leta pa tretji. V teh treh zvezkih je na 528 straneh opisana naša preteklost od prvih zgodovinskih časov pa do konca srednjega veka. Za leto 1914. nam je Mohorjeva družba poklonila četrti zvezek Grudnove zgodovine, ki nam opisuje turške boje v 16. stoletju po naši domovini in pa razširjanje luteranstva med našimi predniki. Večina članov Mohorjeve družbe so preprosti ljudje kmetskega stanu, katerim ugajajo slike domačih krajev, oseb in stvari. Zato je dobro, da je v imenovani knjigi med tekstom mnogo primernih podob. Večina čitateljev bo najprej te pregledala in šele potem začela čitati knjigo. — Na strani 544—566 nam je pisatelj podal kratko zgodovino in krajepis ogrskih Slovencev ter med tekst uvrstil več primernih slik. Zato mu bodo gotovo hvaležni naši rojaki onkraj Mure. Taki spisi bi utegnili pomnožiti število članov med njimi ter zanimanje za slovenske knjige. — V drugi polovici četrtega zvezka je opisano, kako se je luteranstvo širilo po Slovenskem. Dr. Gruden je to tem laže storil, ker je o zgodovini protestantovstva po Slovenskem priobčil že več razprav po drugih knjigah ter v ta namen porabil deloma tudi nenatisnjene vire. Kdor se je pečal s starejšo slovensko slovstveno zgodovino, ga bodo posebno zanimale slike, ki nam kažejo, kake so bile naše prve slovenske knjige. Gospodu pisatelju želimo zdravja in dobre volje, da nam bo v naslednjih zvezkih z isto marljivostjo opisal našo zgodovino do najnovejših časov.

Dr. Fr. Kos.

»**Janko Kersnik, njega delo in doba.**« Ocena. Spisal dr. Dragotin Lončar. Ponatis iz »Vede«, Gorica 1914. (II.) 3—29 (III.) str.

Lončarjeva ocena Prijateljeve monografije o Kersniku je ocena prav posebne vrste. V obliki referata je pravzaprav samostojna razprava, le da se po vnanje drži v glavnem Prijateljevega dela. Pri tem dr. Lončar izpopolnjuje Prijateljevo sliko časa z novimi podatki bodisi iz korespondence dr. Jos. Vošnjaka, ki jo ima na razpolago in v varstvu (deloma jo je že objavil v »Naših Zapiskih«), bodisi iz sodobnega časopisja, zlasti iz »Slovenskega Naroda«, »Rimskega Katolika« in »Slovenskega Sveta«, zraven pa popravlja tudi nekatere važnejše Prijateljeve pomote.

Popravki in dopolnila se nanašajo povečini na socialno življenje. Tako ugovarja dr. Lončar dr. Prijatelju, ki trdi, da nemški liberalizem ni imel zmisla za gospodarska vprašanja, in popravlja, da je imel celo mnogo zmisla zanje, seveda s stališča kapitala, da pa ni poznal (bolje: ni hotel poznati) skrbi malega človeka. S tem je obenem popravljena tudi Prijateljeva trditev, ki sem jo grajal tudi jaz, da je bilo zavezništvo nemškega liberalizma s kapitalizmom in mančestrstvom samo »obdolžitev« (str. 3.; Prijatelj, Kersnik, II., str. 3.; ocena v D. S. 1914, 373.). Dr. Lončar popravlja deloma tudi Prijateljevo hvalo Križmanovega predavanja »O razvoju človeškega dela«, ker »vsebuje konec orto-

doksní gospodarski liberalizem, ki je neresničen in krivičen. Križman namreč trdi, da je sedaj v dobi pare človek sam kriv, če ga tare nadloga« (str. 8, Kersnik 98).

Enako dopolnila. Dr. Lončar naglašá nastop slovenskih poslancev v Taafejevi službi, posebno Tonklija kot poročevalca pri sklepanju protisocialističnih zakonov (str. 9—10) ter opozarja na ironijo usode, da je Taafejevo volilno reformo, ki bi bila prinesla Slovincem koristi, pomagal vreči ravno slovenski poslanec (bolje: poslanec Slovencev) nemški grof Hohenwart. Istegega značaja so tudi kratki podatki o početkih češke stranke realistov ter o Masaryku, ki je bil učitelj tudi dr. Lončarja. Zanimiva pa je posebno Lončarjeva ilustracija za potrebo socialnega dela pri nas v osemdesetih letih (Lončar misli na socialistično organizacijo slovenskega delavstva). Poroča namreč o Windischgrätzovi interpelaciji na poljedelskega ministra (z dne 22. januarja 1880), ki graja sramotne razmere v idrijskem državnem rudniku. Dočim so prej služili delavci po 50—70 krajcarjev na dan in so smeli pasti svojo govejo živino po cesarskih gozdih (od 1544 do 1871), so začeli nato plače tako zniževati, da so dobivali tedaj odrasli delavci po 25—40 kr., mladostni pa 15 kr., a paša se jim je vzela; razen tega so grozili domačim delavcem, da jih odslove in pokličejo tujce in res opekarji in zidarji so bili Italijani, plačani po 1 gld. 50 kr. na dan (str. 10—11).

Le malo drugačnega značaja je najobširnejši Lončarjev popravek, tisti namreč, ki popravlja Prijateljevo mnenje o brezdomovinstvu Mahničevem, ker tudi ta zadeva je s socializmom le v stiku, in sicer toliko, kolikor bi očitek »brezdomovinstva«, vržen proti zastopniku vesoljne cerkve, padel tudi na mednarodni socializem (prim. str. 17). Zanimivo pa je vsekakor, da je njegovo načelno stališče usposobilo socialista, da je objektivno presodil to vprašanje, dočim zastopnik istotako mednarodne »Svobodne misli«, dr. Prijatelj, tega ni bil zmožen. Pač menda, ker zastopa socializem, teoretično vsaj, princip altruizma, a svobodomiselstvo, še zmeraj v okovih starega liberalizma, princip egoizma.

Na podlagi Mahničevih člankov »Pamet in sv. pismo o narodnosti« (Rimski Katolik I.) in »Deset poglavij iz narodnostnega katekizma« (R. K. VII.)¹ analizira dr. Lončar njegovo narodnostno izpoved (14—17) in mu, posebno tudi v presojevanju »absolutne narodnosti«, pritrjuje, »čeprav morebiti prihajamo do istih zaključkov vsak po drugi poti« (str. 17). Mahničevim naukom o razmerju narodnosti do države pa ne pritrjuje docela. Trditvi, »da je rušenje prestolov in držav v imenu narodnosti zločin« (R. K. I. 181), priznava le relativno upravičenost. Izpopolnjuje jo (str. 17—20) na podlagi Mahničeve razprave »Meje državne oblasti« (R. K. VI.) ter razprav dr. Pavlice »Svoboda in oblast ljudstva« (R. K., VI., 424—439) in njega nadaljevanja »Volilna pravica« (R. K., VII., 25—35), v katerih se razpravlja tudi o pravici samo-

¹ V moji oceni D. S. 1914, 376. op., popravi v 3. vrsti tiskarski pogrešek »III.« v pravilni VII.

obrambe naroda proti zlorabi državne oblasti in krivicam oblastnikov. Posebno se naslanja na sledeča izvajanja dr. Pavlice, temelječa na naukih sholastikov, zlasti jezuita Suareza, ki pa niso vsi splošno priznani: »Načelo in konec politične oblasti . . . je občna blaginja — bonum commune. Skrb za občno blaginjo ima ves narod v celoti, zato pa je politična oblast od Boga podeljena celemu narodu. Čeprav je v rokah enega človeka, je vendar le oblast celega naroda, ker je vladar nima kot osebno pravico, ampak kot pravico, podeljeno od Boga za celo občino ali državo. Ako bi torej vladar ali zbor vladajočih očitno zlorabil politično oblast za osebne namene ali pa proti koristim države, bi v tem njegovo obnašanje ne bilo »v imenu božjem«, ampak v imenu osebnega izvolja — v imenu revolucije. — Narod ima v imenu božjem oblast pozvati vladarje, da naj vršijo dolžnosti, in tudi pravico premeniti vladajoče osebe v tem zmislu. — Toda pregreha mora biti očitna, celemu narodu jasna, trajna, ki se ne dá zlepa odpraviti. Nezaupanje mora biti izpričano in mora biti res nezaupanje celega naroda. Nikakor ga torej ne sme narekovati strast ali izvolja ali surova sila ali nevoščljivost ali koristolovstvo enega stanu ali ene politične stranke . . .« (Naštevajo se grehi drž. političnih oblasti proti ljudstvu, cerkvi, nramnosti). »Politična oblast je zatirala narodnost in tudi to je pravni razlog, da si narod osvaja pravo samoobrambe.« (R. K., VII., str. 26—27.) Nato kaže dr. Lončar na vire krščanskega naziranja o razmerju naroda do državne oblasti, na pismo sv. Pavla do Rimljanov (XIII., 1—2), na vesoljno pismo sv. Petra (II., 18) na Dejanja apostolov (V., 29). Kar navaja dr. Lončar po dr. P. Janetu »Histoire de la science politique« v češkem prevodu o nazorih sv. Tomaža Akv., je netočno povedano in se le deloma strinja z nauki sv. Tomaža. Po vsem tem prihaja dr. Lončar do zaključka, da tudi krščansko naziranje priznava suvereniteto naroda, seveda sub specie aeternitatis.

Opozoril bi pa ob tem zanimivem razpravljanju, da nazori dr. Pavlice, ki jih navaja dr. Lončar, niso v nasprotju z Mahničovo zgoraj navedeno trditvijo, ker je imel Mahnič tam pred očmi — postopanje zedinjene Italije napram *Cerkveni državi*¹; in to postopanje tudi v zmislu teorije Suareza in dr. Pavlice ni bilo utemeljeno, zahteve po narodnih, od vesoljne cerkve ločenih cerkvah v imenu narodnosti (narodnost višja od Boga) se pa dr. Lončar ni dotaknil (R. K., I., 287—289, VII., 52—54).

Omenil bi še mimogrede nekaj o dijaškem vohunstvu v devetdesetih letih, ki ga graja dr. Lončar na str. 26. Teга žalostnega pojava je kriva ravnotoliko

¹ To se vidi tudi na tistem mestu, ki ga dr. Lončar citira (R. K., I., 181): . . . prestoli, ki so si jih (vladarji) postavno pridobili, so njihova nedotakljiva lastnina. Tudi plebiscit tu nič ne izda. Pravo Božje ni odvisno od narodove volje niti od večine glasov. In da bi številno tudi vsi Italijani glasovali za združenje, s tem ne izgube legitimni vladarji svojega prava . . . Največe mednarodno zločinstvo v našem veku je rušenje postavnih držav v imenu narodnosti. Najpripravniša, najčastitljivejša država pa, ki se je žrtvovala narodnostni ideji, je bila papeževa. Ako se smejo pravice tako starodavne, zgodovinsko tako utemeljene žaliti v imenu narodnosti, kaj bi bilo še potem sveto revoluciji. Evropa se bo za to zločinstvo še bitko pokorila.

podivjanost in nepoštenost tačasnega boja proti Mahniču in Missiji, posebno tisto neosnovano očitanje brezdomovinstva, kot pa nesrečna metoda pristašev katoliško narodne stranke, da bi se ga ubranili.

Lončarjeva izvajanja se mimo Prijateljevih splošno odlikujejo po dobrodejni stvarnosti, dasi se nikjer ne zataji svobodomiselnih socialist, posebno pa tudi v navajanju nesomišljeniških virov po zvestosti, ki jo n. pr. pri dr. Prijatelju večkrat pogrešamo.

Ivan Grafenauer.

Vesele povesti I. Fr. Jaklič: Za možem. — V pustiv je šla. Jos. Jurčič: Pravda med dvema bratoma. Zbirka Slovenskih povesti. Urejuje I. Grafenauer. 3. zvezek. Cena 60 vin. Str. 79. — Grafenauer je zbral tri povestice dveh pisateljev Dolenjcev pod naslovom Vesele povesti. To zmoto bi napravil vsak izmed nas, ker smo se že zdavnaj živeli v to, da se nam mora zdeti slikanje kmetskega miljeja predvsem komično. Ne maram raziskavati, kdo je bolj kriv te napake, mi ali pisatelji; vsekakor je gotovo, da je to napaka. Povestice bi z isto pravico imenovale podučne, ker nam razkrivajo različne slabosti in kažejo dobre zgledje. Zlasti je to očitno pri Jurčičevi, ki je izšla l. 1879. Dasi Jurčič Stritarja ni posebno cenil, se je vendar dal vplivati od njegove teorije, da bodi umetnost učiteljica ljudstva, namreč kmetskega. Po Levstik-Jurčičevem prepričanju iz prejšnje dobe naj bi bila umetnost le glasnica ljudstva, misliti si moramo vedno kmetskega, ki naj bi bilo vir vsega dobrega v literaturi in jezikoslovju. To dvojno hotenje živi še v Jakliču, saj je začel svoje pisateljstvo v devetdesetih letih čisto v Jurčičevi maniri s slikanjem vaških originalov. A med Jurčičem in našima povesticama leži še realizem Zvonovcev in naturalizem, ki se javlja pri Jakliču v mirnem, od pisatelja nemotenem pripovedovanju. — Jurčič pripoveduje svojo kmetsko zgodbo neki inteligenci, za katero ima še vse polno vmesnih opomb. Tako je mogoče, da njegov Tone, ki zna komaj pet besed v redu izpregovoriti, sedi »kakor Marius na razvalinah kartaških«, ali doživi v Zatični pred kloštrskim potokom svoj Rubikon. Jaklič nima takih stvari nič več, dasi nezavestno v kmetskih dogodkih še vedno rad poudarja take strani, ki na inteligenco »veselo«, pravzaprav smešno vplivajo. Oba pripovedujeta dogodke iz kmetskega življenja, a Jurčiču je važnejša oseba, karakter, Jakliču dogodek, zato, kadar zabredeta v napake, Jurčič karikira osebe, Jaklič dogodke in prizore; Jurčičeva specialiteta so monologi, Jakličevi dialogi. Jurčič hoče biti za vsako ceno zanimiv, zato je njegov govor poln drastičnih primer, zato zamenja večkrat ljudskost z robotostjo, Jaklič hoče biti za vsako ceno naturen, zato identificira večkrat ljudskost z robotostjo. Jurčič slika kmeta v njegovi kremenitosti, Jaklič v njegovi naivnosti. Dasi sta oba na zunaj ozki krog vaškega življenja zožila in ostala bolj pri površini, vendar sta že ugledala sredi svojega ljudstva, kljub njegovi trmoglavosti, škodoželjnosti in pohlepčnosti, ki toliko zažabi, kakor daleč seže razum, tudi njegovo v bistvu dobro dušo, da zasije v neskaljeni prisrčnosti iz žuljavih rok in neokretnih ustnic. Toda oba se še vprašujeta kako je, ne pa, zakaj; morda se bo novi rod lotil tega problema. Grafenauer je napisal za zbirko kratek uvod, kjer je oba avtorja kratko predstavil občinstvu, kateremu je knjiga namenjena.

Dr. J. Šilc.

GLASBA.

Emil Hochreiter: **Kriegslieder 1914—1915.** Für eine mittlere Singstimme mit Klavierbegleitung. — (**Bojne pesmi 1914—1915.** Za srednji glas s klavirjem.) Op. 39—41. — Založil Otto Maas, VI., Mariahilferstraße 91. — Cena 3 K. — V prid »Pomožnemu fondu za vdove in sirote celokupne armade«, Dunaj, I., Schwarzenbergplatz 1.

Silni bojni grom, ki pretresa letos skoro cel svet, je zdramil tudi skladatelje k novemu delu: skladanju bojnih pesmi in raznih drugih bojnemu miljeju primernih skladb. Emil Hochreiterjeve »Kriegslieder« so izšle kot prva večja zbirka vojnih pesmi. V zbirki je osemnajst pesmi za en glas in klavir in obsegajo tri skladateljeve opuse: 39, 40 in 41. Pesmi prvih dveh opusov se gibljejo bolj v ljudskem tonu in so primerne za šolo in dom; pesmi op. 41. pa so izvečine bolj umetno zložene in so namenjene zlasti za koncertno dvorano. Večino pesmi je g. skladatelj, c. kr. okrajni komisar na Dunaju — rodom Slovenec — priredil tudi za zbor a capella in se dobe tako aranžirane pesmi v posebni izdaji pri gori omenjenem založniku. V spremljevalnem partu je gosp. skladatelj poskrbel poleg bogatejšega glasbenega stavka tudi za lažje, bolj preprosto spremljevanje.

Te bojne pesmi, ki naj bodo tudi slovenskemu glasboljubivemu občinstvu najtopleje priporočene, so se gosp. Hochreiterju izredno posrečile. Vsaka skladba, bodisi kot krepak klic v boj, bodisi kot prisega zvestobe bojnih zaveznikov, bodisi kot molitev za zmažo,

bodisi kot tak ali drugačen refleks bojnega življenja in vrvenja, vsaka skladba je v resnici krasota. Čvrsta, samostojna melodika, kar moč zanimive, dostikrat skoro preveč razkošne harmonije, okusno se menjajoči ritmi itd. zaslužijo našo vsestransko pozornost in polno priznanje. Ni mi treba še posebej omenjati, da so skladbe globoko občutene in se najtesneje oklepajo besedil. Poleg tega še naravnost sijajna oprema cele zbirke, okrašene z nekaterimi finimi slikami.

Ena pesem, ki pravzaprav pripada tudi tej zbirki: »Ein Weihnachtslied« (Božična pesem), op. 40. št. 6, je izšla v lepi opremi posebej. Stane 1 K. — To odlično in za sedanje vojne čase res kar moč primerno glasbeno delo našega rojaka Hochreiterja še enkrat najtopleje priporočam. Dobi se tudi v Katoliški Bukvarni v Ljubljani.

M. Rožanc: **Dva intermezzo** za en glas in klavir. Cena 1 K. Čisti dohodek je namenjen v podporo družinam vojaških vpoklicancev. Založil skladatelj. 1914. — Dva lepa samospeva z zdravo neprisiljeno kantileno in okusnim, primernim in ne posebno težkim spremljanjem. Prva »Mlade vijole na tratah dehtijo« je prijazno blagega značaja, v obliki enostavna, druga »Padajte, padajte tihe rose«, pisana z iskreno srčno bolestjo, je vsekakor bolj zanimiva po obliki kot vsebini. V predzadnjem taktu 2. sistema treba vpisati pri zadnji skladbi v spremljevanju zopet violinski ključ. Skladbi priporočam.

Stanko Premrl.

TO IN ONO.

† Ivan pl. Zajc.

Dne 15. decembra 1914. je zatisnil oči starosta hrvatskih skladateljev Ivan pl. Zajc. Rojen je bil 13. avgusta 1834. na Reki. Njegov oče, Čeh po rodu, je bil mestni kapelnik in je mlademu Ivanu podal prvi glasbeni pouk. Višji glasbeni pouk je dobil na konservatoriju v Milanu; odondod se je vrnil v svoje rojstno mesto Reko, kjer je dalje časa deloval; kasneje se je preselil v Zagreb, kjer je živel do svoje smrti.

O Zajcu se more brez pretiravanja reči, da je bil najplodovitejši hrvatski skladatelj (opere, oratoriji, maše, zbori, samospevi) in — če je ta izraz mogoč — najbolj hrvatski skladatelj. Čeprav se je šolal pri tujih mojstrih, čeprav je bila njegova glasbena vzgoja vse drugo, le hrvatska ne, se je vendar kmalu otresel tujih vplivov in začel hoditi samostojna pota, in sicer s tako odločnostjo in tako samozavestnim ognjem, da je potegnul vso hrvatsko glasbo za seboj na svojo pot. Vplivu njegove močne, izredno markantne glasbene osebnosti se ni do danes med Hrvati nihče mogel odtegniti. Je pa tudi nemogoče, zakaj on je uporabil z globoko intuicijo vse to, kar ima hrvatska narodna glasba karakterističnega, samostojnega, dobrega. Najboljše je pri njem to, da se ni zakopal enostransko v »narodni ton« in v »narodne motive«, se jim podvrigel in usužnjil — to je

pri vsakem umetniku začetek naglega in malo častnega konca — ampak jim je mojstrsko gospodaril, sam jih je dvigal, širil in pripeljal do nepričakovane popolnosti. Vseposod se mu pozna, da je Hrvat, poln hrvatskega čutenja, toda ne njegov hlapec, ampak kralj njegov.

Če nam bo sreča mila, se ob drugi priliki podrobneje pomenimo o tej najmarkantnejši jugoslovanski glasbeni moči, zakaj če je umrl telesno, bo vendar njegovo delo po duhu — gotovo ne po obliki — še dolgo dajalo pravec hrvatski glasbi. Dr. Fr. K.

Naše slike.

Druga številka Dom in Sveta prinaša slike in priloge, ki niso lepe, v popularnem zmislu te besede; večina njih ne izraža tistega, čemur išče sedanji človek izraza v umetnosti. Če sem se kljub temu odločil, da jih priobčim, je vzrok ta, ker sem spoznal, da z vsem govorjenjem o umetnosti ne pridemo niti za ped više nad neplodno prerakanje, če ne začnemo stvari »od začetka«. Dobiti moramo počasi pregled o razvoju zahodne umetnosti in na tej podlagi bo šele nadaljnja umetnostna kultura mogoča. Mnogo koristnega za sedanost in bodočnost se človek nauči iz del preteklosti, ki so mu na prvi pogled tuja in nezanimiva, zlasti pa si šele na njih poostri, izbistri pogled, da takoj zapazi

resnične kvalitete slike, in brez tega vodi vsako teoretično razpredanje o umetnosti samo do nesoglasij, omejenih ekstremnosti, v tvorni umetnosti pa do del, ki jih ni rodilo doživljeno spoznanje, marveč iz nevednosti nastala programatičnost.

Svoje bralce prosimo tedaj že vnaprej za malo potrpežljivosti; da ne bomo njih potrpežljivosti mogli preveč izrabljati, so poskrbeli veliki zunanji dogodki, ki so močno ovrlji svobodno občevanje dežel in nam skoro gotovo ne bodo dovolili, da bi svoj letošnji program mogli dosledno izvesti. Razmere same bodo zahtevale, da priobčimo večkrat tudi kako serijo modernih slik, ki so sedaj laže dostopne nego klasične.

Fra Angelico (1387.—1455.): Oznanjenje.

Fra Giovanni Angelico da Fiesole je rojen 1387. v majhni vasici v bližini Firenze. 1407. je vstopil skupaj s svojim bratom v samostan in je tam dobil meniško ime Angelico, pod katerim je zaslovel kot umetnik. 1418.—36. je bival v samostanu v Fiesole; kar je tam delal, je večinoma izgubljeno. 1436. se je preselil v samostan S. Marco v Firenzi in okrasil mnogo celic s svojimi freskami; danes je samostan naraven muzej. Po letu 1442. je bil poklican v Rim, kjer je poslikal v Vatikanu kapelo del Sacramento, ki je bila pozneje razdejana, ter kapelo sv. Lavrencija. L. 1447. je delal tudi v stolnici v Orvietu. Umrl je v Rimu 1455.

Fra Angelico je torej živel že v dobi krepko se razvijajoče renesanse in se v svojih, zlasti kasnejših delih ni odtegnil vplivom svojega časa. Vendar je Oznanjenje (pril. I.) še čisto gotska, trecentistična slika. Fra Angelico je ustvaril mnogo za svoj čas modernejših, »naprednejših«; toda oglejmo si to, da vidimo na njej znake trecentističnega umetniškega mišljenja in da nam bo potem tem jasnejše, kaj je prinesla renesansa, quattrocento, novega.

Prvo, kar nas pri pogledu na Oznanjenje zavzame, je dekorativnost — bi rekli danes — te slike, čudovita dekorativnost, pa vendar samo dekorativnost. Ves dogodek oznanjenja se vrši v ploskvi, ne v prostoru. Zadaž zakriva prizorišče preproga, ki je umetniku pač samo pripomoček, da prostor omeji in se reši slikarskih težav, ki bi mu jih delal; slika tedaj nima prostornega ozadja. Slika tudi nima tal; zopet jih pokriva (krasno stilizirana) preproga, ki sicer skuša z neokretno-perspektivnim zmanjševanjem svojih ornamentalnih motivov odmakniti ospredje od ozadja, pa vendar ne more doseči, da bi se ne zdelo, kakor bi tla poševno visela. Samo spredaj razprostrta obleka Matere božje služi, morda nehote, za označitev prostornosti; sicer umetnik, ki misli še po gotsko, ne čuti potrebe po kakem odrivalu, ki bi odmaknilo ozadje od ospredja. — Dalje vidimo, da manjka obema osebama na sliki statuarične trdnosti. Kako negotovo, naravnost nemogoče sedi Mati božja, kako nezanesljiva je stoja angela. To je prav tako ostanek trecenta, kakor tipika obrazov, tipika črt telesa in obleke.

Fra Angelico je delal kasneje, kakor omenjeno, bolj moderno, vendar pa se niso ti zunanji znaki trecenta pri njem nikoli izgubili. Vzrok ni v tem, da bi moderne umetnosti ne bil zmožel, temuč drugi: Zunanjih pridobitev svojega časa ni kazal tako očitno, programatično, kakor drugi njegovi sodobniki, ker so bili zanj postranskega pomena, medtem ko mu je bila duševna vsebina slike prva reč. Bil je pobožen menih

(nazvali so ga il Beato), in kar je doživljal v tihoti svojega samostana in srca, je hotel svetu povedati; kar je slikal, niso bile pobožne geste, temuč oseben doživljaj. Prav zaradi tega se tudi moderni človek, ki zahteva »doživljaja« od znanstvenika in umetnika, ne more odtegniti čaru njegovih slik, zaradi tega deluje tudi Oznanjenje na nas naravnost moderno. Zdi se, da odgovarja našim sanjam ta rahla, skoro breztelesna postava Madone, njene fine, drobne roke, kakršne imajo poduhovljeni ljudje, in nje polzaprte oči z intenzivnim pogledom globokega čuvstva, kakršne je Fra Angelico, sledeč tradiciji trecenta, vedno slikal.

Masaccio (1401.—1428.): Sv. Peter plačuje davek.

O Masaccievem življenju in šolanju vemo malo zanesljivega. 1422. je začel slikati kapelo Brancacci v cerkvi del Carmine; freske, ki jih je tam izvršil (Izgon iz paradiza, Krst Jezusov, Legenda sv. Petra) so bile za florentinsko slikarstvo silna, pretresujoča novost, seme bodoče umetnosti. Masaccio je umrl l. 1428., star sedemindvajset let.

Masaccio je bil mlajši od Fra Angelica in je umrl veliko pred njim; vendar je v njegovem delu hotenje novega stoletja vse jasneje in brez kompromisov izraženo. Ne dá se sicer tajiti, da nosi njegova slika Sv. Peter plačuje davek (pril. II.) še nekaj znakov trecentistične umetnosti. Že način pripovedovanja samega. Slika našteva dogodke, trikrat ponavljajoč iste osebe, kakor Giottova šola: V sredi vidimo Učenika s sv. Petrom, apostoli in davkarjem, ki terja davek; na levi lovi sv. Peter ribo, da ji vzame iz ust denar; na desni izplačuje davek. To naštevanje dogodkov v eni sami sliki se kasneje izgublja bolj in bolj, dokler ne poneha popolnoma. Vzrok ni samo zunanji, ker taka naivna zapovrstnost prizorov moti enotnost slike, marveč tudi notranji: Tak način slikanja je mogoč, dokler je pripovedovanje, legenda slikarju najvažnejša stran slikanja, dokler skuša svoj predmet zlasti vsebinsko izčrpati; kadar pa postane slikarju formalni problem prva skrb (in to se vedno zgodi v dobah velikih preporodov), tedaj zanemarja vsebino na račun oblike. Pripovedujočemu umetniku trecenta se torej zapovrstni način slikanja ni upiral, ker mu je bila vsebina prva skrb; renesansa je morala to maniro odpraviti, ker se je začela intenzivno pečati z vprašanji forme. Če nastopi stari način tudi še pri Masacciu, je to znamenje, da je živel v prehodni dobi. — Ostanek iz prejšnjega časa so tudi kriva razmerja med predmeti, ki so preveliki ali premajhni v odnosu do svoje okolice.

In vendar je razlika, če primerjamo to sliko s spredaj priobčenim Oznanjenjem, velikanska. Naj nas ne moti raznovrstnost predmeta in prizorišča; difference, ki se pojavljajo na obeh slikah, so tako notranje, iz umetniškega prepričanja izvirajoče, da bi se morale pokazati, tudi če bi oba slikarja slikala isti predmet — tedaj še očitneje.

Pri Fra Angelicu smo omenili, da ni pravega razmerja med osebami in prostorom; prostor je tako pomanjkljivo označen, da postave lepé na ploskvi. Pri Masacciu je razmerje med pokrajino in figurami vse drugo. Na njegovi sliki je dovolj prostora, da se ljudje gibljejo; kakor bi izrečno hotel poudariti širjavo svojega prizorišča, je slikar gručo oseb izoliral, jim dal spredaj dovolj širok pas prostih tal in zadaž zaključil

sliko z veličastnimi gorami, ki ne pritiskajo na naslikani prizor, temuč celo skušajo s svojo svetlobno perspektivo izraziti razmak, ki jih deli od ospredja. Ta velikanska pridobitev bi bila nemogoča, če bi se petnajsto stoletje ne bilo začelo intenzivno pečati s perspektivo; ne moremo sicer trditi, da je Masacciova slika perspektivično popolnoma pravilna (hiša na desni je n. pr. še vedno premajhna), vendar pa je na mesto velikih disproporcionalnosti iz trecenta že stopila približna pravilnost razmerij.

Isto teženje po objektivnosti je vodilo slikarja tudi, da je jel predstavljati vse predmete bolj eksaktno. Arhitektura ni le shematična kulisa kakor v Giottovi šoli, marveč odgovarja resnični arhitekturi, gore so resnične gore in drevesa skušajo izraziti značaj svoje vrste. Največja razlika med to novo umetnostjo in trecentom pa je v osebah.

Giottova šola se je omejevala na nekaj določenih tipov, ki so se sicer v teku stoletja množili in izpopolnjevali, toda vedno so ostali tipi. Videli smo to še pri Fra Angelicu; on ni nikdar naslikal Madoni drugačnega obraza, nego je na Oznanjenju, in tudi v obrazih angelov so le nežne difference istega tipa. In zdaj pogledjmo glave Masaccievih apostolov. Vsak obraz individuum zase, skoro portret! Fra Angelicove osebe še negotovo stoje, negotovo sede in hodijo skakljaje; Masaccio je čutil neresničnost prejšnjih statuaričnih motivov in je vpeljal nove, resničnejše. Stojni motiv carinarja na naši sliki bi bil v umetnosti trecenta nemogoč in je v zahodni umetnosti izza antike velika novost; mož stoji trdno in zanesljivo kakor ukopan v zemljo.

Najvažnejša pridobitev tega časa pa je novo predstavljanje telesa kot organične celote. Na Oznanjenju smo videli, kako ploščati sta postavi Madone in angela, skoro breztelesni. Masaccieve osebe imajo svojo prostornino, so plastične, tako da bi že figure same označevale prostor, tudi ko bi ne bilo pokrajine. Obleka, ki je postala veliko bolj tvarna, ni zgolj poslikana zunanost, marveč težko visi na udih in še okrepljuje njih telesnost.

Vse Masacciovo umetniško teženje gre tedaj za objektivnim reproduciranjem narave, za naturalizmom. To teženje se pa lahko razvije v dvojni smeri. Mogoče je deskriptivno naravo posnemati, črto za črto, barvo za barvo, predmet za predmetom, zbrati tedaj kolekcijo vseh prikazni v nekem določenem prostoru; to je prvotnejša, preprostejša in manj umetniška stopnja naturalizma, ki se nujno pojavi vedno tedaj, ko se stil preveč oddalji od svojega naravnega vzorca. Za primer nam morejo služiti zlasti nizozemski portreti 15. stoletja, dobro nam pa pojasnjujeta to smer Dürerjeva slika Sv. Treh kraljev in Holbeinov portret Henrika VIII., ki ju je priobčila 1. številni letošnjega Dom in Sveta. Od istega duha je navdahnjena tudi Fra Filippova slika, o kateri bomo govorili pozneje. Tak deskriptiven naturalizem je ob svojem času potreben, vendar pa se mora kmalu preživeti; kadar je svojo nalogo izpolnil, kadar je v umetniku zopet oživil zmožnost, podajati resnične, nestilizirane oblike sveta, tedaj mora človeku suženjsko kopiranje detajla zamrzeti. — Mogoče pa je naravo »posneti« še na drug način. Namesto da bi umetnik kopiral predmet črto za črto, del za delom, pregleda njegove organske sestavine in samo té poda, opustivši nebištvene posameznosti; v tem slučaju od-

govarja slika manj zunanji podobi predmeta, tem bolj pa izraža njegov notranji ustroj, manj je zunanja kopija, pa bolj resnična kot najzvestejša kopija. Medtem ko je deskriptivni naturalizem razmeroma lahka umetnost, je to upodabljanje zunanjih prikazni v njih bistvenih, organskih elementih težko, toda plodno delo. V italijanskem slikarstvu ga je prvi izvršil Masaccio.

Masaccio: Izgon iz paradiza
(Firenze; cerkev del Carmine, kapela Brancacci.)

Če zopet primerjamo njegovo sliko, o kateri govorimo, z Oznanjenjem, moramo zapaziti, da je bolj preprosta in pregledna nego Fra Angelicova, dasi je na njej mnogo več oseb, dogodkov, predmetov in prostora. Na Oznanjenju ni mesta, ki bi ne bilo poslikano s čimerkoli; s kako minuciozno natančnostjo sta izvršeni obe preprogi, ornament za ornamentom. Nasprotno imamo pri Masaccievi sliki na prvi pogled skoro vtis praznote; ljudje so tako samotni v tej široki pokrajini, tla so gola, hribi tako preprosti v vsej svoji veličini. (Za nasprotje primerjaj pokrajino na Dürerjevi sliki našega prvega zvezka!) Isto teženje po upodobljenju elementarnih sestavin vidimo tudi na osebah: Obleka je enostavnejša, udi podani bolj v svojih organskih funkcijah, nego v svoji zunanosti. Kako preprost je Kristusov obraz (str. 52.) in vendar kako živ! To je dosegel umetnik ne z deskripcijo, marveč z abstrakcijo.

Kadar pride umetnik do tega prepričanja, tedaj mora začeti študirati človeško telo v njegovih proporcijah in anatomiji; brez tega znanja ne more preko deskriptivnega naštevanja. Nujna posledica je torej študij nagote, h kateremu se je obrnil tudi Masaccio. Krivično je, če kdo skuša razložiti nagoto del iz časa renesanse z zgolj lascivnostjo umetniškega mišljenja, s poganskim svetovnim naziranjem ali slepim kopiranjem klasičnih kipov; razlog je bil pri resnih umetnikih drugi — ves razvoj umetnosti jih je moral pripeljati do tega problema. Masaccio je dobro čutil potrebo, da se loti tega problema, in ga je takoj načel, ko se mu je ponudila priložnost — v isti kapeli, v kateri je naslikal legendo iz življenja sv. Petra, je naslikal tudi Izgon iz paradiža. Da so bili odločilni zgolj umetniški motivi, bo gotovo iz resnobe slike vsakemu jasno — saj je ta nagota vse prej nego vabljiva.

Slika ni popolnoma uspela. Skrajšava pri Evi ni pravilna, nje telo je anatomske napačno, vsa figura je še trda, lesena. Adam je anatomske dobro izdelan (vzrok bo pač ta, ker je najbrže slikan po modelu, medtem ko je Eva slikana napamet), toda gibanje tudi pri njem še ni pravilno; desna noga se vleče za njim kakor hroma. To je torej še prehodna slika, vendar pa začetek sijajnega razvoja, prvi korak k umetniški osvojitvi človeškega telesa, brez katere bi bila vsa nadaljnja zgodovina zahodne umetnosti nemogoča.

Paolo Uccello (1397.—1475.): Boj jezdecev.

Uccello ni bil izmed prvovrstnih umetnikov, vendar pa je zanimiva in za svoj čas zelo karakteristična osebnost. Ohranjenih je mnogo njegovih bojnih slik, kakršno prinašamo v začetku lista. Ob njegovem času so radi krasili zasebne sobe in javne dvorane s takimi platni ali tapiserijami; to je vzrok, da so Uccellove slike bile tako priljubljene. Nam se zde danes manj lepe, ker so njegovi bojni prizori brez reda, enolični in neprijetnega, mrzlega kolorita, toda tem bolj so zanimive. Uccello nam je priča, kako je bila umetnost tistega časa delavna in radikalna in zato tudi enostranska.

Bil je neutrudljiv risar. Sestavljal si je modele in po teh lutkah vztrajno risal, obračajoč jih v razne poze. Ves njegov trud je veljal jasnemu obrisu in modeliranju ter perspektivi. Študije, izvršene v ateljeju, je potem prenašal neizpremenjene na platno. Tudi naša slika priča o takem delu. Konje in jezdece postavlja v vsakovrstne položaje, opazujoč njih kretnje, tako da se zdi prizor bolj zbirka skic nego boj. In kar je najbolj značilno za Uccellove bojne prizore, vidimo tudi na naši sliki: množico konvergirajočih črt, krepko naznačenih z dolgimi sulicami jezdecev; ta sistem črt je dokaz, da se je obenem živahno pečal s perspektivo.

Gotovo je ta umetnost enostranska — očitati bi se ji dalo, kar se tolikokrat očita dandanašnji umetnosti: da zahteva za svoje skice, zasebne študije veljavo objektivne umetnine. In vendar ni mogla biti drugačna. Da se preмага trecentistična shematičnost, je bilo treba tega drobnega študijskega dela; samo to je bila pot do velikih rezultatov.

**Fra Filippo Lippi (okrog 1406.—1469.):
Ples Herodijadine hčere.**

Vasari poroča, da je bil Filippo Lippi Masacciev učenec; dasi je to poročilo negotovo, nam kaže, da je že Vasari čutil sorodnost med Filippom in Masacciem, da je v Filippovih slikah videl vpliv velikega začetnika slikarske renesanse v Italiji. Kar je Masaccio začel, vidimo na sliki Ples Herodijadine hčere, ki jo prinašamo (priloga III.) kot vzorec Filippovega dela, več ali manj izvršeno.

Na freski vidimo velikansko dvorano; to ni več fantastična konstrukcija neresnične arhitekture, temuč prava renesančna dvorana, kakršne so takrat obstajale. Prostor je jasen. V dvorani stojé tri mize, ki niso naslikane le zato, da more slikar razviti bogastvo in razkošje Herodove gostije, marveč imata stranski dve tudi namen, da sobo prostorno poglobita. Tla so kvadratično izrisana (koliko nasprotje s Fra Angelicovim Oznanjenjem!), s čimer je umetniku dana možnost, da prostor perspektivično označi, ozadje poljubno odmakne. In s tem se Filippo še ne zadovolji. V ozadju odpre še dve okni, da se vidi širna pokrajina z mestom.

Ženski obrazi na tej sliki so še tipični, lepi v zmislu časa, kakor pri Fra Angelicu, toda moški so že individualizirani. Tako je na primer glava moža, ki sedi na desni za plesalko (priloga IV.), pravi portret. Plesalka sama je drzen motiv za dobo, o kateri se mora reči, da je šele spoznavala ustroj človeškega telesa; njeno gibanje je še okorno, negotovo, pa ne nemogoče. In kar je najbolj važno: trecento bi se tega motiva sploh ne mogel lotiti na ta način.

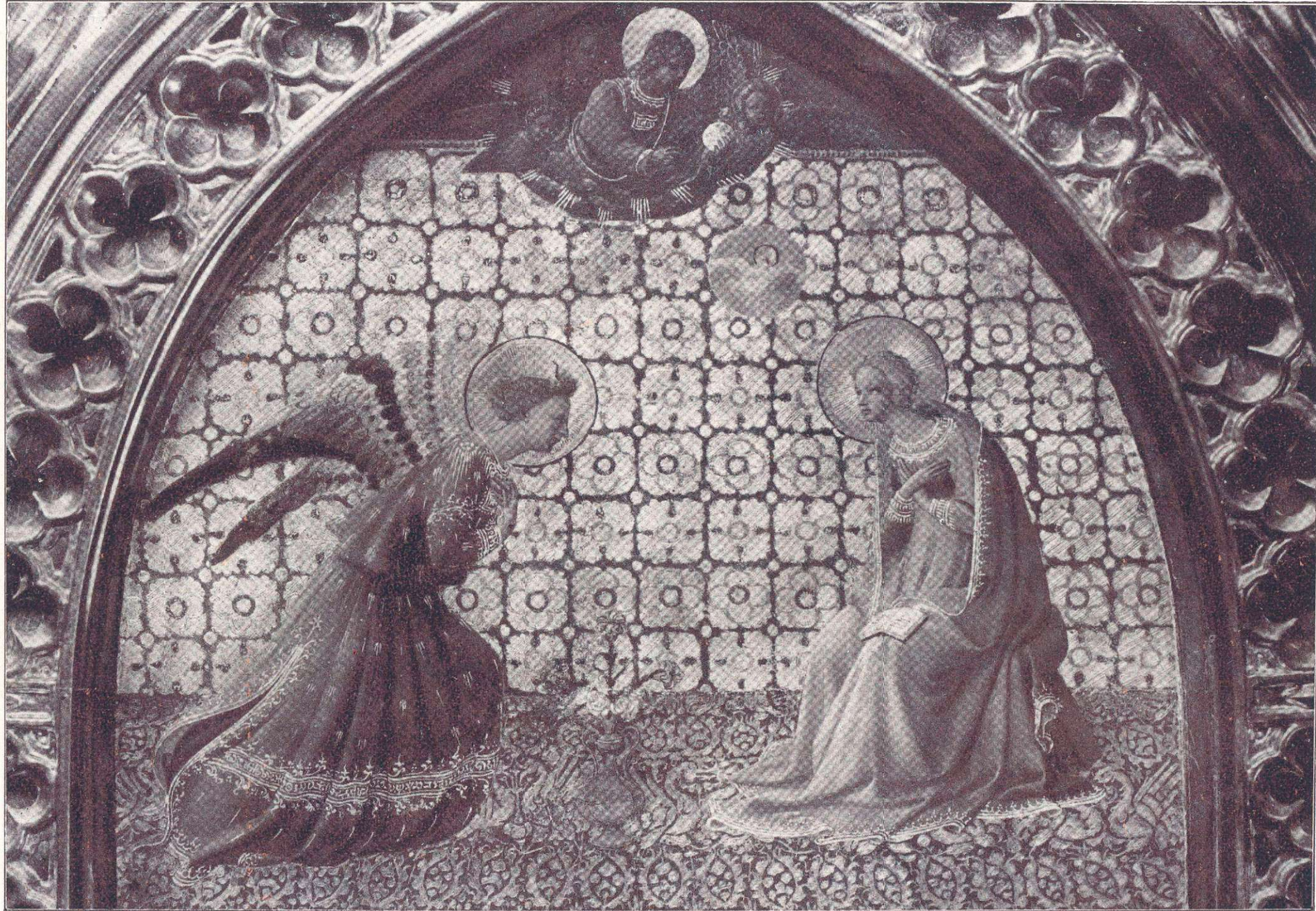
Tudi pri Fra Filippu je tedaj vpliv Masaccia razviden, vendar pa je on v veliki večini svojih slik bolj slikar popularne lepote, prikupljivih obrazov in postav, nego bojevnik za velike umetniške probleme. Kot tak ne spada v vrsto tistih mož, ki so s svojim začetnikom Masacciem vodili do gigantskega Michelangela, marveč med tiste, katerih zaključek je ljubeznivi Rafael.

Izidor Cankar.

*Andrea del Castagno: Pippo Spano.
(Firenze; Convento Sant' Apollonia.)*

Fra Angelico: Oznanjenje. (Firenze; muzej S. Marco.)

»Dom in Svetu« doposlane publikacije:

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Ant. Kaspert. Letnik 11., snopič 2. Obsega razpravo dr. Josipa Grudna: »Starine železnih in salajskih Slovenov. Fragment iz zgodovine ogrskih Slovencev.«

Dr. Ivan Šarić: **Viribus unitis 1914.** — Sarajevo 1914. Kaptol Vrhbosanski.

Anton Kosi: **Izpod črno-rumene zastave.** Zanimivi dogodki in slike iz vojnega viharja v Avstriji l. 1914. V založbi izdajateljevi.

Listnica uredništva.

Isti dan, ko je izšla prva številka letošnjega »Dom in Sveta«, smo prejeli iz Ljubljane naslednjo dopisnico:

»Ali se bližajo časi suše ali povodni? Menda ja ne misli postati ‚D. i. S.‘ nojev želodec?! Morebiti se motim? Za vsakdanjo dušno hrano zadostujejo tistim, ki hočejo postati bolni na intelektu in nezmožni za kaj višjega, ljubljanska dnevnikarja in nekaj ilustriranih in ilustrovanih listov-tednikov. — Naročnik ‚D. i. S.‘ že veliko let...« (Podpis se ne dá brati.)

To je tako: Ko bi že vsi vedeli, koliko resnega dela in objektivnih kulturnih vrednot vsebuje vsaka številka »Dom in Sveta« posebe, tedaj bi »Dom in Svet« ne bil več potreben, ker bi njegovi pisatelji svojemu občinstvu ne imeli ničesar več povedati in bi občinstvo ne potrebovalo nobenih listov več. Našemu dopisniku torej nikakor ne moremo zameriti, če ne vidi lepih ciljev »Dom in Sveta« in če nas zmerja z norci; zato je naročnik, da svoje misli izpremeni. Vendar pa način njegovega dopisovanja ni pravi. Če zaide na primer pomotoma na moj naslov strokovni list »Slovenski Sadjar«, ki nimam vrta, ne poznam semen in ne potrebujem sadja, kakor je pomotoma skozi več let zahajal »Dom in Svet« našemu dopisniku, tedaj ne bi na odprti dopisnici uredniku duhovičil o vremenu ter ptičjih želodcih in bi še ne mislil, da je ves svet zblaznel razen mene, temuč bi napisal na ovitek: Retour! in bi nepotrebnost list vrgel v nabiralnik. Taka navada je med Evropejci, tako naj bi bil storil tudi naš dopisnik, z dopisnico, ki mu je bila odveč, pa naj bi si vendarle naročil kaj ilustriranega ali ilustrovanega... Pa upajmo, da je medtem že oboje storil! —

20. dec. 1914. je umrl slovenski igralec in režiser Anton Verovšek. Člančič o njem in poročilo o Božični razstavi slovenskih umetnikov smo morali odložiti za prihodnjč.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

Društveno lastno premoženje znaša čez 600.000 K. Deležnikov je bilo koncem leta 1913. 2492 z 17.406 deleži, ki reprezentujejo jamstvene glavnice za 6,788.340 K.

registrovana zadruga z omejenim jamstvom

5% sprejema in obrestuje hranilne vloge po **5%**

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanji vlagateljem so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecih) v tedenskih oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Načelstvo. Predsednik: Andrej Kalan, prelat in stolni kanonik v Ljubljani.

I. podpredsednik: Ivan Sušnik, stolni kanonik v Ljubljani.

II. podpredsednik: Karol Pollak ml., tovarnar v Ljubljani.

Ustanovljeno 1893.

Ustanovljeno 1893.

Knjigoveznica „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani ::

se priporoča p. n. naročnikom za obila naročila. Izvršuje vsa v knjigoveško stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Vse vezave, preproste ali pa fine, v priznano solidni izvršitvi. — Pri večjih naročilih primeren popust.

Alojzij Trink stavbno in pohištveno mizarstvo
Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za izvršitev vsakovrstnih v njegovo stroko spadajočih del po primerno zmernih cenah in v solidni izvršitvi.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Gen.)
priporoča veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih potrebščin. Umetniške in druge razglednice. Trgovci popust.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K 740,000.000.—
Vlog	„ 44,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4½%

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih papirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične **domače hranilnike.**

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca. — Naročnina 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v Katoliški Tiskarni. - Rokopisi se vračajo le, če so priložene znamke. - Založnik in lastnik »Katoliško tiskovno društvo«. - Urednik dr. Izidor Cankar v Ljubljani. - Tiska Katoliška Tiskarna v Ljubljani.